

Raporti i anketës publike

PASQYRË MBI SFIDAT, NEVOJAT DHE QËNDRIMET E KOMUNITETIT SERB NË KOSOVË

2026

Raporti i anketës publike

PASQYRË MBI SFIDAT, NEVOJAT DHE QËNDRIMET E KOMUNITETIT SERB NË KOSOVË

Titulli: "Pasqyrë mbi sfidat, nevojat dhe qënnë
Prishtinëdrimet e komunitetit serb në Kosovë"

Botuesi: OJQ CASA

Autorët:

Aleksandar Šljuka, "Monitorimi i punës së
institucioneve"

Milena Lazarević, "Çështje të përgjithshme" dhe
"Fenomeni i migrimit masiv nga Kosova"

Milena Zdravković, "Integrimi i paralajmëruar i
sektorëve të arsimit dhe shëndetësisë në sistemin
e Kosovës"

Analiza statistikore: Senka Kostić

Dizajni: Bojan Marinković

Tirazhi: 90 kopje

Ky publikim është hartuar në kuadër të projektit
"Nga integrimi drejt një kontrate të re shoqërore
për një Kosovë vërtet multietnike", i cili zbatohet
nga organizata joqeveritare Qendra për Veprime
Afirmative Sociale, CASA, në partneritet me
Spaces for Societal Changes, Spaces, financuar
nga Ambasada e Mbretërisë së Holandës në
Prishtinë. Hulumtimi njëkohësisht ishte pjesë e
procesit të forcimit të kapaciteteve të anëtarëve
të platformës joformale të organizatave të
shoqërisë civile serbe në Kosovë.

Qëndrimet e shprehura në këtë publikim u
përkasin vetëm autorëve dhe nuk përfaqësojnë
domosdoshmërisht qëndrimet e Ambasadës së
Holandës në Prishtinë.

Viti i botimit: 2026

PËRMBAJTJA

PËRMBLEDHJE	2
HYRJE	4
METODOLOGJIA	6
Përshkrimi dhe analiza e mostrës së hulumtimit	8
KAPITULLI I	15
Qëndrimet e qytetarëve – gjetjet e hulumtimit.....	17
Përfundimet kryesore.....	28
KAPITULLI II	30
Nevojat dhe interesat e qytetarëve, si dhe pjesëmarrja e qytetarëve	31
Qëndrimet e qytetarëve – rezultatet empirike	34
Përfundimet kryesore.....	46
Qasja në shërbime në nivel lokal dhe qendror	47
Qëndrimet e qytetarëve – rezultatet empirike	49
Përfundimet kryesore.....	55
KAPITULLI III	56
Qëndrimet e qytetarëve – gjetjet e hulumtimit.....	58
Përfundimet kryesore.....	67
KAPITULLI IV	69
Qëndrimet e qytetarëve, gjetjet e hulumtimit.....	74
Temat nga intervistat e thelluara që nuk janë përfshirë në anketë	88
Përfundimet kryesore.....	92
PËRFUNDIM	94
REKOMANDIME	97
I. MONITORIMI I PUNËS SË INSTITUCIONEVE	98
II. FENOMENI I SHPËRNGULJES MASIVE NGA KOSOVA.....	101
III. INTEGRIMI I PARALAJMËRUAR I SEKTORËVE TË ARSIMIT DHE SHËNDETËSISË NË SISTEMIN E KOSOVËS.....	103

PËRMBLEDHJE

Ky raport paraqet rezultatet e hulumtimit të opinionit publik, të realizuar në fund të vitit 2025 me pjesëtarë të komunitetit serb në 17 komuna në Kosovë, duke përfshirë edhe intervista të thelluara me bashkëbisedues relevantë, me qëllim të konfirmimit dhe interpretimit shtesë të gjetjeve të hulumtimit sasior. Hulumtimi ofron një pasqyrë të sfidave kryesore politike, institucionale, të sigurisë dhe socioekonomike me të cilat përballen komuniteti në periudhën nga fundi i vitit 2024 deri në fund të vitit 2025, si dhe mundëson krahasimin me gjetjet e hulumtimit të mëparshëm.

Gjetjet konfirmojnë perceptimin dominues për përkeqësimin e pozitës së komunitetit serb në Kosovë. Më shumë se dy të tretat e të anketuarve konsiderojnë se pozita e komunitetit është përkeqësuar ose është përkeqësuar ndjeshëm në krahasim me vitin paraprak. Si problemet më të theksuara janë identifikuar e ashtuquajtura integrim i paralajmëruar i shëndetësisë dhe arsimit, mbyllja e institucioneve që funksionojnë në sistemin e Serbisë, tensionet ndëretnike dhe politike, situata e pafavorshme ekonomike dhe mundësitë e kufizuara për punësim.

Hulumtimi tregon se qasja në institucionet lokale dhe qendrore mbetet një problem i rëndësishëm për një numër të madh qytetarësh. Veçanërisht të theksuara janë problemet që lidhen me paralelizmin e institucioneve serbe dhe kosovare, procedurat jo të njëtrajtshme, informimin e pamjaftueshëm të qytetarëve për të drejtat dhe procedurat administrative, si dhe nivelin e ulët të pjesëmarrjes qytetare në proceset e vendimmarrjes. Qytetarët shpesh e përmendin mungesën e informatave të qarta dhe të mbështetjes institucionale si një nga pengesat kryesore në realizimin e të drejtave të tyre.

Rezultatet gjithashtu konfirmojnë vazhdimin e trendit të emigrimit të përshpejtuar. Shumica e të anketuarve migrimin nuk e shohin vetëm si një fenomen ekonomik, por si një proces që në planin afatgjatë rrezikon qëndrueshmërinë demografike dhe praninë e ardhshme të komunitetit serb në Kosovë.

Një kapitull i veçantë i kushtohet të ashtuquajturit integrim të paralajmëruar të sektorëve të shëndetësisë dhe arsimit. Gjetjet tregojnë një pasiguri pothuajse të plotë të qytetarëve për shkak të procesit të paqartë, mungesës së informatave zyrtare dhe vetë paqartësisë së paralajmërimit për integrim. Shumica dërrmuese e të anketuarve

deklarojnë se nuk janë mjaftueshëm të informuar se çfarë do të nënkuptonte integrimi, ndërsa qëndrimi dominues është se një integrim i tillë refuzohet dhe perceptohet si kërcënim i më serioz për të ardhmen e komunitetit serb në Kosovë. Pothuajse gjysma e të anketuarve deklarojnë se do ta shqyrtonin mundësinë e largimit nga Kosova nëse një integrim i tillë do të zbatohet.

Në të njëjtën kohë, hulumtimi evidenton mbështetje shumë të lartë për kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës në veri të Kosovës, e cila arrin rreth 85%, ndërsa krahasuar me vitin paraprak është rritur edhe më tej për afërsisht 10 deri në 15 pikë përqindjeje. Kjo gjetje ka rëndësi të veçantë, pasi tregon se komuniteti serb nuk e refuzon integrimin si të tillë, por refuzon modelin e integritit të njëanshëm dhe destabilizues, i cili perceptohet përmes paralajmërimeve në fushën e shëndetësisë dhe arsimit. Qytetarët njëkohësisht shprehin gatishmëri për pjesëmarrje institucionale dhe për një integrim që do të bazohet në siguri juridike, dialog, mbrojtje të të drejtave kolektive dhe zgjidhje graduale e të dakorduara.

Në tërësi, hulumtimi tregon se komuniteti serb në Kosovë ndodhet në një gjendje pasigurie të thellë institucionale dhe shoqërore. Problemet dominuese nuk janë kryesisht ekonomike, por politike dhe institucionale, dhe janë veçanërisht të ndërlidhura me të ardhmen e arsimit, shëndetësisë dhe pranisë institucionale të komunitetit. Gjetjet tregojnë nevojën për forcimin urgjent të sigurisë juridike, përmirësimin e qasjes në shërbimet publike, informimin transparent të qytetarëve dhe krijimin e një dialogu politik gjithëpërfshirës, i cili do të kontribuonte në rikthimin e besimit dhe stabilizimin afatgjatë të marrëdhënieve në Kosovë.

HYRJE

Ky hulumtim ofron njohuri mbi nevojat dhe interesat themelore të serbëve në Kosovë, si dhe mbi qëndrimet e tyre lidhur me aspektet kryesore politike, shoqërore dhe ekonomike, në kontekstin e sfidave specifike me të cilat është përballur komuniteti serb gjatë viteve të fundit. Ai fokusohet në situatën dhe zhvillimet e vitit të kaluar, duke u mbështetur në publikimin e vitit të kaluar, i cili mbulonte periudhën paraprake trevjeçare.

Komuniteti serb në Kosovë është përballur me sfida serioze gjatë katër viteve të fundit, të karakterizuara dhe të shoqëruara me tensione politike, incidente të sigurisë dhe vështirësi socio-ekonomike, të cilat kanë rënduar marrëdhëniet tashmë komplekse ndërmjet komunitetit dhe institucioneve të Kosovës, si dhe ndërmjet Prishtinës dhe Beogradit.

Në sfondin e dialogut politik të ndërmjetësuar nga Bashkimi Evropian, i cili ka mbetur i bllokuar për një kohë të gjatë, mosmarrëveshja e viteve 2021–2022 lidhur me çështjen e të ashtuquajturave targave në veri u përshkallëzua në nëntor të vitit 2022, kur serbët në veri të lumit Ibër u larguan nga institucionet e Kosovës, përfshirë institucionet komunale, kryetarët e komunave dhe këshilltarët komunalë, Policinë e Kosovës dhe sistemin gjyqësor. Zëvendësimi i tyre me kryetarë komunash dhe këshilltarë shqiptarë, si dhe vendosja e njëjësive speciale të Policisë së Kosovës, çuan në tensione dhe protesta të dhunshme në maj të vitit 2023, të ndjekura nga incidenti i dhunshëm në Manastirin e Banjskës në shtator të po atij viti. Më pas, Qeveria e Kosovës reagoi duke mbyllur shumicën e të ashtuquajturave institucione paralele komunale serbe dhe institucione të tjera të Serbisë që vepronin në territorin e Kosovës, si në veri ashtu edhe në jug të lumit Ibër. Gjithashtu, dinari u hoq nga sistemi i pagesave brenda komunitetit dhe bankat serbe u mbyllën. Kjo e vështirësoi qasjen e serbëve të Kosovës në paga, pensione dhe transfere të tjera financiare nga Serbia, në një komunitet që vazhdon të varet në masë të madhe nga buxheti i shtetit serb, siç konfirmon edhe ky hulumtim.

Ndikimi i këtyre zhvillimeve dramatike mbi komunitetin ka qenë i shumëanshëm: rritja e tensioneve shoqërore dhe politike, humbja e besimit të serbëve të Kosovës ndaj të

gjithë aktorëve politikë ekzistues, përkeqësimi i situatës së sigurisë në veri i shoqëruar me një ndjenjë të vazhdueshme pasigurie, përkeqësimi i marrëdhënieve ndëretnike në jetën e përditshme, vështirësimi i mëtejshëm i një realiteti socio-ekonomik tashmë sfidues, i karakterizuar nga një ekonomi e pazhvilluar dhe standard i ulët jetese, përshpejtimi i mëtejshëm i emigrimit tashmë të lartë, vështirësimi i qasjes në shërbime në nivel lokal dhe qendror në Kosovë, si dhe vazhdimi i pengesave strukturore që serbët të ushtrojnë të drejtat e tyre kolektive, duke filluar nga të drejtat gjuhësore e deri te të drejtat pronësore, të garantuara me Kushtetutën e Kosovës për komunitetet joshumicë.

Megjithëse këto trende kanë vazhduar në përgjithësi, viti i fundit është karakterizuar nga një stabilizim i kufizuar, i shënuar nga pjesëmarrja e partive dhe qytetarëve serbë në zgjedhjet e Kosovës të mbajtura në vitin 2025, veçanërisht në zgjedhjet lokale të tetorit, të cilat çuan në rikthimin e serbëve në institucionet komunale në katër komunitat në veri të lumit Ibër. Zgjedhjet brenda komunitetit serb tradicionalisht janë karakterizuar nga pluralizëm i kufizuar politik, si pasojë e kufizimeve strukturore ekzistuese. Megjithatë, ky stabilizim i pjesshëm u minua në mënyrë thelbësore nga njoftimi i Qeverisë së Kosovës për të ashtuquajturin integrim të institucioneve serbe të shëndetësisë dhe arsimit, një njoftim që ka mbetur i paqartë dhe që është shndërruar në një shqetësim të madh për serbët lidhur me të ardhmen e ekzistencës së komunitetit serb në Kosovë, siç dokumentohet edhe në hulumtimin e paraqitur në këtë publikim.

Ky publikim, së bashku me hulumtimin që paraqet, është realizuar në kuadër të projektit "Nga 'Integrimi' drejt një Kontrate të Re Shoqërore për një Kosovë Vërtet Multietnike". Kjo nismë e shoqërisë civile synon të sjellë perspektivën e kontratës shoqërore në dialogun politik, duke e bërë atë bazë për një dialog të brendshëm Kosovë, ndërmjet serbëve dhe shqiptarëve, mbi një të ardhme të përbashkët të mbështetur në logjikën e Propozimit të Ahtisaarit, i cili është i mishëruar në Kushtetutën e Kosovës, por në masë të madhe mbetet i pazbatuar. Ky model kombinon mekanizma të fuqishëm të mbrojtjes kolektive etnike me një vetëqeverisje të fuqishme lokale si një formë moderne e decentralizimit demokratik. Hulumtimi ndërtohet mbi rezultatet e hulumtimeve të mëparshme dhe vazhdon punën e publikuar gjatë vitit të kaluar.

METODOLOGJIA

Për të siguruar vazhdimësinë e hulumtimit dhe krahasueshmërinë e rezultateve empirike, metodologjia e zgjedhur u bazua në qasjen e kombinuar metodologjike të përdorur në hulumtimin e realizuar vitin e kaluar, e cila u zhvillua më tej, veçanërisht në pjesën cilësore. Në pjesën sasiore të hulumtimit u realizua një anketë e opinionit publik, e cila mbuloi periudhën nga fundi i vitit 2024 deri në fund të vitit 2025, ndërsa anketa e mëparshme kishte mbuluar periudhën nga fundi i vitit 2022 deri në fund të vitit 2024. Në pjesën cilësore, analiza kontekstuale u plotësua për herë të parë me një seri intervistash të thelluara.

1. Hartimi i anketës, mbledhja dhe përpunimi i të dhënave

Metoda kryesore e mbledhjes së të dhënave ishte një anketë e opinionit publik e realizuar me pjesëtarë të komunitetit serb në Kosovë në periudhën nga 8 deri më 22 dhjetor 2025. Anketa përfshiu 600 të anketuar nga 17 komuna në të gjithë Kosovën. Megjithatë numri i të anketuarve ishte disi më i ulët krahasuar me anketën e mëparshme (802), zbatimi i kriterëve pothuajse identike demografike për sa i përket gjinisë, moshës, nivelit të arsimit, statusit social dhe profesional, si dhe zonës gjeografike të banimit, veçanërisht ndarja ndërmjet veriut dhe jugut të lumit Ibër, siguroi vazhdimësinë e hulumtimit dhe krahasueshmërinë e rezultateve të anketës.

Pyetësori i përdorur për anketën përbëhej nga 33 pyetje dhe u bazua në pyetësorin e përdorur në hulumtimin e vitit të kaluar, i cili u përshtat pjesërisht me zhvillimet përkatëse shoqërore dhe politike në komunitet. Ai mbuloi këto tema kryesore: tema e parë, Monitorimi i performancës institucionale, përveç qasjes në shërbime në nivel lokal dhe qendror, përfshiu edhe një aspekt të ri, pjesëmarrjen e qytetarëve; tema e dytë trajtoi sërish Fenomenin e migrimit masiv nga Kosova; ndërsa tema e tretë, I ashtuquajtur i integrim i shëndetësisë dhe arsimit, u shtua si temë e re, pasi gjatë vitit 2025 u shfaq si një çështje kyçe në marrëdhëniet ndërmjet komunitetit serb dhe Prishtinës, si dhe në shqetësimet e qytetarëve serbë për të ardhmen e tyre në Kosovë. Çështja e kthimit të serbëve në institucionet e Kosovës, e cila në hulumtimin e mëparshëm përbënte një temë të veçantë, në këtë hulumtim u integrua në kapitullin që trajton shëndetësinë dhe arsimin.

Pas mbledhjes së të dhënave, rezultatet e anketës iu nënshtruan përpunimit statistikor me qëllim identifikimin e tendencave dhe gjetjeve kryesore.

2. Intervistat cilësore

Për të verifikuar gjetjet e anketës sasiore, veçanërisht duke pasur parasysh se anketa u zhvillua në një mjedis kompleks shoqëror dhe politik, ku qytetarët jo gjithmonë ndihen plotësisht të lirë të shprehin hapur mendimin e tyre, u realizuan 12 intervista cilësore. Intervistat gjysmë të strukturuar dhe të thelluara u përqendruan në çështjen aktuale politike të të ashtuquajturit integrim të shëndetësisë dhe arsimit. Në intervista morën pjesë të punësuar në sektorët e shëndetësisë dhe arsimit me profile të ndryshme profesionale, si dhe analistë të politikave publike, një gazetar dhe një përfaqësues i shoqërisë civile. Për intervistat u hartua një pyetësor që përmbante një grup pyetjesh të përbashkëta, si dhe pyetje të përshtatura sipas profilit profesional të secilit bashkëbisedues. Bashkëbiseduesit ishin nga mjediset në jug dhe në veri të lumit Ibër.

3. Ngritja e kapaciteteve dhe zbatimi i punës në terren

Anketa shërbeu sërish si një mjet për ngritjen e kapaciteteve të anëtarëve të një platforme joformale të organizatave të shoqërisë civile serbe në Kosovë, e krijuar në kuadër të iniciativës New Social Contract. Gjithsej 17 anëtarë të platformës u përfshinë drejtpërdrejt në aktivitetet e anketës, duke marrë rolet në vijim:

- 3 autorë kontribues, përgjegjës për analizimin dhe kontekstualizimin e të dhënave.
- 4 koordinatorë të anketës, përgjegjës për mbikëqyrjen e punës në terren dhe garantimin e saktësisë së mbledhjes së të dhënave.
- 9 anketues, të cilët zhvilluan intervista ballë për ballë në terren.
- 1 anëtar, përgjegjës për zhvillimin e intervistave të thelluara.

Përfshirja e tyre ishte pjesë e një përpjekjeje më të gjerë për të forcuar kapacitetet metodologjike, empirike dhe analitike të përfaqësuesve të shoqërisë civile lokale. Ngritja e kapaciteteve u integrua gjatë gjithë procesit të zbatimit të anketës së opinionit publik, duke kombinuar trajnimet e strukturuar me mentorimin e vazhdueshëm gjatë punës për anëtarët e platformës joformale të organizatave të shoqërisë civile serbe në Kosovë. Anëtarët e platformës morën pjesë aktive në të gjitha fazat e procesit të hulumtimit, duke përfshirë përgatitjen e anketës, realizimin e punës në terren, analizën e të dhënave dhe kontekstualizimin e gjetjeve. Kjo qasje praktike u mundësoi pjesëmarrësve të zbatonin në praktikë njohuritë dhe aftësitë metodologjike të fituara gjatë trajnimit, duke forcuar njëkohësisht aftësinë e tyre për të interpretuar rezultatet e anketës në kontekstin më të gjerë politik dhe shoqëror.

4. Analiza, integrimi dhe kontekstualizimi i të dhënave

Tre autorët kontribues, të cilët ishin njëkohësisht anëtarë të platformës joformale të shoqërisë civile, luajtën një rol qendror në analizimin e të dhënave empirike, integrimin e gjetjeve sasiore dhe cilësore, si dhe në kontekstualizimin e tyre. Të dhënat sasiore të mbledhura përmes anketës u verifikuan dhe u plotësuan me gjetjet nga intervistat e thelluara, ndërsa analiza u mbështet në njohuritë e thella të autorëve për komunitetin, si dhe për kontekstin më të gjerë shoqëror dhe politik. Kjo qasje siguroi që gjetjet të ishin jo vetëm statistikisht të besueshme, por edhe të rëndësishme në aspektin kontekstual dhe pasqyruese të realiteteve komplekse me të cilat përballlet komuniteti serb në Kosovë. Kjo qasje e kombinuar metodologjike mundësoi një kuptim më të thellë dhe më të nuancuar të sfidave dhe perspektivave të komunitetit serb në Kosovë, duke krijuar një bazë gjithëpërfshirëse për rekomandimet e studimit.

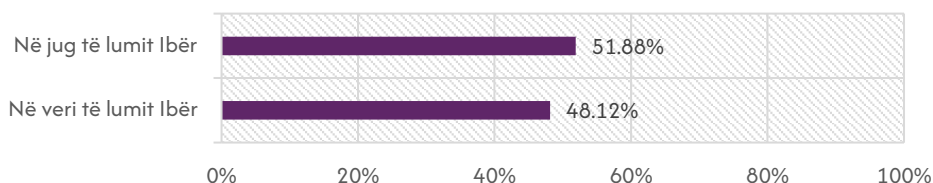
Në përmbledhje, metodologjia u hartua për të ofruar një analizë të balancuar dhe gjithëpërfshirëse, duke kombinuar të dhënat sasiore të mbledhura përmes anketës me intervistat cilësore të thelluara dhe ekspertizën kontekstuale. Kjo qasje siguroi që studimi të pasqyrojë me saktësi interesat, nevojat dhe përvojat e komunitetit serb në Kosovë.

Përshkrimi dhe analiza e mostrës së hulumtimit

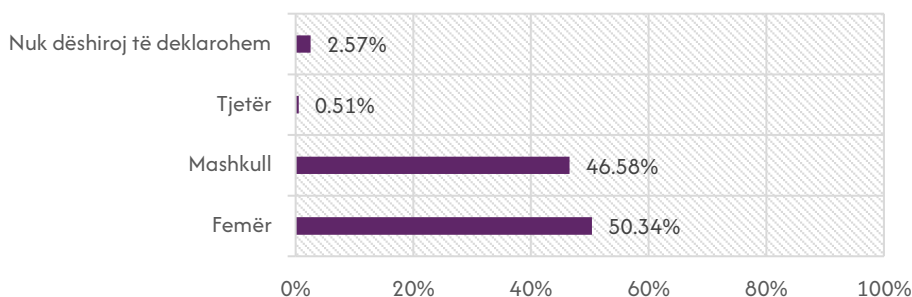
Në kuadër të këtij kapitulli do të paraqiten karakteristikat demografike të të anketuarve, si gjinia, moshë, niveli i arsimit dhe karakteristika të tjera me rëndësi për hulumtimin, të shoqëruara me analizën përkatëse statistikore dhe paraqitjen grafike të të dhënave. Paraqitja e detajuar e kampionit mundëson një kuptim më të mirë të kontekstit në të cilin është realizuar hulumtimi, si dhe një vlerësim të reprezentueshmërisë së të dhënave të mbledhura.

Struktura sipas vendbanimit të të anketuarve në hulumtimin e këtij viti, krahasuar me hulumtimin e vitit të kaluar, në të cilin 56,70% e të anketuarve ishin nga jugu dhe 43,30% nga veriu, tregon një përfaqësim pothuajse të barabartë gjeografik të pjesëmarrësve. Në këtë hulumtim, 48,12% e të anketuarve janë nga veriu i lumit Ibër, ndërsa 51,88% nga jugu i lumit Ibër. Edhe pse nuk është e mundur të përcaktohet me saktësi reprezentueshmëria e kampionit, për shkak të mungesës së të dhënave të sakta

demografike për komunitetin serb në Kosovë,¹ kjo shpërndarje mundëson një paraqitje më përfaqësuese të qëndrimeve dhe përvojave të të anketuarve. Njëkohësisht, ajo merr parasysh përkatësinë e tyre gjeografike dhe dallimet reale të kontekstit në të cilin jeton komuniteti serb në veri dhe në jug të lumit Ibër.

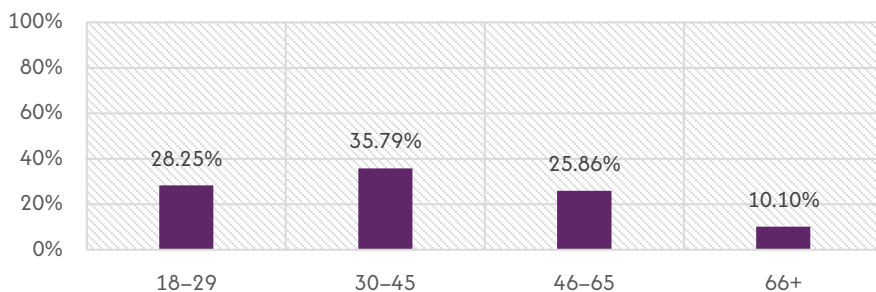

Struktura gjinore e mostrës së të anketuarve tregon një përfaqësim relativisht të balancuar të gjinive. Gratë përbëjnë 50,34% të mostrës së përgjithshme, ndërsa burrat përfaqësojnë një përqindje pak më të ulët, përkatësisht 46,58%. Një pjesë e të anketuarve, përkatësisht 0,51%, kanë zgjedhur opsionin "tjetër", ndërsa 2,57% nuk kanë dëshiruar të deklarojnë se cilës gjini i përkasin. Një përfaqësim i tillë gjinor mundëson që qëndrimet, mendimet dhe përvojat personale të grave dhe burrave të pasqyrohen në mënyrë të barabartë në analizë, duke kontribuar në rritjen e objektivitetit dhe besueshmërisë së rezultateve të hulumtimit.

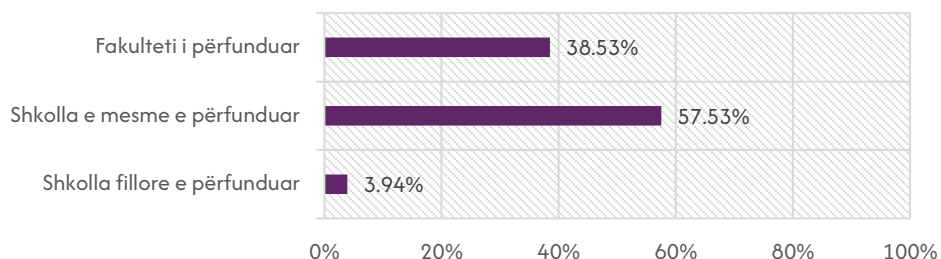
Struktura sipas moshës e mostrës së të anketuarve tregon se pjesën më të madhe të saj e përbëjnë personat e moshës 30 deri në 45 vjeç (35,79%), të ndjekur nga grupmosha 18 deri në 29 vjeç (28,25%). Të anketuarit e moshës 46 deri në 65 vjeç përbëjnë 25,86% të numrit të përgjithshëm të pjesëmarrësve, ndërsa 10,10% janë të anketuar të moshës 66 vjeç e lart.

¹ Sipas të dhënave të Agjencisë së Statistikave të Kosovës, të bazuara në regjistrimin e popullsisë të vitit 2024, janë regjistruar rreth 35 deri në 36 mijë serbe të Kosovës, të cilët kryesisht jetojnë në jug të Kosovës. Megjithatë, këto të dhena nuk janë të plota, pasi regjistrimi nuk përfshiu të gjithë popullsinë serbe për shkak të bojkotit, por edhe për shkak se regjistruarit nuk vizituan të gjitha ekonomitë familjare në zonat me shumicë serbe, veçanërisht në veri të Kosovës.

Analiza e përfaqësimit të grupmoshave në këtë hulumtim tregon se janë të përfshira të gjitha kategoritë e moshës, me dallime të caktuara në përqindjen e përfaqësimit të tyre. Kjo është me rëndësi, pasi ndryshimet ndërmjet grupmoshave mund të reflektohen edhe në dallimet e mundshme në përgjigjet e të anketuarve.

Struktura sipas nivelit të arsimit tregon se përqindja më e madhe e të anketuarve kanë përfunduar arsimin e mesëm (57,53%). Ndërkaq, 38,53% e të anketuarve kanë përfunduar arsimin universitar, ndërsa 3,94% kanë përfunduar vetëm arsimin fillor.

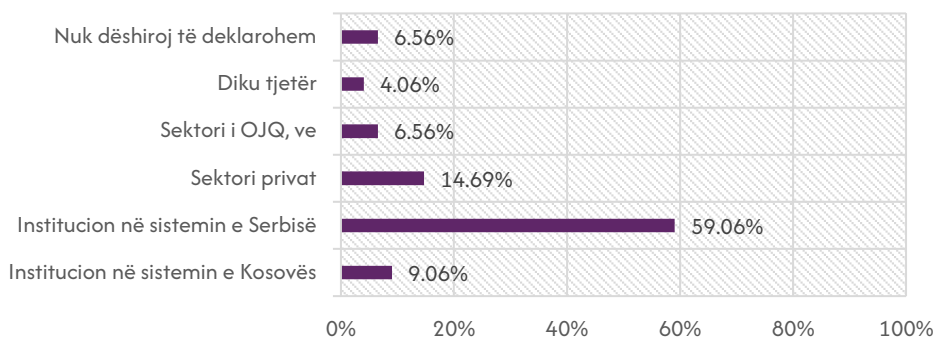
Analiza e strukturës arsimore ndihmon në kuptimin e dallimeve të mundshme në përgjigjet e të anketuarve me nivele të ndryshme arsimimi. Për shembull, një nivel më i lartë i arsimit mund të ndikojë në mënyrën se si të anketuarit e perceptojnë pozitën aktuale dhe sfidat me të cilat përballlet komuniteti serb në Kosovë. Prandaj, marrja në konsideratë e nivelit të arsimit kontribuon në rritjen e besueshmërisë së rezultateve të hulumtimit. Gjithashtu, vihet re se pjesëmarrja e personave me arsim të lartë është relativisht e madhe, gjë që mund të shpjegohet me gatishmërinë e tyre më të lartë për të marrë pjesë në hulumtime.

Struktura e mostrës sipas statusit të punësimit tregon se më shumë se gjysma e të anketuarve (55,31%) janë të punësuar. Gati një e pesta e tyre (18,15%) janë të papunë, ndërsa një përqindje e barabartë e të anketuarve janë studentë (11,64%) dhe pensionistë (11,64%). Pjesa e mbetur, përkatësisht 3,25%, janë deklaruar si përfitues

të ndihmës sociale. Edhe pse nënpopullata e studentëve dhe pensionistëve është e njëjtë në përqindje, shumica e të anketuarve janë të angazhuar në punë. Këto dallime sugjerojnë se ndryshimet në qëndrimet e të anketuarve nuk lidhen domosdoshmërisht vetëm me nivelin e arsimit, moshën apo karakteristika të tjera demografike, por edhe me pozitën e tyre socioekonomike.

Krahasimi i strukturës së mostrës sipas statusit të punësimit me rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar tregon një rritje prej 4% të pjesëmarrjes së studentëve (nga 7,70%), si dhe një ulje prej pothuajse 10% të përqindjes së të papunëve (nga 27,70%). Këto ndryshime mund të interpretohen në kontekstin e lëvizjeve migratore, përkatësisht mbi supozimin se një pjesë e të anketuarve të papunë tashmë kanë migruar ose se ndërkohë u ka ndryshuar statusi i punësimit.

Struktura sipas vendit të punësimit, në lidhje me strukturën e mëparshme të mostrës, tregon se pjesa më e madhe e të anketuarve që janë deklaruar si të punësuar janë të angazhuar në institucionet e sistemit serb (59,06%). Ndërkaq, 9,06% e të anketuarve punojnë në institucionet e Kosovës. Më tej, 14,69% janë të punësuar në sektorin privat, ndërsa 6,56% në sektorin e organizatave joqeveritare. Opsionin se janë të punësuar diku tjetër e kanë zgjedhur 4,06% e të anketuarve, ndërsa pothuajse 6,56% nuk kanë dëshiruar të japin informacion për vendin e tyre të punësimit.

Analiza e kësaj strukture tregon lidhjen dhe varësinë e të anketuarve, dhe në një kontekst më të gjerë edhe të komunitetit serb në Kosovë, veçanërisht nga institucionet që funksionojnë në sistemin serb, të cilat vazhdojnë të jenë burimi kryesor i punësimit dhe, rrjedhimisht, i sigurimit të ekzistencës.

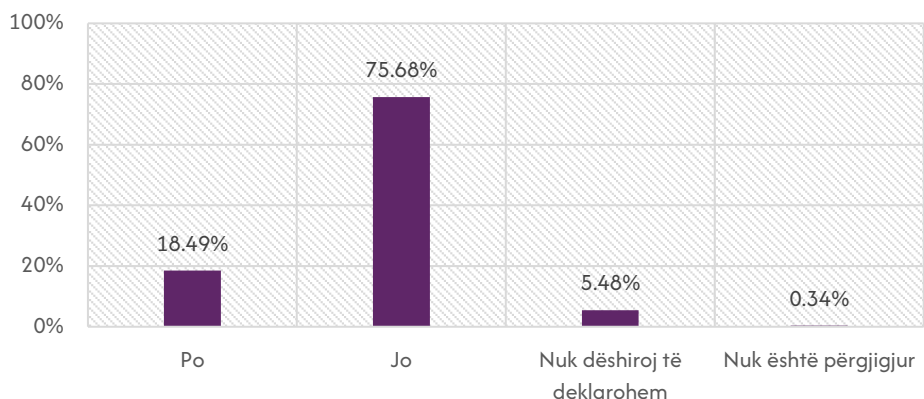
Kjo strukturë e punësimit tregon se institucionet që funksionojnë në sistemin serb vazhdojnë të kenë një rol qendror në sigurimin e vendeve të punës për pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë. Më tej, 4,27% e të anketuarve në veri të lumit Ibër janë të

punësuar në institucionet e Kosovës, ndërsa kjo përqindje është pak më e lartë në jug, ku arrin në 6,93%. Këto rezultate mund të interpretohen në kuadër të procesit më të gjerë të integritit në sistemin e Kosovës, duke treguar se integrimi ekziston, por ende mbetet në një nivel të pamjaftueshëm. Nga ana tjetër, pothuajse dyfish më shumë të anketuar nga veriu janë të angazhuar në sektorin privat (12,46%) krahasuar me të anketuarit nga jugu (5,61%), çka mund të sugjerojë një sektor privat dhe një treg pune më të zhvilluar në veri sesa në jug.

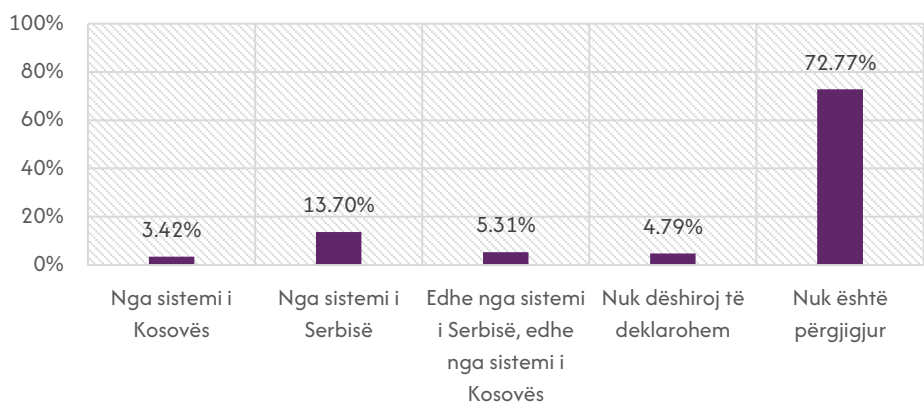
Struktura sipas përfitimit të ndihmës sociale tregon se 75,68% e të anketuarve nuk janë përfitues të ndihmës sociale. Kjo mund të nënkuptojë se ata janë të punësuar ose kanë burime të tjera të të ardhurave dhe, për rrjedhojë, nuk varen nga kjo formë mbështetjeje. Ndërkaq, 18,49% e të anketuarve kanë deklaruar se janë përfitues të ndihmës sociale, që do të thotë se pothuajse një e pesta e tyre varet nga kjo lloj mbështetjeje.

Përqindja e përfituesve të ndihmës sociale në këtë pyetje është më e lartë sesa në pyetjen lidhur me statusin e punësimit, pasi te pyetja për statusin e punësimit ishte e mundur të zgjidhej vetëm një përgjigje. Në të kundërt, një person mund të jetë njëkohësisht i punësuar ose student dhe, në të njëjtën kohë, të përfitojë ndihmë sociale mbi një bazë tjetër. Për këtë arsye, përgjigjet e dhëna në këtë seksion, ndaj një pyetjeje të drejtpërdrejtë, ofrojnë të dhëna më të sakta.

Ndërsa 5,48% e të anketuarve nuk kanë dëshiruar të deklarohen nëse janë përfitues të ndihmës sociale, 0,34% nuk i janë përgjigjur fare kësaj pyetjeje. Kjo mund të tregojë se ata kanë preferuar të mos zbulojnë burimet kryesore të të ardhurave të familjes së tyre. Analiza e kësaj strukture mundëson një kuptim më të mirë të dallimeve në perceptim ndërmjet të anketuarve që përfitojnë ndihmë sociale dhe atyre që nuk janë përfitues të saj. Në këtë mënyrë krijohet një pasqyrë më e qartë e karakteristikave socioekonomike të mostrës dhe e ndikimit të tyre të mundshëm në rezultatet e hulumtimit.

Struktura sipas fondit nga i cili përfitojnë ndihmë sociale tregon se përqindja më e madhe e të anketuarve që janë përfitues të ndihmës sociale këtë lloj mbështetjeje e marrin nga sistemi serb (54,21%). Rezultatet tregojnë, ashtu si edhe te struktura sipas vendit të punësimit, lidhjen, por edhe varësinë e të anketuarve nga sistemi serb. Se janë përfitues të ndihmës sociale nga sistemi i Kosovës, janë deklaruar 17,76% e të anketuarve, ndërsa 25,23% e të anketuarve kanë deklaruar se marrin ndihmë sociale si nga sistemi serb, ashtu edhe nga sistemi i Kosovës. Vetëm 2,80% e të anketuarve nuk kanë dëshiruar të deklarohen. Rezultatet tregojnë se pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë kanë mundësi të përfitojnë ndihmë sociale nga të dy sistemet, por edhe se. Rezultatet tregojnë, ashtu si edhe te struktura sipas vendit të punësimit, lidhjen, por edhe varësinë e të anketuarve nga sistemi serb.

Përmbledhje e përshkrimit dhe analizës së mostrës së hulumtimit - Paraqitja e karakteristikave demografike të të anketuarve zbulon disa të dhëna të rëndësishme, si niveli i arsimit të të anketuarve dhe fondi nga i cili të anketuarit përfitojnë ndihmë sociale, por edhe dallimin ndërmjet të anketuarve nga veriu dhe të anketuarve nga

jugu, siç është vendi i punësimit. Karakteristikat demografike të të anketuarve, si gjinia, mosha dhe të tjera, mund të ndikojnë në perceptimin e tyre për pyetjet e mëtejshme në hulumtim.

Nëse krahasohet struktura demografike e të anketuarve me atë të hulumtimit të vitit të kaluar, mund të konkludohet se struktura gjinore, struktura sipas moshës dhe strukturës sipas nivelit të arsimit, si dhe struktura sipas punësimit dhe vendit të punësimit të të anketuarve, janë pothuajse identike. Po ashtu, struktura e të anketuarve sipas përfitimit të ndihmës sociale dhe fondit nga i cili përfitohet kjo ndihmë është gjithashtu pothuajse identike. Përqindja e lartë e të anketuarve që varen nga buxheti i Serbisë tregon rolin e rëndësishëm të institucioneve serbe në jetën e përditshme dhe aktivitetet ekonomike të komunitetit serb në Kosovë. Ky nivel varësie kontribuon në ruajtjen e dinamikës specifike politike në veri të Kosovës, si dhe në mjedise të tjera me shumicë serbe.

KAPITULLI I

Pyetje të përgjithshme

Hulumtimi është realizuar në fund të vitit 2025 dhe i referohet periudhës nga fundi i vitit 2024 deri në fund të vitit 2025. Ky hulumtim vazhdon hulumtimin e mëparshëm, të realizuar në fund të vitit 2024,² i cili është zhvilluar si një pasqyrë e një periudhe trevjeçare, përkatësisht nga viti 2022 deri në vitin 2024, e karakterizuar nga ndryshime të mëdha shoqërore dhe politike dhe kriza në veri të Kosovës, duke mundësuar përcjelljen e ndryshimeve në rrethana të caktuara shoqërore dhe politike gjatë një periudhe më të gjatë kohore.

Periudha nga viti 2022 deri në vitin 2024 u karakterizua nga zhvillime të rëndësishme shoqërore dhe politike, të cilat patën ndikim të fuqishëm në pozitën e komunitetit serb në Kosovë. Ndër ngjarjet më të rëndësishme që formësuan këtë pozitë veçohen largimi i serbëve nga institucionet e Kosovës në veri, si policia, gjyqësori dhe prokuroria, pas vendimit të Listës Serbe për t'u larguar nga institucionet qendrore të Kosovës, si dhe për t'u tërhequr nga katër komunat në veri.³ Po ashtu, mospjesëmarrja e komunitetit serb në zgjedhjet lokale të prillit 2023⁴ pati si pasojë që funksionin e kryetarëve të komunave në veri ta ushtronin përfaqësues të komunitetit shqiptaro, kosovar, si Erden Atiq dhe Lulzim Hetemi nga Lëvizja Vetëvendosje, me mbështetjen e një pakice shumë të vogël të popullsisë (rreth 3%),⁴ gjë që tregon se ata nuk e kishin mbështetjen e shumicës së komunitetit.⁵

Njëkohësisht, që nga viti 2022 vazhdon procesi i pandërprerë i mbylljes së institucioneve që kanë funksionuar në Kosovë në sistemin serb, jashtë procesit të dialogut dhe pa zgjidhje tranzitore që do të mundësonin vazhdimin e ofrimit të shërbimeve.

Ndryshe nga periudha e mëparshme, e cila ishte karakterizuar pothuajse ekskluzivisht nga tërheqja institucionale e komunitetit serb nga sistemi i Kosovës, gjatë vitit 2025 ndodhi një ndryshim i pjesshëm i dinamikës politike. Përmes proceseve të rregullta zgjedhore, përfaqësuesit e komunitetit serb rimorën drejtimin e komunave me shumicë serbe në veri të Kosovës. Njëkohësisht, procesi i mbylljes së institucioneve që funksionojnë në sistemin serb vazhdoi me intensitet të pandryshuar.

² "Raporti i hulumtimit publik: Pasqyre mbi sfidat, nevojat dhe qëndrimet e komunitetit serb në Kosovë", CASA, 2025.
https://ngocasa.org/wp-content/uploads/2025/05/Policy-Paper_Insight-into-the-Challenges-Needs-and-Attitudes-of-the-Kosovo-Serb-Community_SRB.pdf

³ Predrag Vujić, "Serbia dhe Kosova: Serbet u terhoqen nga te gjitha institucionet, policet hoqen uniformat, BE ben thirrje per arsye", BBC ne gjuhen serbe, 5 nentor 2022. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63527308>

⁴ "Lista Serbe perserit se nuk do te marre pjese ne zgjedhjet lokale ne Kosove", Radio Evropa e Lire, 20 mars 2023.
<https://www.slobodnaevropa.org/a/srpska-lista-ponavlja-da-nece-ucestvovati-na-lokalnim-izborima-na-severu-kosova/32326468.html>

⁵ Dushica Radeka Gjorgjević, "Kryetaret shqiptare ne veri te zgjedhur para dy vitesh: Per cfare do te mbahet mend mandati i tyre", Kosovo Online, 23 prill 2025.
<https://www.kosovo-online.com/vesti/analize/albanski-gradonacelnici-na-severu-izabrani-pre-dve-godine-po-cemu-ce-biti-upamcen>

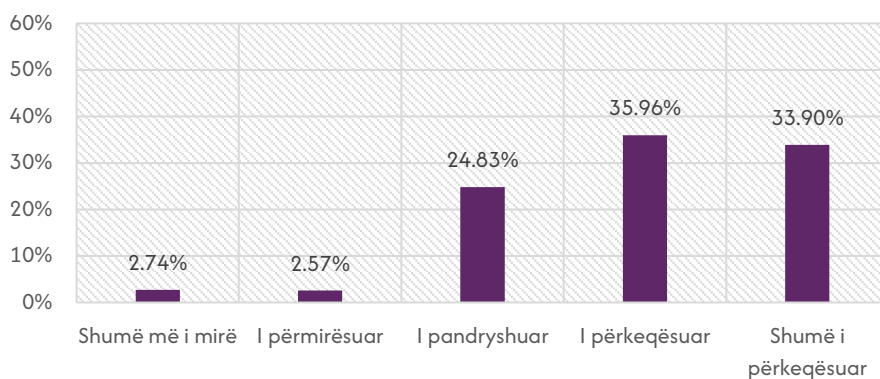
Këto zhvillime shoqërore dhe politike, si dhe mungesa aktuale e shërbimeve publike, kanë ndikim të konsiderueshëm në jetën e përditshme të komunitetit serb. Në rrethana të tilla, komuniteti serb në Kosovë përballlet me sfida të shumta, komplekse dhe të ndërlikura, ndër të cilat mbizotërojnë sfidat politike, të sigurisë dhe ekonomike. Çështjet politike të pazgjidhura, të cilat si pasojë kanë paqëndrueshmërinë dhe mungesën e besimit në institucione dhe përfaqësuesit politikë, e forcojnë më tej ndjenjën e pasigurisë, e cila është e pranishme te një pjesë e konsiderueshme e komunitetit serb.

E gjithë kjo kontribuon në shfaqjen e një niveli të lartë pakënaqësie dhe të një pozite të pafavorshme të pjesëtarëve të komunitetit serb gjatë vitit të kaluar, gjë që konfirmohet edhe nga rezultatet e hulumtimit të opinionit publik që keni para jush. Bazuar në këtë hulumtim, mund të konkludojmë se trendet negative vazhdojnë dhe se rezultatet shprehin pesimizmin e përhapur te pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë.

Qëndrimet e qytetarëve – gjetjet e hulumtimit

Si e shihni pozitën e komunitetit serb në Kosovë në krahasim me vitin e kaluar? (Rrethoni një nga përgjigjet e ofruara).

Shkalla e kompleksitetit të situatës mund të ilustruhet përmes treguesit të parë, i cili ka të bëjë me perceptimin e pozitës së komunitetit serb në Kosovë. Qëndrimet e të anketuarve nga komuniteti serb në Kosovë tregojnë një nivel të theksuar pakënaqësie dhe perceptimin e përkeqësimit të pozitës së përgjithshme në krahasim me vitin e kaluar.

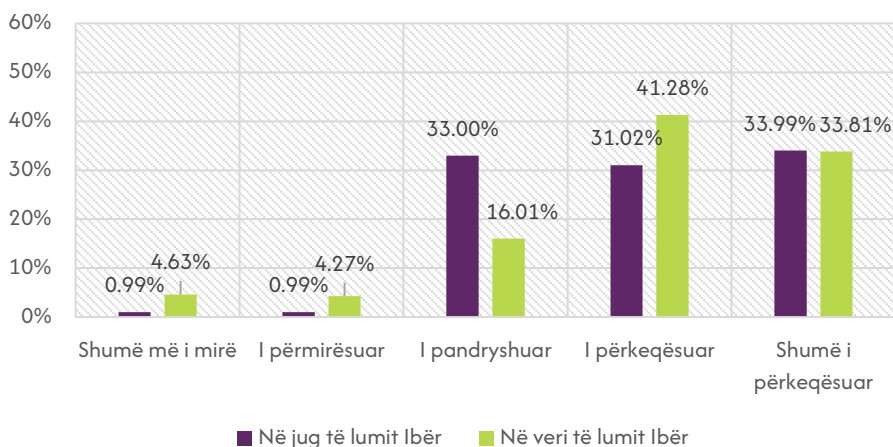

Perceptimi i një përqindjeje të madhe të të anketuarve nga komuniteti serb në mbarë Kosovën (33,90%) është se pozita e serbëve është përkeqësuar shumë në krahasim me

vitin e kaluar, ndërsa 33,96% e të anketuarve konsiderojnë se kjo pozitë është përkeqësuar. Nga kjo del përfundimi se dy të tretat e përqindjes së përgjithshme të të anketuarve vërejnë përkeqësimin e pozitës tashmë të pafavorshme të komunitetit serb në Kosovë. Duke krahasuar rezultatet e hulumtimit të këtij viti me rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar për të njëjtën temë, ku atëherë pyetja ishte formuluar si vlerësim i pozitës "gjatë tre viteve të fundit", në dallim nga formulimi i këtij viti "në krahasim me vitin e kaluar", mund të vërehet një ulje prej rreth 11% e përgjigjeve se kjo pozitë është përkeqësuar shumë. Më tej, 24,83% e të anketuarve konsiderojnë se gjendja ka mbetur e pandryshuar, ndërsa vetëm 2,57% e të anketuarve konsiderojnë se pozita është përmirësuar. Në fund, 2,74% e të anketuarve konsiderojnë se pozita e komunitetit serb në Kosovë është shumë më e mirë në krahasim me vitin e kaluar.

Analiza e rezultateve të hulumtimit na mundëson të vërejmë dallime në rezultate në raport me përkatësinë gjeografike të të anketuarve. E njëjta përqindje e të anketuarve nga veriu dhe jugu (rreth 33%) ndajnë qëndrimin se pozita e komunitetit serb në Kosovë, në krahasim me vitin e kaluar, është përkeqësuar shumë. Nëse bëhet krahasimi me rezultatet e raportit të vitit të kaluar, mund të vërehet se atëherë kishte dallim të konsiderueshëm, 68,6% e të anketuarve nga veriu konsideronin se pozita e komunitetit serb ishte përkeqësuar shumë, ndërsa këtë mendim e ndanin edhe 26,8% e të anketuarve nga jugu. Në të dy hulumtimet nuk ka dallim më të madh për sa i përket përgjigjeve se pozita është përkeqësuar (të anketuarit në veri të lumit Ibër, 41,28%; të anketuarit në jug të lumit Ibër, 31,02%) se pozita është përkeqësuar. Bazuar në rezultatet e hulumtimit të mëparshëm, 25,9% e të anketuarve nga veriu konsideronin se pozita ishte përkeqësuar, ndërsa të njëjtin mendim e ndanin 43,1% e të anketuarve nga jugu.

Trendi i mospërputhjes në raport me vendbanimin vazhdon edhe kur bëhet fjalë për qëndrimin se pozita ka mbetur e pandryshuar, ndërsa 16,01% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se pozita ka mbetur e pandryshuar, më shumë se dyfishi i të anketuarve nga jugu (33%) ndajnë këtë mendim. Nëse bëhet krahasimi me rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar, do të vërejmë një dallim prej pothuajse 12% në përgjigjet e të anketuarve nga veriu, pra në hulumtimin e vitit të kaluar 4,3% e të anketuarve nga veriu konsideronin se pozita kishte mbetur e pandryshuar, ndërsa 25,5% e të anketuarve kishin qëndrimin se kjo pozitë kishte mbetur e pandryshuar. Po ashtu, 4,27% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se pozita e komunitetit serb gjatë vitit të kaluar është përmirësuar, në krahasim me 0,99% të të anketuarve nga jugu. Përafërsisht e njëjta përqindje e të anketuarve nga veriu (4,26%) konsiderojnë se kjo pozitë është shumë më e mirë në krahasim me vitin e kaluar, ndërsa, njësoj si te përgjigjja e mëparshme (0,99%), të anketuarit nga jugu mendojnë të njëjtën gjë.

Rezultatet e hulumtimit tregojnë qartë se te pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë është i pranishëm perceptimi i përkeqësimit të pozitës në krahasim me vitin e kaluar. Fakti që më shumë se dy të tretat e të anketuarve konsiderojnë se situata është përkeqësuar ose është përkeqësuar dukshëm flet për një ndjenjë të rrënjësuar thellë të pasigurisë, pakënaqësisë dhe pasigurisë. Njëkohësisht, dallime të caktuara në qëndrimet ndërmjet të anketuarve të komunitetit serb nga veriu dhe jugu i Kosovës tregojnë se përkatësia gjeografike ndikon në perceptimin për pozitën e komunitetit serb. Në bazë të rezultateve të marra, si dhe krahasimit të tyre me gjetjet e vitit të kaluar, mund të nxirren disa përfundime të mundshme. Para së gjithash, se një pjesë e pjesëtarëve të komunitetit serb në Kosovë kanë zhvilluar një shkallë të caktuar apatie lidhur me pozitën e tyre, gjë që mund të përshkruhet me qëndrime si "le të shkojë si të shkojë" ose "mund të jetë edhe më keq".

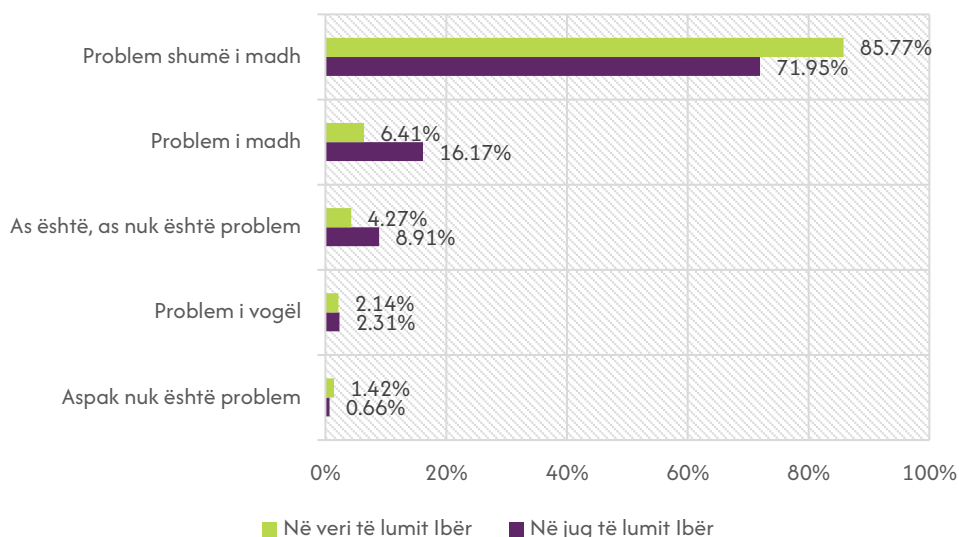
Përfundimi i dytë i mundshëm është se ulja prej rreth 11% (në krahasim me hulumtimin e mëparshëm) sa i përket perceptimit se pozita e komunitetit serb në Kosovë është përkeqësuar shumë, mund të interpretohet si optimizëm i shtuar, duke pasur parasysh se anketimi është realizuar në periudhën pas zgjedhjeve lokale në Kosovë dhe para zgjedhjeve parlamentare të mbajtura në fund të dhjetorit 2025. Në zgjedhjet lokale të tetorit fitoi Lista Serbe në të gjitha dhjetë komunat me shumicë serbe, dhe kjo është një informatë e rëndësishme për arsye se më parë në krye të katër komunave me shumicë serbe ishin kryetarë komunash nga komuniteti shqiptar⁶. Lidhur me këtë, fitorja zgjedhore e Listës Serbe për një pjesë të të anketuarve mund të jetë perceptuar si sinjal i konsolidimit politik dhe forcimit të përfaqësimit institucional. Arsye mund të jetë edhe vetë dallimi metodologjik në formulimin e pyetjes, në raport me kornizën

⁶ Dushica Radeka Gjorgjeviq, "Kryetarët shqiptarë në veri të zgjedhur para dy vitesh: Per çfare do te mbahet mend mandati i tyre." <https://www.kosovo-online.com/vesti/analize/albanski-gradonacelnici-na-severu-izabrani-pre-dve-godine-po-cemu-ce-biti-upamcen>

kohore të vlerësimit, "gjatë tre viteve të fundit" kundrejt "në krahasim me vitin e kaluar".

Ju lutemi vlerësoni nga 1 deri në 5 se në çfarë mase çështjet e mëposhtme përbëjnë problem për komunitetin serb në Kosovë (1 – Nuk është fare problem, 2 – problem i vogël, 3 – edhe është, edhe nuk është problem, 4 – problem i madh, 5 – problem shumë i madh).

Na atë se si është pozita e komunitetit serb në Kosovë, më së miri na tregojnë problemet me të cilat pjesëtarët e atij komuniteti përballen çdo ditë. Të anketuarit në mbarë Kosovën kanë theksuar se i pari në mesin e problemeve shumë të mëdha me të cilat përballen pjesëtarët e komunitetit serb është shqetësimi lidhur me integrimin e paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë (78,60%). Qëndrimi i 85,77% të të anketuarve nga veriu i Kosovës është se ky është një problem shumë i madh, 6,41% konsiderojnë se integrimi është problem i madh, për 4,27% të të anketuarve nga veriu kjo edhe është edhe nuk është problem, ndërsa vetëm 2,14% konsiderojnë se problemi i shënuar është i vogël. Në fund, 1,42% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se integrimi i paralajmëruar nuk është problem. Nëse bëhet krahasimi me qëndrimet e të anketuarve nga jugu, mund të vërehet një dallim i vogël në shqetësim, por madje 71,95% e të anketuarve kanë shënuar se integrimi i paralajmëruar i arsimit dhe shëndetësisë është problem shumë i madh, për 16,17% të të anketuarve kjo paraqet problem të madh, ndërsa 8,91% janë të mendimit se integrimi i paralajmëruar edhe nuk është, edhe është problem. Një përqindje e ngjashme si të anketuarit nga veriu (2,31%) konsiderojnë se ky është problem i vogël, ndërsa vetëm 0,66% e të anketuarve nga jugu konsiderojnë se integrimi i paralajmëruar i arsimit dhe shëndetësisë nuk është fare problem. Siç mund të shihet, qëndrimet kanë qenë pothuajse identike. Me fjalë të tjera, shumica e madhe e të anketuarve si në jug ashtu edhe në veri e sheh integrimin e paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë si problem të madh.

Rezultatet e hulumtimit tregojnë qartë shkallën e lartë të shqetësimit të pjesëtarët e komunitetit serb në lidhje me integrimin e paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë. Ky perceptim mund të shpjegohet me faktin se shëndetësia dhe arsimi përfaqësojnë shtyllat kyçe të ruajtjes së lidhjes institucionale, shoqërore dhe kulturore të komunitetit serb. Integrimi i këtyre sektorëve në kuadrin institucional të Kosovës të shumë pjesëtarëve të komunitetit serb shkakton frikë nga humbja e mekanizmave ekzistues institucionale të mbrojtjes, por edhe nga ndryshimet që mund të kenë karakter ekzistencial. Po ashtu, këto rezultate janë në përputhje me deklaratën e bashkëbiseduesit nga intervista e thelluar se "...një tjetër nga rreziqet dominuese të zbatimit të integritetit të arsimit dhe shëndetësisë është humbja e identitetit të pjesëtarëve të komunitetit serb në Kosovë."⁷ si edhe me faktin se në një proces të tillë "Serbët nuk janë të mbrojtur institucionalisht, por janë lënë në mëshirë të vetvetes."⁸

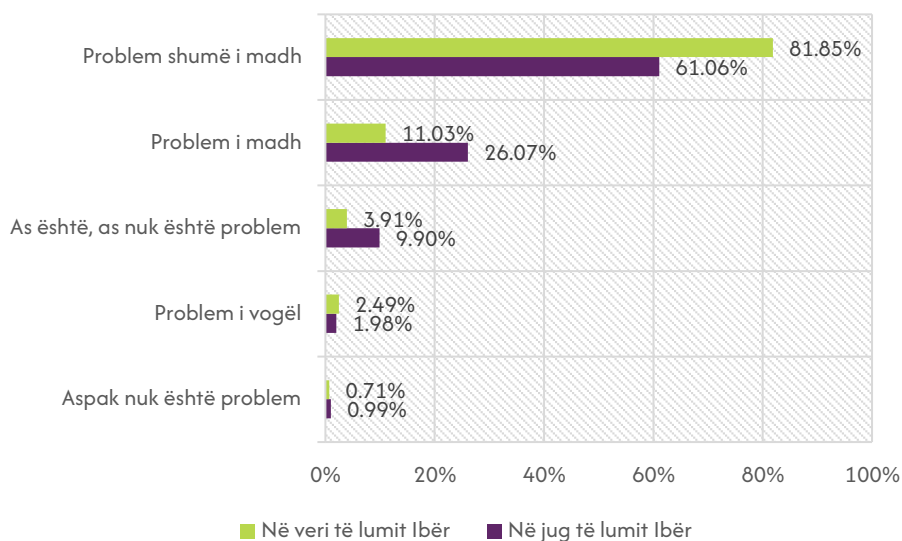
Në bazë të përgjigjeve të të anketuarve mund të vërejmë se mbyllja e institucioneve serbe është një zgjedhje e renditur lart, të cilën 73,97% e të anketuarve e kanë shënuar si problem shumë të madh, ndërsa 15,07% janë deklaruar se ajo paraqet problem të madh. Se edhe është edhe nuk është problem është qëndrimi i 8,05% të të anketuarve, ndërsa 1,37% konsiderojnë se mbyllja e institucioneve të përkohshme serbe është problem i vogël. Për 1,54% kjo mbyllje nuk paraqet fare problem. Krahasimi i përgjigjeve të të anketuarve sipas përkatësisë së tyre gjeografike tregon se 81,49% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se mbyllja e institucioneve serbe paraqet problem shumë të madh, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë 67,00% e të anketuarve

⁷ Interviste e thelluar 6, punonjes në arsim, profesor universitar, në veri të lumit Ibër.

⁸ Interviste e thelluar 5, punonjes shëndetësor, mjek, Fakulteti i Mjekësisë, spital, praktike private.

nga jugu. Më tej, për 9,25% e të anketuarve nga veriu mbyllja paraqet problem të madh, ndërsa të njëjtin mendim e kanë 20,46% e të anketuarve nga jugu. Për 6,76% e të anketuarve nga veriu dhe 9,24% e të anketuarve nga jugu kjo edhe është edhe nuk është problem, ndërsa për vetëm 1,07% e të anketuarve nga veriu dhe 1,65% e të anketuarve nga jugu mbyllja e institucioneve të përkohshme është problem i vogël. Përqindje identike e të anketuarve nga jugu si edhe te përgjigjja e mëparshme (1,65%), si dhe një përqindje disi më e ulët e të anketuarve nga veriu (1,42%), shprehin mendimin se mbyllja e institucioneve të përkohshme serbe nuk paraqet fare problem.

Duke pasur parasysh integrimin e paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë në sistemin e Kosovës, pritet që *pasiguria lidhur me statusin e institucioneve arsimore dhe vlefshmërinë e diplomave* të ardhshme të jetë e renditur lart në listën e problemeve me të cilat përballlet komuniteti serb në Kosovë. Lidhur me këtë, 71,06% e të anketuarve konsiderojnë se ky është problem shumë i madh, ndërsa 18,84% e të anketuarve ndajnë mendimin se pasiguria lidhur me statusin e institucioneve arsimore dhe vlefshmërinë e diplomave të ardhshme është problem i madh, për 7,02% të të anketuarve edhe është edhe nuk është problem, për vetëm 2,23% paraqet problem të vogël, ndërsa 0,86% e të anketuarve konsiderojnë se kjo lloj pasigurie nuk është fare problem. Duke analizuar përgjigjet e të anketuarve duke marrë parasysh komponentin gjeografik, do të vërejmë një dallim të konsiderueshëm në përqindje. Ndërsa për 81,85% të të anketuarve nga veriu pasiguria lidhur me statusin e institucioneve arsimore dhe vlefshmërinë e diplomave është problem shumë i madh, 61,06% e të anketuarve nga jugu kanë dhënë të njëjtën përgjigje. Nga ana tjetër, për 26,07% të të anketuarve nga jugu kjo paraqet problem të madh, ndërsa për vetëm 11,03% të të anketuarve nga veriu është problem i madh. Si opsionin se edhe nuk është edhe është problem e kanë zgjedhur 3,91% e të anketuarve nga veriu dhe 9,90% e të anketuarve nga jugu. Se ky është problem i vogël konsiderojnë 2,49% e të anketuarve nga veriu, ndërsa të njëjtën gjë konsiderojnë 1,98% e të anketuarve nga jugu. Është i papërfillshëm përqindja e të anketuarve që konsiderojnë se pasiguria lidhur me statusin e institucioneve arsimore dhe vlefshmërinë e diplomave të ardhshme nuk është fare problem, vetëm 0,71% e të anketuarve nga veriu dhe pak më shumë (0,99%) e të anketuarve nga jugu e kanë zgjedhur këtë opsion.

Rezultatet tregojnë qartë se çështja e statusit të institucioneve arsimore dhe vlefshmërisë së diplomave është një nga çështjet qendrore të perceptimit të cenueshmërisë së komunitetit serb në Kosovë. Kjo shkallë e theksuar e shqetësimit mund të lidhet më tej me pozitën e institucioneve të arsimit të lartë dhe të ardhmen e arsimit universitar. Pasiguria lidhur me statusin e universitetit thellon frikën te studentët, prindërit e tyre dhe të punësuarit, sepse kjo nuk paraqet vetëm një çështje teknike, por edhe një çështje ekzistenciale që ka të bëjë me të ardhmen e të gjithëve. Një nga të dhënat që e mbështet këtë pohim është deklarata e bashkëbiseduesit në intervistën e thelluar, e cila ka të bëjë me funksionimin e institucioneve arsimore: „Për sa kohë që fëmija im mund të vijë këtu dhe të funksionojë ashtu siç duhet dhe unë mendoj se është mirë, kjo është shenjë se duhet të largohem.”⁹ Kur të marrim parasysh të gjitha sa u tha më sipër, atëherë është e qartë pse ky problem është i pozicionuar kaq lart.

Pas çështjeve që kanë të bëjnë me zhvillimet aktuale politike dhe institucionale, ndër problemet më të theksuara që të anketuarit i identifikojnë gjendet edhe migrimi i vazhdueshëm i popullsisë. Për 66,27% të të anketuarve migrimi paraqet problem shumë të madh, ndërsa për 20,21% kjo dukuri paraqet problem të madh, dhe për 10,27% edhe është edhe nuk është problem. Vetëm 1,54% konsiderojnë se migrimi i popullsisë nuk është fare problem. Duke krahasuar përgjigjet e të anketuarve nga hulumtimi i vitit të kaluar me përgjigjet e këtij viti, është e dukshme ndryshimi i perceptimit lidhur me migrimin e popullsisë. Në raportin e vitit të kaluar migrimi i

⁹ Interviste e thelluar 4, perfaqësues i sektorit civil.

popullsisë paraqiste problemin më të madh për 6,7%¹⁰ më shumë qytetarë. Këtë vit ky problem nuk është më në krye të prioriteteve, para së gjithash për shkak të shqetësimit të shkaktuar nga integrimi i paralajmëruar i sistemit shëndetësor dhe atij arsimor.

Po ashtu, duke analizuar përgjigjet e të anketuarve varësisht nga fakti nëse jetojnë në veri apo në jug të lumit Ibër, vërehen dallime në perceptimin lidhur me këtë problem. Ndërsa 79,36% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se migrimi i popullsisë është problem shumë i madh, të njëjtin qëndrim e ndajnë 54,30% e të anketuarve nga jugu. Më tej, për 12,46% të të anketuarve në veri të lumit Ibër migrimi paraqet problem të madh, ndërsa të njëjtën gjë e vlerësojnë 27,48% e të anketuarve në jug të lumit Ibër. E dhëna se dy të tretat e numrit të përgjithshëm të të anketuarve e vlerësojnë migrimin e popullsisë si problem shumë të madh nënkupton se pjesëtarët e komunitetit serb këtë dukuri nuk e perceptojnë vetëm si një proces të zakonshëm migrimi për motive ekonomike ose arsimore, por si një proces më të gjerë shoqëror që mund të ketë pasoja afatgjata për komunitetin serb dhe praninë e tij në këto hapësira.

Mungesa e mundësive për punësim ndikon negativisht në pozitën e komunitetit serb dhe për 57,88% të të anketuarve paraqet problem shumë të madh, ndërsa për 24,14% është problem i madh, kurse për vetëm 2,23% të të anketuarve kjo çështje nuk paraqet fare problem. Duke krahasuar rezultatet e të anketuarve nga veriu dhe jugu i Kosovës, mund të vërejmë se nga kjo dukuri negative janë prekur përafërsisht njësoj pjesëtarët e komunitetit serb në veri dhe në jug të lumit Ibër. Konkretisht, 60,14% e të anketuarve nga veriu janë deklaruar se për ta mungesa e mundësive për punësim paraqet problem shumë të madh, ndërsa të njëjtën përgjigje e kanë dhënë 55,78% e të anketuarve nga jugu. Këtë mungesë si problem të madh e shohin 21,35% e të anketuarve nga veriu dhe 26,73% e të anketuarve nga jugu. Përafërsisht e njëjta përqindje e të anketuarve nga veriu (12,10%) dhe jugu (13,20%) konsiderojnë se gjendja aktuale edhe është edhe nuk është problem. Për 3,20% të të anketuarve nga veriu dhe 2,97% të të anketuarve nga jugu mungesa e mundësive për punësim paraqet problem të vogël, ndërsa 3,20% e të anketuarve nga veriu dhe 1,32% nga jugu janë të mendimit se mungesa e mundësive për punësim nuk paraqet fare problem për ta.

Nëse bëjmë një krahasim me rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar, vërehet një ndryshim i rëndësishëm në renditjen e problemeve, mungesa e mundësive për punësim, e cila atëherë ishte problemi i renditur i pari dhe njëkohësisht problemi më i madh për pjesëtarët e komunitetit serb, tani ndodhet në vendin e pestë të problemeve të komunitetit serb. Ndryshimi në përzgjedhjen e këtij problemi nuk duhet

¹⁰ "Raporti i hulumtimit publik: Pasqyre mbi sfidat, nevojat dhe qëndrimet e komunitetit serb në Kosovë", OJQ CASA, 2025.
<https://ngocasa.org/sq/njohurite-mbi-sfidat-nevojat-dhe-qendrimet-e-komunitetit-serb-ne-kosoves/>

domosdoshmërisht të tregojë përmirësim të kushteve ekonomike, por më tepër se çështje të tjera janë bërë dominuese në perceptimin e qytetarëve. Një nga përfundimet e mundshme është se çështjet politike dhe institucionale, si integrimi i paralajmëruar i sistemit arsimor dhe atij shëndetësor, aktualisht janë më të rëndësishme se tema ekonomike.

Tensionet politike paraqesin një nga faktorët që ndikojnë në mënyrë të konsiderueshme në perceptimin e pozitës së komunitetit serb në Kosovë. Nga përqindja e përgjithshme e të anketuarve, 56,85% konsiderojnë se tensionet politike janë problem shumë i madh, 27,23% e të anketuarve këtë dukuri e deklarojnë si problem të madh, ndërsa për 11,13% të të anketuarve tensionet politike edhe nuk janë edhe janë problem. Se ky është problem i vogël është mendimi i 2,23% të të anketuarve, ndërsa 2,57% e të anketuarve konsiderojnë se tensionet politike nuk janë fare problem. Është e dukshme dallimi në perceptimin e tensioneve politike në raport me përkatësinë gjeografike të të anketuarve. 69,04% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se tensionet politike janë problem shumë i madh, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë 45,54% e të anketuarve nga jugu. Më tej, për 33,66% e të anketuarve nga jugu kjo gjendje paraqet problem të madh, në krahasim me 20,28% e të anketuarve nga veriu që ndajnë të njëjtin qëndrim. Ajo që është interesante është se për madje 16,17% të të anketuarve nga veriu tensionet politike edhe nuk janë edhe janë problem, në krahasim me vetëm 5,69% të të anketuarve nga jugu. Qëndrimin se tensionet janë problem i vogël e mbështesin 1,42% e të anketuarve nga veriu, si dhe 2,97% e të anketuarve nga jugu. Për 3,56% të të anketuarve nga veriu tensionet politike nuk janë fare problem, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë edhe 1,65% e të anketuarve nga jugu. Shqetësimi më i theksuar i të anketuarve nga veriu mund të lidhet me ngjarjet e vitit 2023, kur emërimi i kryetarëve të komunave nga komuniteti shqiptar në katër komunat në veri të Kosovës u shoqërua me protesta, incidente të sigurisë dhe rritje të tensioneve politike. Ngjarje të tilla nuk janë regjistruar në mjediset në jug të lumit Ibër, gjë që mund të kontribuojë në dallimet në perceptimin e tensioneve politike ndërmjet dy grupeve të të anketuarve.

Situata e përgjithshme ekonomike, së cilës i përket edhe problemi i përmendur më sipër i mungesës së mundësive për punësim, paraqet problem shumë të madh për 39,04% të të anketuarve, ndërsa për 34,42% të të anketuarve është problem i madh. Sipas mendimit të të anketuarve, situata e përgjithshme ekonomike edhe nuk është edhe është problem për 17,81%, për 6,51% të të anketuarve kjo paraqet problem të vogël, ndërsa për 2,23% të të anketuarve kjo nuk paraqet fare problem. Nëse bëhet krahasimi i përgjigjeve të të anketuarve nga veriu dhe jugu, do të vërehet një dallim prej pothuajse 20%, 48,40% e të anketuarve nga veriu janë të mendimit se situata e përgjithshme ekonomike paraqet problem shumë të madh, ndërsa 30,36% e të

anketuarve nga jugu kanë zgjedhur të njëjtin option. Ky dallim në përgjigje tregon se të anketuarit që jetojnë në veri të lumit Ibër e përjetojnë situatën e përgjithshme ekonomike si dukshëm më të pafavorshme sesa të anketuarit që jetojnë në jug të lumit Ibër. Një nga faktorët për këtë mund të jetë edhe fakti se kohët e fundit është gjithnjë e më i shpeshtë hapja e lokaleve shqiptare në veri dhe mbyllja e lokaleve dhe dyqaneve serbe. Më tej, 39,93% e të anketuarve nga jugu konsiderojnë se kjo situatë paraqet problem të madh, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë edhe 28,47% e të anketuarve nga veriu. Për 20,46% të të anketuarve nga jugu dhe 14,95% të të anketuarve nga veriu situata aktuale e përgjithshme ekonomike edhe është edhe nuk është problem. Për pothuajse të njëjtën përqindje të të anketuarve nga veriu (6,41%) dhe jugu (6,60%) kjo situatë paraqet problem të vogël, ndërsa për 1,78% të të anketuarve nga veriu dhe 2,64% të të anketuarve nga jugu situata e përgjithshme ekonomike nuk paraqet fare problem. Duke pasur parasysh se një perceptim i tillë i pjesëtarëve të komunitetit serb është shfaqur edhe në hulumtimet e mëparshme, si hulumtimi i Nismës së Re Shoqërore, në të cilin të anketuarit kanë shprehur shqetësim serioz për përkeqësimin e situatës ekonomike në mjediset me shumicë serbe, të shkaktuar si rezultat i dy vendimeve kyçe politike, rregullorja e Bankës Qendrore të Kosovës për heqjen e dinarit dhe ndalimi afatgjatë i importit të mallrave nga Serbia¹¹, mund të konkludojmë se situata e përgjithshme ekonomike është e pafavorshme.

Edhe pse rreziqet e sigurisë nuk klasifikohen si problemi më i madh me të cilin përballen pjesëtarët e komunitetit serb, fakti që për pothuajse gjysmën e të anketuarve (49,49%) prania e tyre paraqet problem shumë të madh sugjeron se çështjet e sigurisë vazhdojnë të përbëjnë një burim të rëndësishëm shqetësimi për pjesëtarët e komunitetit serb. Qëndrimi i 27,74% të të anketuarve është se rreziqet e sigurisë janë problem i madh, ndërsa për 17,98% të të anketuarve rreziqet e sigurisë edhe nuk janë edhe janë problem. Këto rreziqe paraqesin problem të vogël për 3,42% të të anketuarve, ndërsa për 1,37% kjo nuk paraqet fare problem. Ngjashëm si te njëra nga pyetjet e mëparshme, mund të vërejmë një dallim prej pothuajse 20% në përgjigje, nëse marrim parasysh përkatësinë gjeografike të të anketuarve, 59,43% e të anketuarve nga veriu, krahasuar me 40,26% të të anketuarve nga jugu, konsiderojnë se rreziqet e sigurisë janë problem shumë i madh, 21% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se rreziqet e sigurisë janë problem i madh, ndërsa të njëjtën gjë e kanë shënuar 33,99% e të anketuarve nga jugu. Për 16,01% të të anketuarve nga veriu dhe 19,80% të të anketuarve nga jugu kjo edhe është edhe nuk është problem. Se rreziqet e sigurisë janë problem i vogël konsiderojnë 2,85% e të anketuarve nga veriu dhe 3,86% e të anketuarve nga jugu. Se kjo dukuri nuk është fare problem e kanë shënuar 0,71% e të anketuarve nga veriu dhe 1,98% e të anketuarve nga jugu. Ky dallim në

¹¹ "Pengesat ekonomike si pasoje e ndryshimit të dinamikave: Kohe të vështira për bizneset në veri të Kosovës", NSI, shkurt 2025.
<https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2025/03/PUBLIKACIJA-SRB.pdf>

përgjigje është i pritshëm nëse marrim parasysh se perceptimi më i theksuar i rreziqeve të sigurisë të të anketuarit nga veriu mund të lidhet me rrethanat specifike që kanë karakterizuar këtë pjesë të Kosovës gjatë viteve të kaluara, duke përfshirë incidente më të shpeshta të sigurisë, prani të shtuar të forcave policore dhe tensione politike më të theksuara.

Edhe pse në hulumtimin e mëparshëm ishte problem prioritar, menjëherë pas mungesës së vendeve të punës, në hulumtimin e këtij viti problemi i rreziqeve të sigurisë ndodhet në fund të listës. Përfundimi është i ngjashëm si te problemi i situatës së përgjithshme ekonomike, pra ndryshime të tilla në rezultate nuk duhet domosdoshmërisht të tregojnë përmirësim të situatës së sigurisë për pjesëtarët e komunitetit serb, por më tepër shfaqjen e problemeve të tjera në të cilat të anketuarit shohin një burim të mundshëm rrezikimi.

Tensionet ndëretnike paraqesin një nga burimet e shqetësimit dhe pa dyshim ndikojnë në pozitën e komunitetit serb në Kosovë. Në bazë të përgjigjeve të të anketuarve, 44,35% e të anketuarve konsiderojnë se ky është problem shumë i madh, ndërsa për 29,11% tensionet ndëretnike paraqesin problem të madh. Për 20,38% të të anketuarve ky lloj tensioni edhe nuk është edhe është problem. Njëkohësisht, për 3,08% të të anketuarve ato paraqesin problem të vogël dhe për të njëjtën përqindje të të anketuarve (3,08%) tensionet ndëretnike nuk paraqesin fare problem. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se për 52,31% të të anketuarve nga veriu tensionet ndëretnike paraqesin problem shumë të madh, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë 36,96% e të anketuarve nga jugu. Për 24,20% të të anketuarve nga veriu kjo gjendje paraqet problem të madh, ndërsa këtë mendim e ndajnë 33,66% e të anketuarve nga jugu. Tensionet ndëretnike edhe nuk janë edhe janë problem për 17,79% të të anketuarve nga veriu dhe 22,77% të të anketuarve nga jugu. Në këtë lloj tensionesh problem të vogël shohin 2,14% e të anketuarve nga veriu dhe 3,96% e të anketuarve nga jugu, ndërsa tensionet ndëretnike nuk paraqesin fare problem për 3,56% të të anketuarve në veri të lumit Ibër dhe 2,64% të të anketuarve që jetojnë në jug. Për praninë e vazhdueshme të tensioneve ndëretnike tregon edhe e dhëna nga hulumtimi i realizuar nga CASA, në të cilin thuhet se 36,6% e të anketuarve shqiptarë nuk do të pranonin asnjë kontakt me serbët.¹²

Në bazë të të dhënës se më shumë se gjysma e të anketuarve nga veriu i shohin tensionet ndëretnike si problem shumë të madh, në krahasim me një të tretën e të anketuarve nga jugu që të njëjtën dukuri e shohin si problem shumë të madh, mund të

¹² "Indeksi i Besimit, Hulumtimi 2025: Studim mbi gjendjen e marrëdhënieve ndëretnike në Kosovë", Qendra Barabar, 2025, faqe 5.
<https://ngacasa.org/wp-content/uploads/2025/11/Indeksi-i-besimit-2025.pdf>

konkludojmë se ndjenja e rrezikimit nga incidentet ndëretnike është më e pranishme në veri.

Në vendin e parafundit ndër problemet që shqetësojnë komunitetin serb gjendet cilësia e pakënaqshme e shërbimeve shëndetësore. Si problem shumë të madh e kanë shënuar 17,47% e të anketuarve, ndërsa për 26,20% të të anketuarve ky është problem i madh. Njëkohësisht, 29,62% e të anketuarve kanë shënuar se edhe nuk është edhe është problem. Cilësia e pakënaqshme e shërbimeve shëndetësore paraqet problem të vogël për 14,21%, ndërsa 12,50% e të anketuarve konsiderojnë se kjo nuk është fare problem. Për 18,86% të të anketuarve nga veriu dhe 16,17% të të anketuarve nga jugu kjo gjendje në ofrimin e shërbimeve shëndetësore paraqet problem shumë të madh. Përqindje më e madhe e të anketuarve nga jugu (31,35%) konsiderojnë se cilësia e pakënaqshme e shërbimeve shëndetësore është problem i madh, në krahasim me të anketuarit nga veriu (20,64%), gjë që mund të shpjegohet me përqendrimin e institucioneve terciare shëndetësore në pjesën veriore të Kosovës. Pothuajse përqindje identike e të anketuarve nga veriu (29,54%) dhe jugu (29,70%) konsiderojnë se kjo edhe nuk është edhe është problem. 16,01% e të anketuarve nga veriu këtë gjendje e kanë shënuar si problem të vogël me të cilin përballen pjesëtarët e komunitetit serb, ndërsa të të njëjtit mendim janë 12,54% e të anketuarve nga jugu. Se cilësia e shërbimeve shëndetësore është në nivel të mirë, përkatësisht se nuk është fare problem, konsiderojnë 14,95% e të anketuarve nga veriu dhe 10,23% e të anketuarve nga jugu.

Cilësia e dobët e arsimit dhe e shërbimeve shëndetësore është çështja që përqindja më e vogël e të anketuarve e njeh si problem shumë të madh. Për 15,92% të të anketuarve ajo paraqet problem shumë të madh, ndërsa pothuajse e njëjta përqindje, 15,24%, konsideron se nuk është fare problem. Kjo shpërndarje e përgjigjeve tregon se, ndryshe nga çështja e integritetit të arsimit dhe shëndetësisë, problemi nuk qëndron në cilësinë e vetë shërbimeve ekzistuese, por më tepër në pasigurinë rreth statusit të tyre të ardhshëm institucional. Dallimet ndërmjet të anketuarve nga veriu dhe jugu tregojnë më tej se përvojat në përdorimin e këtyre shërbimeve ndryshojnë, por pa një konsensus të qartë se cilësia e tyre është një nga problemet kryesore të komunitetit serb.

Përfundimet kryesore

Ky hulumtim ka konfirmuar një sërë rezultatesh të pritura, si rezultatet që ilustrojnë shkallën e lartë të shqetësimit lidhur me integritetin e paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë, mbylljen e institucioneve që funksionojnë në sistemin serb dhe, në lidhje

me këtë, pasigurinë lidhur me statusin e institucioneve arsimore dhe vlefshmërinë e diplomave të ardhshme.

Nëse marrim parasysh situatën e përgjithshme aktuale në Kosovë, pritët të ketë dallime në përgjigje në raport me përkatësinë gjeografike të të anketuarve, si dallimi në perceptimin e tensioneve politike dhe ndëretnike. Po ashtu, nëse marrim parasysh ndryshimin e rrethanave shoqërore dhe politike, për shembull kthimin e përfaqësuesve serbë në institucionet komunale në veri të Kosovës, pritët të ketë dallime në përgjigje në krahasim me hulumtimin e vitit të kaluar, me theks të veçantë në ndryshimin lidhur me perceptimin e pozitës së komunitetit serb në Kosovë.

Ajo që nuk ishte e pritshme në masë të madhe është ndryshimi i rëndësishëm në renditjen e problemeve në krahasim me hulumtimin e mëparshëm. Konkretisht, problemi i mungesës së mundësive për punësim, i cili atëherë ishte problemi i renditur i pari dhe njëkohësisht problemi më i madh për pjesëtarët e komunitetit serb, tani ndodhet në vendin e pestë të problemeve që e rëndojnë komunitetin serb.

Rezultatet e marra në bazë të përgjigjeve nga hulumtimi, të cilat tregojnë pozitën e pafavorshme të pjesëtarëve të komunitetit serb, mbështesin pohimin tonë në fillim të këtij kapitulli se komuniteti serb në Kosovë përballët me sfida të shumta, komplekse dhe të ndërlidhura. Që kjo pozitë të përmirësohet, është e nevojshme të investohen përpjekje shtesë, me theks të veçantë te institucionet në Prishtinë.

KAPITULLI II

**Monitorimi i performances
institucionale**

Ky kapitull shqyrton performancën institucionale përmes dy dimensioneve të ndërlidhura: **nevojat dhe interesat e qytetarëve, si dhe pjesëmarrjen e qytetarëve dhe qasjen në shërbimet publike në nivel lokal dhe qendror**. Seksioni i parë shqyrton shkallën në të cilën qytetarët angazhohen me institucionet, duke përfshirë mundësitë për pjesëmarrje, reagimin e institucioneve, transparencën dhe komunikimin. Seksioni i dytë përqendrohet në qasjen e qytetarëve në shërbimet thelbësore publike dhe procedurat administrative, duke shqyrtuar pengesat praktike që ndikojnë në ushtrimin e të drejtave. Së bashku, këto dy dimensionë ofrojnë një vlerësim gjithëpërfshirës të mënyrës se si institucionet e Kosovës u përgjigjen nevojave dhe interesave të komunitetit serb në Kosovë.

Nevojat dhe interesat e qytetarëve, si dhe pjesëmarrja e qytetarëve

Qasja në institucionet dhe shërbimet publike përbën një komponent themelor të qeverisjes demokratike dhe një parakusht për ushtrimin efektiv të të drejtave të qytetarëve. Përtej dimensionit administrativ, mënyra se si funksionojnë institucionet, duke përfshirë reagimin e tyre, transparencën dhe hapjen ndaj qytetarëve, pasqyron çështje më të gjera të përfshirjes, barazisë para ligjit dhe marrëdhënies ndërmjet qytetarëve dhe autoriteteve publike. Në shoqëritë e ndara dhe pas konfliktit, këto dimensionë luajnë një rol kyç në formësimin e besimit, modeleve të pjesëmarrjes dhe perceptimeve më të gjera për legjitimitetin institucional.

Për pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë, qasja në institucione dhe shërbime publike është formësuar prej kohësh nga një kontekst i veçantë politik dhe institucional. Ushtrimi i të drejtave nuk përcaktohet vetëm nga garancitë formale ligjore, por edhe nga ndërveprimi kompleks i sistemeve paralele administrative, rregullimeve të ndryshueshme të qeverisjes, tensioneve politike dhe zhvillimeve në fushën e sigurisë. Si rezultat, ndërveprimet e përditshme me institucionet, duke filluar nga lëshimi i dokumenteve personale deri te qasja në përfitimet sociale, arsimit, shëndetësia dhe shërbimet e tjera publike, shpesh karakterizohen nga pasiguria, fragmentimi dhe perceptimi i pabarazisë. Edhe pse performanca institucionale dhe niveli i pjesëmarrjes së qytetarëve në kontekstin më të gjerë rajonal shpesh karakterizohen nga kufizime strukturore, këto dinamika specifike i thellojnë edhe më tej sfidat ekzistuese për komunitetin serb në Kosovë.

Për të kuptuar marrëdhënien ndërmjet komunitetit serb në Kosovë dhe institucioneve të Kosovës, është e nevojshme të shqyrtohet prejardhja dhe zhvillimi i saj. Pas përfundimit të konfliktit të armatosur në vitin 1999 dhe themelimit të Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK), institucionet shtetërore të Serbisë pritej zyrtarisht të pushonin së vepruari në territorin e Kosovës, në përputhje me Rezolutën 1244¹³ të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara. Në praktikë, megjithatë, shumë prej këtyre institucioneve vazhduan të funksiononin, veçanërisht në zonat me shumicë të popullsisë serbe në Kosovë, si në veri ashtu edhe në jug të lumit Ibër. Kjo rezultoi në krijimin e paralelizmit institucional, ku qytetarët mbështeteshin njëkohësisht në shërbimet e ofruara brenda sistemit serb dhe në ato të administruara nga UNMIK, e më vonë nga institucionet e Kosovës.¹⁴

Ky paralelizëm përfshinte fusha kryesore të administratës publike, duke përfshirë regjistrat civilë, regjistrat e tokës dhe pronës, shërbimet sociale dhe të drejtat pensionale, të administruara përmes organeve të administruara nga Serbia që vepronin në Kosovë ose përmes institucioneve me seli në Serbi. Në të njëjtën kohë, Serbia e ruajti një rol kyç në ofrimin e shërbimeve shëndetësore dhe arsimore, me institucionet që funksiononin në kuadër të sistemit serb dhe shërbenin si pika kryesore e qasjes për komunitetin serb në Kosovë. Shpallja e pavarësisë së Kosovës dhe transferimi pasues i kompetencave nga UNMIK te institucionet e Kosovës e thelluan më tej ndarjen institucionale.¹⁵

Pas shpalljes së pavarësisë së Kosovës, trajektoret institucionale të komunitetit serb në jug dhe në veri të Kosovës filluan të dalloheshin më qartë. Në zonat me shumicë serbe në jug të lumit Ibër, serbët e Kosovës gradualisht morën pjesë në institucionet e Kosovës, përfshirë policinë dhe gjyqësorin, morën pjesë në zgjedhjet lokale dhe qendrore dhe kontribuan në funksionimin e organeve të vetëqeverisjes lokale në kuadër të kornizës ligjore të Kosovës. Në të kundërt, situata në veri të Kosovës mbeti kryesisht e pandryshuar për një periudhë të gjatë, me institucionet serbe që vazhdonin të funksiononin dhe institucionet e Kosovës që ushtronin kompetenca të kufizuara. Kjo rezultoi në krijimin e dy mjediseve të dallueshme institucionale brenda komunitetit serb në Kosovë.

¹³ Këshilli i Sigurimit i Kombeve të Bashkuara, Rezoluta 1244 (1999), S/RES/1244, 10 qershor 1999.

[https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999))

¹⁴ Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), *Strukturat Paralele në Kosovë*, Misioni në Kosovë, Departamenti për të Drejtat e Njeriut dhe Sundimin e Ligjit, tetor 2003. <https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/1/42584.pdf>

¹⁵ Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), *Strukturat Paralele në Kosovë*, Misioni në Kosovë, Departamenti për të Drejtat e Njeriut dhe Sundimin e Ligjit 2006-2007, 4 prill 2007. <https://omik.osce.org/kosovo/24618>

Përplekjet për adresimin e paralelizmit institucional u ndoqën më vonë përmes dialogut të lehtësuar nga Bashkimi Evropian ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Marrëveshjet e hershme teknike synonin të përmirësonin koordinimin dhe të lehtësonin jetën e përditshme të qytetarëve, megjithëse zbatimi i tyre mbeti i pjesshëm. Një ndryshim më i thellë pasoi me Marrëveshjen e Brukselit të vitit 2013¹⁶, e cila parashihte integrimin e strukturave të gjyqësorit, policisë dhe sigurisë në veri të Kosovës në sistemin e Kosovës, si dhe pjesëmarrjen e përfaqësuesve të serbëve të Kosovës në qeverisjen lokale. Pavarësisht këtyre zhvillimeve, një shkallë e konsiderueshme e dualizmit institucional vazhdoi të ekzistonte.

Kjo situatë vazhdoi deri në nëntor të vitit 2022, kur përfaqësuesit e serbëve të Kosovës u tërhoqën nga institucionet e Kosovës në nivel lokal dhe qendror. Pas tërheqjes pasuan zgjedhjet lokale të bojkotuara, si rezultat i të cilave qeverisja komunale në veri të Kosovës u mor përsipër nga përfaqësues të komunitetit shqiptar, ndërsa situata në jug të lumit Ibër mbeti e pandryshuar. Paralelisht, autoritetet e Kosovës filluan një fushatë më të gjerë me qëllim mbylljen e institucioneve të administruara nga Serbia. Që nga viti 2024, janë mbyllur më shumë se 100 institucione të tilla¹⁷, duke çmontuar në mënyrë efektive shumicën e strukturave të mbetura të administruara nga Serbia, me përjashtim të atyre në fushën e shëndetësisë dhe arsimit. Ky proces ka pasur ndikim të konsiderueshëm në disponueshmërinë e shërbimeve dhe në mundësinë e qytetarëve për të ushtruar të drejtat e tyre.

Në këtë kontekst, ndryshimet rregullatore nuk përjetohen thjesht si përshtatje administrative, por si pjesë e një rikonfigurimi më të gjerë të autoritetit, me implikime të drejtpërdrejta për qasjen në shërbime, sigurinë juridike dhe perceptimet mbi drejtësinë institucionale, të cilat nga ana tjetër mund të ndikojnë në mënyrën se si të anketuarit i vlerësojnë institucionet përtej performancës së tyre të drejtpërdrejtë teknike.

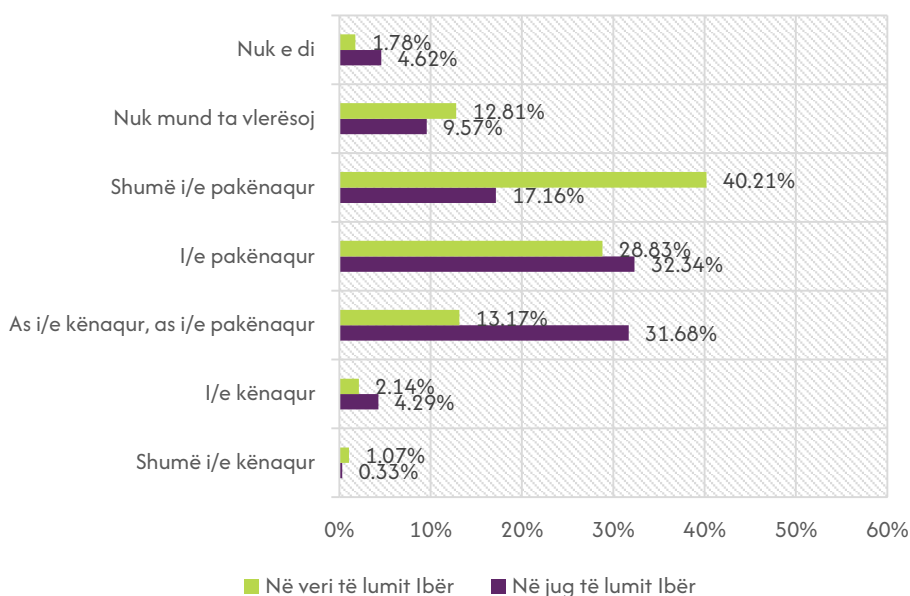
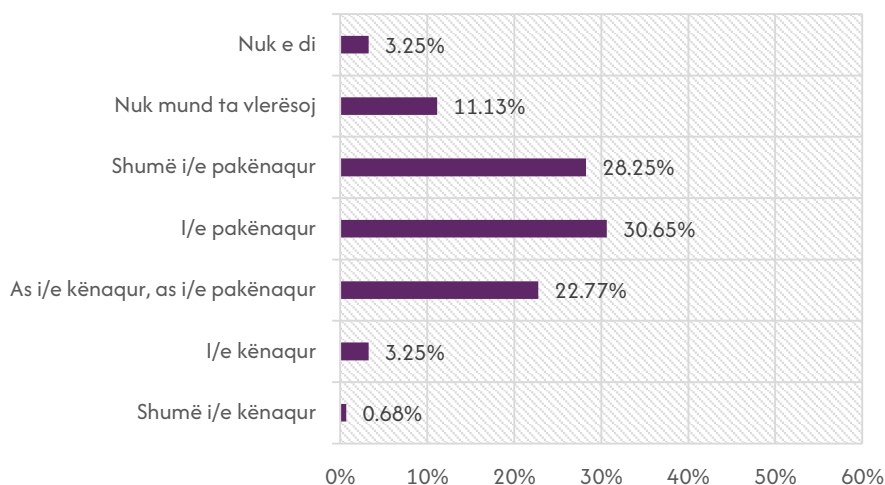
Në këtë kontekst, dhe duke marrë parasysh dinamikat më të gjera që formësojnë perceptimet, ky kapitull shqyrton përvojat dhe vlerësimet e komunitetit serb në lidhje me performancën e institucioneve të Kosovës, në nivel qendror dhe lokal, duke u mbështetur në rezultatet e një hulumtimi të opinionit publik.

¹⁶ Bashkimi Evropian, "Marreveshja e Pare mbi Parimet që Rregullojnë Normalizimin e Marrëdhënieve", 19 prill 2013. <https://kryeministri.rks-qov.net/wp-content/uploads/2022/07/First-agreement-of-principles-governing-the-normalization-of-relations-April-19-2013-Brussels-en.pdf>

¹⁷ New Social Initiative (NSI), "Qasja e Mohuar: Deinstitutionalizimi i Serbeve të Kosovës", qershor 2025.

Qëndrimet e qytetarëve – rezultatet empirike

Sa të kënaqur jeni me punën e institucioneve të Kosovës në nivel lokal dhe qendror, dhe me mënyrën se si ato u përgjigjen nevojave të qytetarëve gjatë vitit të kaluar?

Shumica e të anketuarve (58.9%) kanë deklaruar se janë të pakënaqur me punën e institucioneve të Kosovës. Një 22.7% shtesë kanë deklaruar se nuk janë as të kënaqur dhe as të pakënaqur, duke sugjeruar praninë e perceptimeve të shumëanshme dhe të

lidhura me kontekstin për performancën institucionale, të formësuara me gjasë nga përvoja të ndryshme me institucionet, ndërsa njëkohësisht pasqyrojnë një shkallë ambivalence, pritjesh të kufizuara ose shkëputjeje nga proceset institucionale. Vetëm 3.9% e të anketuarve kanë shprehur ndonjë nivel kënaqësie, duke treguar një nivel jashtëzakonisht të ulët të vlerësimit pozitiv të reagimit institucional.

Pjesa marginale e të anketuarve të kënaqur sugjeron një krizë më të gjerë besimi, e cila shkon përtej një kritike thjesht administrative. Ky trend nuk mund të shpjegohet vetëm me performancën e perceptuar si të pamjaftueshme të institucioneve në aspektin teknik ose të ofrimit të shërbimeve, pasi vlerësimet ka të ngjarë të ndikohen jo vetëm nga përvojat e drejtpërdrejta me shërbimet publike, por edhe nga zhvillimet më të gjera politike dhe institucionale gjatë vitit të kaluar. Në këtë drejtim, qytetarët duket se e vlerësojnë performancën institucionale brenda një kornize më të gjerë kontekstuale, e cila formëson perceptimet e tyre të përgjithshme. Në këtë këndvështrim, gjetjet tregojnë shqetësime të mundshme sistemike lidhur me legjitimitetin institucional dhe nivelin e besimit të qytetarët. Prandaj, ato sugjerojnë jo vetëm pakënaqësi me efektivitetin institucional, por edhe një erozion të mundshëm të besimit të bazuar në performancë, i kuptuar si pritshmëria që institucionet do t'u përgjigjen në mënyrë adekuate nevojave të qytetarëve, duke i lënë vendin një ndjenje më të përgjithshme të tjetërsimit institucional.

Edhe pse pakënaqësia është e përhapur në të dy rajonet, intensiteti i saj ndryshon ndjeshëm ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Dallimi më i theksuar vërehet te përqindja e të anketuarve që janë deklaruar si "shumë të pakënaqur", 40.2% në veri të Kosovës, krahasuar me 17.2% në jug. Ky dallim duket se nuk është vetëm dallim në shkallë, por potencialisht edhe në cilësi. Në veri të Kosovës, përqendrimi i lartë i përgjigjeve fuqimisht negative mund të sugjerojë një kalim nga pakënaqësia e bazuar në përvojë, e mbështetur në mangësitë e perceptuara në ofrimin e shërbimeve, drejt një distancimi më normativ nga autoriteti institucional. Në të kundërt, në zonat në jug të lumit Ibër, përgjigjet duket se janë më të lidhura me vlerësimet e bazuara në performancë.

Korniza kohore e pyetjes është e rëndësishme për interpretimin e këtyre rezultateve. Edhe pse hulumtimi u zhvillua në dhjetor të vitit 2025, ai u realizua menjëherë pas përfundimit të tranzicionit të pushtetit pas zgjedhjeve lokale dhe rikthimit të përfaqësuesve të serbëve të Kosovës në qeverisjen lokale në katër komunat veriore. Duke pasur parasysh se nga ky tranzicion kishte kaluar vetëm një periudhë e shkurtër kohore, efektet e tij nuk kishin gjasa të pasqyroheshin plotësisht në përvojat e

përditshme të qytetarëve në kohën e mbledhjes së të dhënave. Për rrjedhojë, kur të anketuarve iu kërkuar të vlerësonin performancën institucionale gjatë vitit të kaluar, vlerësimet e tyre i referohen kryesisht periudhës paraprake, një fazë në të cilën institucionet lokale ishin kryesisht të përbëra nga personel i komunitetit shqiptar në të gjitha nivelet institucionale, pas tërheqjes së serbëve të Kosovës nga institucionet publike në veri të Kosovës në nëntor të vitit 2022. Në këtë kuptim, perceptimet e regjistruara nga hulumtimi mbeten të formësuara kryesisht nga modelet e mëparshme të përfaqësimit dhe ndërveprimit, e jo nga rregullimet e reja të qeverisjes. Prandaj, gjetjet pasqyrojnë jo vetëm qëndrimet e përgjithshme ndaj performancës institucionale, por edhe perceptimet e formuara gjatë një periudhe të përfaqësimit të ndërprerë dhe të kontestimit të shtuar politik dhe institucional, efektet e të cilit duket se vazhdojnë edhe pas tranzicionit të fundit.

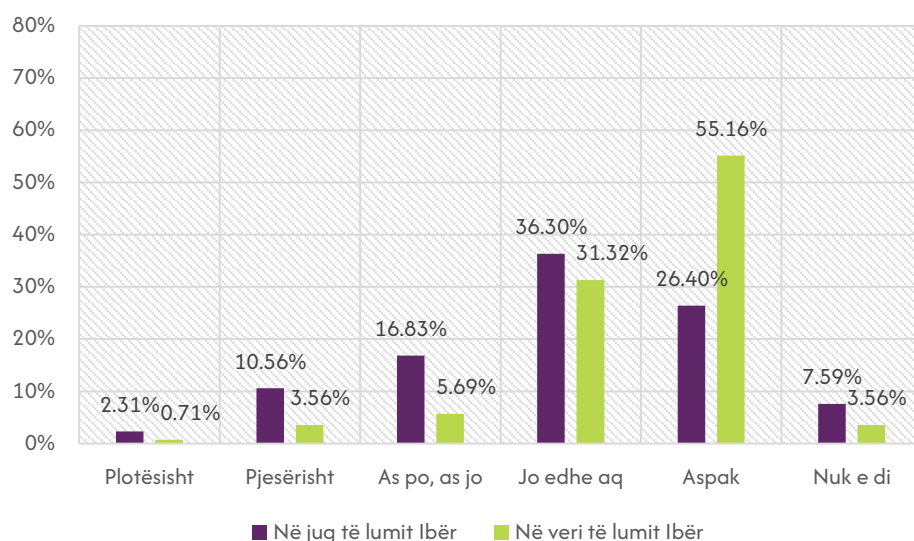
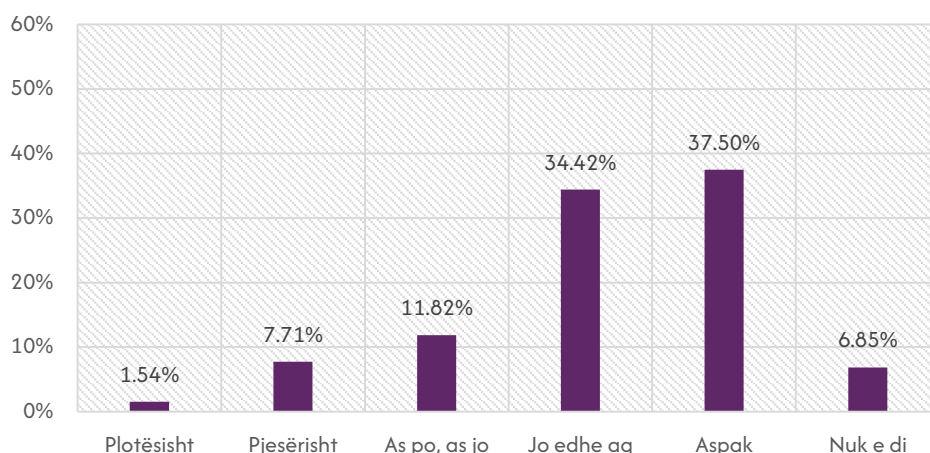
Këto dallime rajonale tregojnë modalitete të ndryshme të marrëdhënieve ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve. Në veri të Kosovës, mbizotërimi i pakënaqësisë së theksuar tregon një formë të pakënaqësisë aktive, ku institucionet perceptohen jo vetëm si joefektive, por edhe si të pambështetura në legjitimitet. Në këtë kontekst, pakënaqësia shkon përtej ofrimit të shërbimeve dhe pasqyron një tërheqje më të gjerë të njohjes së autoritetit institucional. Në të kundërt, te të anketuarit në jug të lumit Ibër, pakënaqësia, megjithëse mbetet e konsiderueshme, është më pak e polarizuar. Ekspozimi dhe ndërveprimi i vazhdueshëm me institucionet e Kosovës ka të ngjarë të kontribuojë që perceptimet të mbeten më të lidhura me përvojat praktike të qeverisjes.

Kjo dinamikë ilustron më tej nga përqindja relativisht e lartë e të anketuarve në jug (31.7%) që kanë zgjedhur opsionin që tregon se nuk janë as të kënaqur dhe as të pakënaqur. Edhe pse përgjigje të tilla mund të sinjalizojnë ambivalencë ose pritshmëri të ulëta, ato gjithashtu mund të pasqyrojnë një perceptim të shumëanshëm ose të diferencuar për institucionet. Në veçanti, të anketuarit mund të kenë njëkohësisht qëndrime të ndryshme ndaj nivelit qendror dhe atij lokal të qeverisjes. Si rezultat, ajo që duket si neutralitet mund të pasqyrojë bashkëjetesën e përvojave të ndryshme institucionale brenda një përgjigjeje të vetme vlerësuese.

Në përgjithësi, gjetjet tregojnë një nivel vazhdimisht të ulët të kënaqësisë me performancën institucionale të komuniteti serb në Kosovë. Këto modele sugjerojnë sfida që lidhen me legjitimitetin e bazuar në performancë dhe nivele të ndryshme të besimit institucional në kontekste të ndryshme, veçanërisht në veri të Kosovës, ku

pakënaqësia duket se është më e rrënjosur dhe më e lidhur ngushtë me çështjet e autoritetit institucional dhe përfaqësimit politik.

A besoni se institucionet lokale dhe qendrore në Kosovë sigurojnë qasje të drejtë dhe të barabartë në të drejta dhe shërbime për të gjithë qytetarët, përfshirë komunitetin serb?

Një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve (71.9%) deklaruan se nuk besojnë se institucionet e Kosovës sigurojnë qasje të drejtë dhe të barabartë në të drejta dhe shërbime. Në të njëjtën kohë, vetëm 1.5% shprehën besim të plotë në drejtësinë e praktikave institucionale.

Të marra së bashku, këto të dhëna sugjerojnë një perceptim të përhapur brenda komunitetit serb në Kosovë se kornizat institucionale nuk funksionojnë në mënyrë të barabartë, duke treguar modele të mundshme të njëanshmërisë sistemike. Në këtë kontekst, institucionet mund të perceptohen se funksionojnë në mënyrë selektive, ndërsa barazia kuptohet si e zbatuar në mënyrë jo të qëndrueshme ose të pabarabartë, duke përforcuar një ndjenjë më të gjerë të trajtimit të pabarabartë. Prandaj, gjetjet tregojnë një mungesë të mundshme të legjitimitetit të bazuar në paanshmëri, ku institucionet nuk shihen vazhdimisht si garantues neutralë të të drejtave universale, por më tepër si aktorë që perceptohen se veprojnë brenda marrëdhënieve asimetrike të pushtetit.

Ashtu si te treguesit e mëparshëm, perceptimet ndryshojnë ndjeshëm ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Dallimi më i theksuar shfaqet te përqindja e të anketuarve që janë përgjigjur me "aspak". Në veri të Kosovës, 55.2% e të anketuarve deklaruan se nuk besojnë fare që institucionet sigurojnë qasje të barabartë, krahasuar me 26.4% të të anketuarve që jetojnë në jug të lumit Ibër. Ky dallim sugjeron se, në veri, perceptimet mund të shkojnë përtej pakënaqësisë dhe të tregojnë një ndjenjë më të rrënjosur të përjashtimit sistematik dhe trajtimit të pabarabartë. Në të kundërt, megjithëse perceptimet negative mbeten mbizotëruese në jug, ato duken më pak absolute, duke treguar një vlerësim më të diferencuar, megjithëse ende kryesisht kritik, të drejtësisë institucionale.

Të anketuarit që jetojnë në jug të lumit Ibër kanë shprehur vlerësime më të diferencuara dhe më të ndjeshme ndaj kontekstit. Përqindja e të anketuarve që kanë zgjedhur opsionin "as po as jo" është dukshëm më e lartë në jug (16.8%) sesa në veri (5.7%), ndërsa pajtimi i pjesshëm me këtë pohim është gjithashtu më i shpeshtë në jug (10.6%) sesa në veri të Kosovës (3.6%). Këto modele sugjerojnë se të anketuarit në jug mund të jenë më të prirur të pranojnë funksionimin e pabarabartë ose të kushtëzuar të kornizave institucionale, me gjasë të lidhur me ndërveprimin e vazhdueshëm me institucionet lokale. Në vend që të tregojnë thjesht ambivalencë, përgjigje të tilla mund të pasqyrojnë përvoja të jetuara të qasjes së fragmentuar ose jo të qëndrueshme në të drejta. Në këtë kuptim, perceptimet për drejtësinë duken më pak binare dhe më shumë të kushtëzuara.

Në përfundim, rezultatet nxjerrin në pah një mungesë të theksuar të besimit në drejtësinë e praktikave institucionale te komuniteti serb në Kosovë. Më e rëndësishmja, ato sugjerojnë një model më të gjerë në të cilin institucionet perceptohen jo vetëm si joefektive, por edhe si të papaanshme dhe pa zbatim të barabartë. Kjo tregon se sfida

mund të shkojë përtej performancës institucionale dhe të lidhet me çështje më themelore të barazisë, përfshirjes dhe legjitimitetit. Këto perceptime duken veçanërisht të theksuara në veri të Kosovës, ndërsa në jug, përvojat e përfshirjes së kushtëzuar kontribuojnë në vlerësime më të diferencuara, megjithëse ende kryesisht negative.

Si e vlerësoni transparencën e performancës së institucioneve? (Ju lutemi vlerësojeni nga 1 deri në 5).

Gjithsej 69.2% e të anketuarve e vlerësuan transparencën institucionale si të ulët ose shumë të ulët, duke treguar një perceptim të përhapur se proceset institucionale nuk janë mjaftueshëm të hapura, të qasshme ose llogaridhënëse ndaj qytetarëve. Një 27.2% shtesë e vlerësuan transparencën si mesatare, ndërsa vetëm 3.6% e vlerësuan atë si të lartë ose shumë të lartë. Edhe pse vlerësimet mesatare mund të sugjerojnë një shkallë të caktuar të dukshmërisë së funksionimit institucional, ato gjithashtu mund të pasqyrojnë qasje të pjesshme ose jo të qëndrueshme në informacion, e jo një perceptim të qëndrueshëm të transparencës. Të marra së bashku, këto gjetje tregojnë një mungesë të konsiderueshme të perceptuar të hapjes institucionale dhe llogaridhënies publike, e cila pasqyron nivele të ulëta të besimit dhe mund të kontribuojë në vazhdimësinë e tyre.

Ashtu si në pyetjet e mëparshme, shfaqen dallime të dukshme rajonale ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Në veri të Kosovës, 75.1% e të anketuarve e vlerësuan transparencën si të ulët ose shumë të ulët, krahasuar me 63.7% në komunat në jug të lumit Ibër. Dallimi më i theksuar shfaqet në kategorinë e transparencës "shumë të ulët", të zgjedhur nga 39.5% e të anketuarve në veri të Kosovës, krahasuar me 20.1% në jug.

Ky model sugjeron se perceptimet për mungesën e transparencës institucionale mund të jenë veçanërisht të theksuara në veri, ku ndërveprimi më i kufizuar me institucionet e Kosovës, i kombinuar me një marrëdhënie më të largët dhe herë pas here konfliktuale, mund të kontribuojë në një ndjenjë të përjashtimit informativ. Në këtë kontekst, mungesa e transparencës mund të përjetohet jo vetëm si mungesë e hapjes, por edhe si mungesë më e gjerë e kanaleve të qasshme dhe të besueshme përmes të cilave qytetarët mund të kuptojnë ose të angazhohen me proceset institucionale. Këto dinamika mund të ndikohen gjithashtu nga pengesat që lidhen me gjuhën, veçanërisht nga disponueshmëria dhe cilësia jo e qëndrueshme e informacionit në gjuhën serbe, gjë që mund ta kufizojë qasjen për komunitetet serbishtfolëse. Edhe pse kjo çështje nuk kufizohet vetëm në veri, efektet e saj duken më të theksuara në këtë rajon, ku prania

e zvogëluar e përfaqësuesve të serbëve të Kosovës në institucionet lokale mund t'i ketë dobësuar edhe më tej kanalet e komunikimit dhe ndërmjetësimin.

Në të kundërt, të anketuarit në zonat në jug të lumit Ibër, megjithëse ende shprehin pakënaqësi të konsiderueshme, duken disi më pak të prirur ta perceptojnë performancën institucionale në termat më negative. Kjo mund të lidhet me pranimë dhe pjesëmarrjen e vazhdueshme të serbëve të Kosovës në institucionet lokale, gjë që lehtëson ndërveprimin më të rregullt me strukturat e qeverisjes dhe siguron të paktën qasje të pjesshme në informacionin institucional. Megjithatë, mbizotërimi i vlerësimeve negative edhe në jug sugjeron se një ekspozim i tillë nuk përkthehet në perceptimin e transparencës së plotë, por më tepër në një kuptim më të diferencuar të kufizimeve të saj.

Të marra së bashku, rezultatet e përforcojnë modelin më të gjerë të vërejtur në gjetjet e mëparshme, një nivel përgjithësisht të ulët besimi në funksionimin e institucioneve të Kosovës te komuniteti serb në Kosovë. Më e rëndësishmja, ato nxjerrin në pah se si mungesa e perceptuar e transparencës institucionale kontribuon në këtë mungesë më të gjerë besimi, duke kufizuar dukshmërinë, llogaridhënien dhe mundësinë e kontestimit të veprimit institucional. Së bashku me gjetjet për performancën institucionale dhe drejtësinë, rezultatet sugjerojnë pranimë e një mungese shumëdimensionale të legjitimitetit, në të cilën institucionet përjetohen jo vetëm si joefektive dhe të pabarabarta, por edhe si jo mjaftueshëm transparente dhe llogaridhënëse ndaj qytetarëve.

Në çfarë mase institucionet i informojnë qytetarët për punën e tyre?

Madje 65.1% e të anketuarve deklaruan se institucionet ose "nuk i informojnë shumë" qytetarët për punën e tyre ose "nuk i informojnë fare". Vetëm 1.4% e të anketuarve besojnë se institucionet i informojnë plotësisht qytetarët, duke treguar se perceptimet për komunikimin efektiv institucional janë jashtëzakonisht të kufizuara te komuniteti serb në Kosovë. Të marra së bashku, këto gjetje sugjerojnë jo vetëm qasje të kufizuara në informacion, por edhe një perceptim më të gjerë të pasivitetit institucional, ku komunikimi shihet si i pamjaftueshëm, jo i qëndrueshëm ose herë pas here mungon.

Ashtu si në pyetjet e mëparshme, shfaqen dallime të dukshme rajonale ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Dallimi më i theksuar shfaqet te përqindja e të anketuarve që janë përgjigjur me "aspak". Në veri të Kosovës, 41.3% e të anketuarve deklaruan se institucionet nuk i informojnë fare qytetarët, krahasuar me 21.1% në jug të lumit Ibër. Ky model sugjeron se, në veri, çështja mund të shkojë përtej

komunikimit të kufizuar dhe të tregojë një dobësim më themelor të kanaleve të komunikimit. Në këtë kontekst, institucionet mund të perceptohen jo vetëm si të largëta ose jo transparente, por edhe si kryesisht të mungueshme nga hapësira informative e qytetarëve, duke përforcuar ndjenjën e përjashtimit informativ. Këto dinamika mund të ndikohen gjithashtu nga pengesat që lidhen me gjuhën, pasi komunikimi nuk është gjithmonë në dispozicion në mënyrë të qëndrueshme në gjuhën serbe ose mund të paraqitet në mënyra që kufizojnë qasshmërinë dhe qartësinë.

Këto perceptime duhet të kuptohen gjithashtu në dritën e masave të fundit të politikave dhe veprimeve institucionale që kanë ndikuar drejtpërdrejt në jetën e përditshme të komunitetit serb në Kosovë. Në disa raste, përfshirë rastet që lidhen me zbatimin e Ligjit për të Huajt dhe Ligjit për Automjetet, procese të tilla janë zbatuar me komunikim të kufizuar paraprak lidhur me fushëveprimin dhe pasojat e tyre praktike. Si rezultat, qytetarët shpesh kanë mbetur pa udhëzime të qarta se si këto masa do të ndikonin në statusin e tyre juridik, lirinë e lëvizjes ose qasjen në shërbime, ndërsa shqetësimet e tyre nuk duket se janë trajtuar në mënyrë sistematike. Edhe pse herë pas here janë raportuar përpjekje institucionale për ta informuar publikun, perceptimet e të anketuarve sugjerojnë se një komunikim i tillë shpesh nuk ka qenë mjaftueshëm i dukshëm ose efektiv në praktikë. Në mënyrë më të gjerë, këto perceptime mund të pasqyrojnë gjithashtu modele të komunikimit të kufizuar publik edhe përtej institucioneve të Kosovës, duke përfshirë ato që lidhen me institucionet serbe ose zhvillimet brenda dialogut të lehtësuar nga Bashkimi Evropian, duke kontribuar në një ndjenjë më të gjerë të pasigurisë informative.

Në të kundërt, të anketuarit në jug duken më të prirur ta zgjedhin opsionin "pjesërisht". Ky opsion është zgjedhur nga 14.2% e të anketuarve në jug të lumit Ibër, krahasuar me 6.4% në veri të Kosovës. Edhe pse kjo nuk tregon një nivel të lartë kënaqësie, mund të sugjerojë se qytetarët në jug kanë ekspozim disi më të shpeshtë ose të tërthortë ndaj kanaleve të informacionit, të lidhur me pjesëmarrjen e vazhdueshme të serbëve të Kosovës në institucionet lokale. Si rezultat, komunikimi në jug mund të përjetohet si i ndërmjetësuar ose i pjesshëm, e jo si plotësisht i munguar.

Në përgjithësi, rezultatet tregojnë se komunikimi institucional perceptohet si i kufizuar në të gjithë komunitetin serb në Kosovë. Më e rëndësishmja, ato nxjerrin në pah qasjen e pabarabartë në informacion, ku dallimet në ekspozimin institucional formësojnë mënyrën se si përjetohet komunikimi në rajone të ndryshme. Në veri të Kosovës, perceptimet për heshtjen institucionale dhe përjashtimin informativ janë më të theksuara, ndërsa në jug komunikimi, megjithëse ende i pamjaftueshëm, ka më shumë

gjasa të jetë i pjesshëm dhe i varur nga konteksti. Së bashku me gjetjet e mëparshme për performancën institucionale, drejtësinë dhe transparencën, këto rezultate e përforcojnë më tej modelin më të gjerë të një mungese shumëdimensionale të legjitimitetit.

A keni marrë ndonjëherë pjesë në takime, konsultime ose aktivitete të organizuara nga ndonjëri prej këtyre institucioneve?

Në nivel të përgjithshëm, 79.6% e të anketuarve deklaruan se nuk kanë marrë asnjëherë pjesë në aktivitete të tilla. Vetëm 14.2% raportuan se kanë marrë pjesë, ndërsa 6.2% deklaruan se nuk ishin të sigurt. Këto të dhëna tregojnë një nivel shumë të kufizuar të ndërveprimit të drejtpërdrejtë ndërmjet institucioneve dhe qytetarëve brenda komunitetit serb në Kosovë, duke sugjeruar se mundësitë për pjesëmarrje ose nuk janë mjaftueshëm të qasshme, ose nuk komunikohen në mënyrë të mjaftueshme, ose perceptohen si të parëndësishme.

Ndryshe nga pyetjet e mëparshme, dallimet rajonale ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër nuk janë veçanërisht të theksuara sa i përket vetë pjesëmarrjes, megjithëse të anketuarit në jug raportojnë nivele disi më të larta të përfshirjes. Kjo sugjeron se pjesëmarrja e ulët nuk është vetëm rezultat i kontekstit specifik politik në veri, por pasqyron një model më të gjerë në të gjithë komunitetin serb në Kosovë. Në të njëjtën kohë, ky konstatim duhet të merret parasysh në dritën e rezultateve të mëparshme për komunikimin institucional, pasi qasja e kufizuar në informacion ka të ngjarë të kufizojë mundësitë për pjesëmarrje në të dy rajonet.

Të anketuarit që deklaruan se kishin marrë pjesë në aktivitete të tilla u pyetën më tej nëse mendimet e tyre ishin dëgjuar dhe ishin marrë parasysh. Përgjigjet sugjerojnë se pjesëmarrja nuk përkthehet domosdoshmërisht në perceptimin e ndikimit domethënës. Ndër ata që kishin marrë pjesë, 46.9% deklaruan se mendimet e tyre nuk ishin marrë parasysh, ndërsa 35.8% besonin se qëndrimet e tyre ishin marrë parasysh vetëm pjesërisht. Vetëm 8.6% e të anketuarve ndienin se mendimet e tyre ishin përfshirë plotësisht në proceset institucionale të vendimmarrjes. Këto gjetje tregojnë një hendek të konsiderueshëm ndërmjet pjesëmarrjes formale dhe ndikimit përmbajtësor, duke sugjeruar se mekanizmat ekzistues të pjesëmarrjes mund të funksionojnë më shumë si kërkesa procedurale sesa si kanale efektive të kontributit të qytetarëve.

Këtu, dallimet rajonale bëhen më të theksuara. Në veri të Kosovës, 63.3% e të anketuarve raportuan se mendimet e tyre nuk ishin marrë parasysh, krahasuar me

35.5% në zonat në jug të lumit Ibër. Në të kundërt, të anketuarit në jug kishin më shumë gjasa të deklaronin se qëndrimet e tyre ishin marrë parasysh pjesërisht (41.9%, krahasuar me 23.3% në veri) ose ishin marrë plotësisht parasysh (12.9%, krahasuar me 3.3% në veri të Kosovës). Ky model pasqyron një dallim më të gjerë të vërejtur në gjetjet e mëparshme, ndërsa pjesëmarrja në veri më shpesh përjetohet si joefektive ose simbolike, të anketuarit në jug kanë disi më shumë gjasa të perceptojnë forma të kufizuara ose të kushtëzuara të ndikimit.

Të marra së bashku, këto gjetje sugjerojnë jo vetëm nivele të ulëta të pjesëmarrjes qytetare, por edhe një mungesë të perceptuar të ndikimit domethënës te ata që angazhohen me institucionet. Në këtë kuptim, proceset pjesëmarrëse mund të mos përjetojnë si mekanizma të përfshirjes, por si forma të kufizuara ose joefektive të ndërveprimit që nuk ndikojnë në mënyrë thelbësore në vendimmarrjen institucionale. Së bashku me gjetjet e mëparshme për performancën institucionale, drejtësinë, transparencën dhe komunikimin, rezultatet tregojnë një cikël potencialisht vetëpërforsues të mosangazhimit, në të cilin qasja e kufizuar në informacion e kufizon pjesëmarrjen, ndërsa mungesa e perceptuar e ndikimit e dekurajon angazhimin e ardhshëm.

Sa të hapura janë institucionet e Kosovës ndaj komenteve, ankesave ose sugjerimeve të qytetarëve?

Në kampionin e përgjithshëm, 33.6% e të anketuarve deklaruan se institucionet janë "aspak të hapura", ndërsa 13.5% shtesë besojnë se ato janë "disi të mbyllura". Në të kundërt, vetëm 10.3% e të anketuarve i konsiderojnë institucionet si "disi të hapura", ndërsa vetëm 0.7% i perceptojnë ato si "shumë të hapura". Këto rezultate sugjerojnë se perceptimet për një hapje domethënëse institucionale janë jashtëzakonisht të kufizuara, duke treguar jo vetëm mungesë të reagimit, por edhe mungesën e mundshme të një mekanizmi funksional të komunikimit kthyes ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve.

Një 20.4% shtesë e të anketuarve zgjedhën përgjigjen "Nuk e di", gjë që është gjithashtu e rëndësishme. Kjo përqindje relativisht e lartë mund të pasqyrojë jo vetëm pasiguri, por edhe dukshmërinë ose qasshmërinë e kufizuar të mekanizmave përmes të cilëve qytetarët mund të paraqesin komente, ankesa ose sugjerime. Ajo gjithashtu mund të tregojë se të anketuarit nuk janë mjaftueshëm të informuar për ekzistencën ose funksionimin e mekanizmave të tillë. Në të njëjtën kohë, kjo mund të tregojë një shkallë të caktuar të mosangazhimit, ku të anketuarit nuk u kushtojnë vëmendje në mënyrë aktive mundësive për ndërveprim me institucionet. Në këtë kuptim, hapja

institucionale mund të perceptohet jo vetëm si e ulët, por edhe si e paqartë ose e vështirë për t'u kuptuar.

Dallimet rajonale ndjekin sërish modelin e vërejtur në pyetjet e mëparshme. Në veri të Kosovës, 40.9% e të anketuarve besojnë se institucionet nuk janë fare të hapura, krahasuar me 26.7% në zonat në jug të lumit Ibër. Po ashtu, 18.7% e të anketuarve në veri besojnë se institucionet janë "disi të mbyllura", krahasuar me 8.6% në jug. Të marra së bashku, këto të dhëna tregojnë një perceptim të mbylljes institucionale në veri, ku institucionet shihen jo vetëm si jo reaguese, por edhe si kryesisht të mbyllura ndaj kontributit të qytetarëve.

Në të njëjtën kohë, të anketuarit në jug kanë dukshëm më shumë gjasa t'i perceptojnë institucionet si as të hapura e as të mbyllura. Kjo përgjigje u zgjodh nga 30.7% e të anketuarve në jug të lumit Ibër, krahasuar me 11.7% në veri të Kosovës, duke sugjeruar një vlerësim më ambivalent ose të kushtëzuar nga konteksti për reagimin institucional. Ky model mund të pasqyrojë pranimin dhe pjesëmarrjen e vazhdueshme të serbëve të Kosovës në institucionet lokale, duke mundësuar ndërveprim më të rregullt, megjithëse ende të kufizuar, me strukturat e qeverisjes. Në këtë kuptim, hapja institucionale në jug mund të përjetohet si e kushtëzuar dhe jo si vazhdimisht e disponueshme.

Të marra së bashku, këto gjetje e përforcojnë modelin më të gjerë të identifikuar në pyetjet e mëparshme, perceptimet për hapjen institucionale dhe reagimin institucional mbeten të kufizuara te komuniteti serb në Kosovë. Më e rëndësishmja, ato sugjerojnë se ndërveprimi institucional nuk është vetëm i kufizuar në praktikë, por edhe i kufizuar në mënyrë strukturore, ku qytetarëve u mungon si qasja, ashtu edhe ndikimi në proceset e vendimmarrjes. Së bashku me gjetjet për transparencën, komunikimin dhe pjesëmarrjen, rezultatet tregojnë një cikël vetëpërforcues në të cilin informacioni i kufizuar, komunikimi i dobët, pjesëmarrja e ulët dhe reagimi i kufizuar kontribuojnë në modele më të gjera të mosangazhimit dhe përjashtimit institucional.

A e dini se me kë mund të kontaktoni në komunë nëse keni një propozim, pyetje ose ankesë?

Shumica e madhe e të anketuarve (72.2%) deklaruan se nuk e dinë me kë mund të kontaktojnë brenda institucioneve komunale, ndërsa vetëm 27.8% raportuan se janë në dijeni të kanaleve të tilla. Këto gjetje sugjerojnë se një pjesë e madhe e qytetarëve nuk kanë njohuritë themelore se si të komunikojnë me autoritetet lokale ose si të paraqesin komente. Në këtë kuptim, çështja mund të shkojë përtej vetë informimit, duke treguar një nivel të ulët të njohurive institucionale, përkatësisht aftësisë për të

orientuar veten në procedurat institucionale, për të identifikuar pikat përkatëse të kontaktit dhe për t'u angazhuar në mënyrë efektive me strukturat administrative.

Ashtu si në disa nga pyetjet e mëparshme, shfaqet një dallim i dukshëm ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Në veri të Kosovës, vetëm 16.4% e të anketuarve raportuan se e dinë me kë mund të kontaktojnë, ndërsa deri në 83.6% deklaruan se nuk e dinë. Kjo tregon një ndërprerje pothuajse të plotë të ndërfaqes ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve në veri, ku institucionet perceptohen jo vetëm si të largëta ose jo reaguese, por edhe si praktikisht të paarritshme.

Në të kundërt, të anketuarit në jug tregojnë nivele disi më të larta të njohjes: 38.3% deklaruan se e dinë me kë duhet të kontaktojnë, ndërsa 61.7% raportuan se nuk e dinë. Edhe pse këto të dhëna ende tregojnë një nivel përgjithësisht të ulët të qasshmërisë institucionale, ato sugjerojnë një shkallë minimale të njohurive institucionale dhe ekspozimit ndaj strukturave administrative, me gjasë të lidhur me pjesëmarrjen e vazhdueshme të serbëve të Kosovës në qeverisjen lokale.

Në përgjithësi, rezultatet sugjerojnë se njohuritë e pamjaftueshme për pikat e kontaktit institucional paraqesin një pengesë të rëndësishme për angazhimin e qytetarëve. Edhe aty ku ekzistojnë mekanizma formalë për paraqitjen e komenteve ose ankesave, efektiviteti i tyre mbetet i kufizuar nëse qytetarët nuk janë të vetëdijshëm se si t'i përdorin ato. Në këtë kuptim, gjetjet e përforcojnë modelin më të gjerë të identifikuar në pyetjet e mëparshme, komunikimi i kufizuar, transparenca e dobët, pjesëmarrja e ulët dhe reagimi i kufizuar kontribuojnë së bashku në një shkëputje strukturore ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve.

A e inkurajon komuna përfshirjen e të rinjve, grave dhe grupeve të cënueshme në proceset e vendimmarrjes?

Në nivelin e kampionit të përgjithshëm, 59% e të anketuarve deklaruan se komunat ose nuk e inkurajojnë, ose kryesisht nuk e inkurajojnë një pjesëmarrje të tillë, ndërsa 14.1% besojnë se pjesëmarrja inkurajohet vetëm pjesërisht. Vetëm 1.9% e të anketuarve besojnë se komunat e inkurajojnë në mënyrë aktive përfshirjen e të rinjve, grave dhe grupeve të cënueshme në proceset e vendimmarrjes, duke treguar se perceptimet për qeverisjen gjithëpërfshirëse janë jashtëzakonisht të kufizuara. Këto rezultate tregojnë një perceptim më të gjerë se kornizat e pjesëmarrjes nuk janë as mjaftueshëm të zhvilluara dhe as gjithëpërfshirëse në hartimin dhe zbatimin e tyre.

Ashtu si në pyetjet e mëparshme, dallimet rajonale janë të dukshme. Në veri të Kosovës, përgjigjet negative janë veçanërisht të theksuara. 37.1% e të anketuarve

deklaruan se komunat nuk e inkurajojnë fare një pjesëmarrje të tillë, ndërsa 35.4% shtesë besojnë se ato kryesisht nuk e inkurajojnë, duke rezultuar që gjithsej 72.5% e të anketuarve në veri të shprehin perceptime negative. Kjo sugjeron se në veri përjashtimi nuk vepron vetëm në nivelin e pjesëmarrjes së përgjithshme, por edhe në aspektin e përfshirjes së grupeve të caktuara shoqërore, duke përforcuar një model më të gjerë të mosangazhimit institucional.

Në zonat në jug të lumit Ibër, vlerësimet negative janë gjithashtu mbizotëruese, por disi më pak të theksuara, ku 22.8% kanë zgjedhur përgjigjen "jo", ndërsa 23.8% kanë zgjedhur "kryesisht jo", që së bashku përbëjnë 46.6%. Në të njëjtën kohë, të anketuarit në jug kanë më shumë gjasa të shprehin vlerësime ambivalente ose të moderuara. Përqindja e të anketuarve që kanë zgjedhur opsionin "as po as jo" është dukshëm më e lartë në jug (32.7%) sesa në veri (16.8%), ndërsa inkurajimi i pjesshëm është raportuar nga 18.5% e të anketuarve në jug, krahasuar me 9.3% në veri të Kosovës. Këto modele sugjerojnë se, megjithëse pjesëmarrja gjithëpërfshirëse mbetet e kufizuar, të anketuarit në jug mund ta perceptojnë atë si të pabarabartë ose të kushtëzuar, e jo si plotësisht të munguar, me gjasë duke pasqyruar ndërveprimin e vazhdueshëm me institucionet lokale.

Në përfundim, këto gjetje tregojnë se perceptimet për vendimmarrjen gjithëpërfshirëse mbeten të dobëta në të gjithë komunitetin serb në Kosovë. Më e rëndësishmja, ato sugjerojnë se kornizat ekzistuese të pjesëmarrjes jo vetëm që janë të kufizuara në fushëveprimin e tyre, por edhe nuk janë mjaftueshëm gjithëpërfshirëse, duke mos siguruar përfshirjen domethënëse të grupeve të ndryshme shoqërore. Së bashku me gjetjet e mëparshme për transparencën, komunikimin, pjesëmarrjen, reagimin institucional dhe qasjen, rezultatet tregojnë një model më të gjerë të përjashtimit, në të cilin angazhimi institucional është i kufizuar jo vetëm në aspektin e përgjithshëm, por edhe përgjatë linjave të brendshme brenda komunitetit.

Përfundimet kryesore

Gjetjet e këtij kapitulli tregojnë se institucionet e Kosovës perceptohen gjerësisht nga komuniteti serb në Kosovë si institucione që nuk u përgjigjen në mënyrë adekuate nevojave dhe interesave të qytetarëve, veçanërisht për shkak të transparencës së ulët, komunikimit të dobët dhe mundësive të kufizuara për pjesëmarrje domethënëse. Në përgjithësi, institucionet përjetohen si jo mjaftueshëm reaguese, vetëm pjesërisht të

qasshme dhe pak të hapura ndaj kontributit të qytetarëve, duke kontribuar në nivele të ulëta të besimit dhe angazhimit.

Shumica e të anketuarve shprehin pakënaqësi me performancën institucionale, ndërsa vlerësimet pozitive mbeten marginale, duke treguar një erozion të legjitimitetit të bazuar në performancë dhe një ndjenjë më të gjerë të tjetërsimit institucional. Në të njëjtën kohë, institucionet perceptohen gjerësisht se nuk sigurojnë qasje të drejtë dhe të barabartë në të drejta dhe shërbime, duke ngritur shqetësime për zbatimin selektiv ose të pabarabartë të rregullave dhe mungesën e paanshmërisë.

Këto perceptime përforcohen nga vlerësimet vazhdimisht të ulëta për transparencën dhe komunikimin. Qytetarët i shohin institucionet kryesisht si jo mjaftueshëm të hapura dhe raportojnë qasje të kufizuar në informata të qarta dhe në kohë, gjë që kontribuon në një ndjenjë të përjashtimit informativ dhe dobëson më tej besimin.

Pjesëmarrja qytetare mbetet shumë e kufizuar dhe, edhe ndër ata që angazhohen, shumica nuk ndiejnë se mendimet e tyre merren parasysh, duke sugjeruar se pjesëmarrja shpesh perceptohet si simbolike dhe jo përmbajtësore. Pengesat strukturore, përfshirë njohjen e dobët të kanaleve të komunikimit dhe hapjen e kufizuar institucionale, e kufizojnë edhe më tej angazhimin, ndërsa shumë qytetarëve u mungojnë njohuritë themelore se si të ndërveprojnë me institucionet.

Përveç kësaj, kornizat e pjesëmarrjes perceptohen si jo mjaftueshëm gjithëpërfshirëse, veçanërisht sa i përket përfshirjes së të rinjve, grave dhe grupeve të cënueshme.

Në të gjithë treguesit, perceptimet janë më negative në veri të Kosovës, ku institucionet përjetohen më shpesh si të largëta dhe pa legjitimitet, ndërsa të anketuarit në jug të lumit Ibër shprehin qëndrime disi më të diferencuara, megjithëse ende kryesisht kritike.

Të marra së bashku, këto gjetje tregojnë një cikël vetëpërforsues në të cilin transparencia dhe komunikimi i kufizuar e zvogëlojnë pjesëmarrjen, ndërsa mungesa e perceptuar e reagimit institucional e dekurajon angazhimin e mëtejshëm, duke dobësuar përfundimisht marrëdhënien ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve.

Qasja në shërbime në nivel lokal dhe qendror

Aftësia për të siguruar dokumente personale dhe për të kaluar procedurat administrative përbën një parakusht kyç për ushtrimin e të drejtave, duke formësuar jo vetëm qasjen në shërbime, por edhe statusin juridik dhe institucional të individëve.

Në kontekste ku sistemet administrative janë të fragmentuara ose zbatohen në mënyrë jo të njëtrajtshme, këto procese bëhen një fushë qendrore përmes së cilës prodhohet përfshirja ose përjashtimi.

Në rastin e komunitetit serb në Kosovë, qasja në dokumentacion kushtëzohet nga ndërveprimi me dy korniza administrative që funksionojnë paralelisht, por pa njohje të plotë reciproke ose çfarëdo niveli koordinimi. Në vend që të ofrojë rrugë alternative, ky dualizëm shpesh krijon pasiguri, dyfishim të procedurave dhe boshllëqe në njohjen juridike, duke i vendosur qytetarët në një situatë ku statusi i tyre varet nga mënyra se si këto sisteme ndërveprojnë në praktikë.

Përpyjekjet për t'i zbutur këto çështje kanë dhënë vetëm rezultate të pjesshme. Megjithatë Marrëveshja për Regjistrin Civil e vitit 2011 mundësoi rindërtimin e regjistrave kryesorë dhe lehtësoi lëshimin e dokumenteve të Kosovës¹⁸, një sërë kufizimesh strukturore kanë mbetur në fuqi. Këto përfshijnë mospërputhje në të dhënat e regjistrit civil, veçanërisht për periudhën pas vitit 1999, mosnjohjen e vazhdueshme të dokumentacionit të lëshuar nga Serbia dhe procedura administrative që shpesh janë komplekse, të gjata dhe të vështira për t'u ndjekur. Si rezultat, pajisja me dokumente nuk është gjithmonë një proces i thjeshtë administrativ, por një proces që mund të përfshijë pasiguri të konsiderueshme procedurale.

Mjedisi i funksionimit është bërë edhe më kompleks gjatë viteve të fundit. Mbyllja graduale e institucioneve të administruara nga Serbia ka zvogëluar disponueshmërinë e shërbimeve që më parë funksiononin si një kanal i rëndësishëm për qasjen në të drejta brenda sistemit serb. Në të njëjtën kohë, hyrja në fuqi e kornizave të reja rregullatore, përfshirë Ligjin për të Huajt dhe Ligjin për Automjetet, ka shtuar kërkesa të reja juridike dhe procedurale. Të zbatuara në një kontekst institucional tashmë të fragmentuar, këto masa, në praktikë, i kanë intensifikuar sfidat ekzistuese, duke krijuar në disa raste situata ku respektimi i tyre është i vështirë të arrihet brenda kufizimeve me të cilat përballen qytetarët.¹⁹

Ajo që del nga këto zhvillime të mbivendosura nuk është një grup çështjesh të izoluar administrative, por një mjedis i kufizuar në mënyrë strukturore, në të cilin qasja në të drejta ndërmjetësohet nga ndërveprimi i sistemeve pjesërisht të papajtueshme, disponueshmëria e reduktuar institucionale dhe kërkesat rregullatore në rritje. Në këtë kuptim, pengesat administrative janë kumulative, duke e përforcuar njëra tjetrën dhe

¹⁸ European Institute of Peace (EIP), "Normalizimi i Marrëdhënieve ndërmjet Kosovës dhe Serbisë: Gjendja Aktuale", janar 2025.

¹⁹ New Social Initiative (NSI), "Ligji për të Huajt dhe Ligji për Automjetet: Implikimet për Komunitetin Serb në Kosovë", mars 2026.

duke ndikuar në aftësinë e qytetarëve për të siguruar dokumentacionin dhe për të ushtruar të drejtat e tyre.

Analiza në vijim i shqyrton këto modele në mënyrë më të detajuar, duke u përqendruar në mënyrën se si kompleksiteti administrativ, dualizmi institucional dhe zhvillimet e fundit të politikave ndikojnë në qasjen në dokumente dhe, në një kuptim më të gjerë, në ushtrimin e të drejtave.

Qëndrimet e qytetarëve – rezultatet empirike

A posedoni dokumente të lëshuara nga Kosova?

Në mesin e popullsisë së anketuar, 91.3% e të anketuarve deklaruan se posedojnë letërnjoftim të Kosovës, duke e bërë atë dokumentin më të zakonshëm që posedojnë. Patentë shoferi raportuan se posedojnë 49.1% e të anketuarve, ndërsa 32.9% deklaruan se posedojnë pasaportë të Kosovës. Llojet e tjera të dokumenteve paraqiten vetëm në mënyrë marginale në të dhëna, ku 0.5% raportuan se posedojnë leje pune, ndërsa asnjë i anketuar nuk deklaroi se posedon leje qëndrimi të përkohshme. Në të njëjtën kohë, 8.2% e të anketuarve deklaruan se nuk posedojnë asnjë dokument të lëshuar nga Kosova. Edhe pse këto të dhëna sugjerojnë një nivel relativisht të lartë të integritimit formal në sistemin e Kosovës, ato duhet të interpretohen me kujdes, pasi posedimi i dokumenteve mund të pasqyrojë domosdoshmëri funksionale dhe jo domosdoshmërisht besim më të gjerë në kornizat institucionale.

Kur të dhënat shqyrtohen sipas rajoneve, shfaqen dallime të dukshme ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër. Në veri, 86.1% e të anketuarve deklaruan se posedojnë letërnjoftim të Kosovës, krahasuar me 96% në komunat në jug të lumit Ibër. Dallime të ngjashme janë të dukshme edhe për dokumentet e tjera. Pasaportë të Kosovës posedojnë 23.1% e të anketuarve në veri të Kosovës, krahasuar me 41.9% në jug, ndërsa 38.4% e të anketuarve në veri deklaruan se posedojnë patentë shoferi të Kosovës, krahasuar me 59.1% në zonat në jug të lumit Ibër.

Ndoshta dallimi më i rëndësishëm shfaqet te përqindja e të anketuarve që nuk posedojnë asnjë dokument të Kosovës. Në veri të Kosovës, 13.5% e të anketuarve deklaruan se nuk posedojnë asnjë dokument të lëshuar nga Kosova, krahasuar me 3.3% në zonat në jug të lumit Ibër. Ky dallim pasqyron trajektore të ndryshme të integritimit institucional, pasi serbët e Kosovës në jug të lumit Ibër janë integruar përgjithësisht më gradualisht në kornizat institucionale të Kosovës, ndërsa banorët e veriut të Kosovës janë përfshirë në këto sisteme më vonë dhe në rrethana më

komplekse. Si rezultat, mungesa e dokumenteve në veri mund të tregojë jo vetëm integrim të vonuar, por edhe një rrezik më të lartë të përjashtimit nga shërbimet dhe të drejtat që varen nga dokumentacioni formal. Rezultatet e hulumtimit janë në masë të madhe në përputhje me ato të vitit të kaluar, përfshirë edhe dallimet rajonale. Kjo tregon një vazhdimësi të stagnimit në pajisjen me dokumente të lëshuara nga Kosova ndërmjet viteve 2024 dhe 2025.

Të anketuarit që deklaruan se nuk posedojnë asnjë dokument të lëshuar nga Kosova u pyetën më tej për arsyet e kësaj situate. Përgjigjet sugjerojnë se mungesa e dokumenteve të tilla lidhet kryesisht me pengesat administrative dhe jo me refuzimin e qëllimshëm për t'i siguruar ato. Ndër të anketuarit pa dokumente të Kosovës, 60.4% deklaruan se kishin tentuar t'i siguronin ato, por kishin hasur pengesa gjatë procedurës. Një pjesë më e vogël (6.2%) raportuan se aktualisht janë në proces të pajisjes me dokumente, ndërsa 33.3% deklaruan se për momentin nuk kanë nevojë për to, por kanë ndërmend t'i sigurojnë kur të jetë e nevojshme. Është me rëndësi të theksohet se asnjë nga të anketuarit nuk deklaroi se nuk dëshiron të pajiset me dokumente të Kosovës, një dallim i theksuar krahasuar me hulumtimin e vitit të kaluar, kur 30% e të anketuarve deklaruan se nuk dëshironin t'i siguronin ato. Kjo sugjeron se mungesa e dokumentacionit formësohet nga kufizimet strukturore dhe procedurale, e jo nga refuzimi i kornizës institucionale të Kosovës.

Dallimet rajonale janë gjithashtu të dukshme brenda këtij grupi. Në veri të Kosovës, 67.6% e të anketuarve raportuan se kishin hasur pengesa procedurale gjatë përpjekjeve për t'u pajisur me dokumente, krahasuar me 50% në zonat në jug të lumit Ibër. Në të njëjtën kohë, të anketuarit në jug kishin disi më shumë gjasa të deklarorin se aktualisht janë në proces të pajisjes me dokumente (10%, krahasuar me 2.9% në veri), ose se për momentin nuk kanë nevojë për to, por planifikojnë t'i sigurojnë në të ardhmen (40%, krahasuar me 29.4% në veri). Këto modele sugjerojnë se pengesat administrative janë më të theksuara në veri, ku ndërveprimi me institucionet është shpesh më kompleks dhe më pak i qasshëm.

Të marra së bashku, këto gjetje sugjerojnë se qasja në dokumentet e lëshuara nga Kosova përcaktohet më pak nga gatishmëria për t'u angazhuar me institucionet dhe më shumë nga pengesat strukturore dhe administrative. Në këtë kuptim, posedimi i dokumenteve mund të pasqyrojë një angazhim funksional me sistemin dhe jo domosdoshmërisht një tregues të drejtpërdrejtë të besimit institucional, duke mund të bashkëjetojë me qëndrime kritike ose ambivalente. Së bashku me gjetjet e mëparshme, rezultatet tregojnë një model më të gjerë në të cilin përfshirja formale

bashkëjeton me pengesa praktike të vazhdueshme, duke rezultuar në qasje të pabarabartë në të drejta dhe shërbime.

A ju ka krijuar probleme papajtueshmëria ose mosnjohja reciproke ndërmjet sistemit të Kosovës dhe atij të Serbisë gjatë ushtrimit të të drejtave të caktuara ose pajisjes me dokumente?

Në mesin e të anketuarve, 44.2% raportuan se kishin hasur probleme të lidhura me papajtueshmërinë e dy sistemeve, ndërsa 26.2% deklaruan se nuk kishin hasur vështirësi të tilla. Vlen të theksohet se 29.6% e të anketuarve zgjedhën përgjigjen "nuk jam i sigurt", që përfaqëson një përqindje relativisht të lartë. Ky konstatim sugjeron jo vetëm pasiguri lidhur me shkaqet administrative të vështirësive të caktuara, por edhe një mungesë më të gjerë qartësie lidhur me mënyrën se si ndërveprojnë dy sistemet. Në këtë kuptim, korniza e dyfishtë institucionale mund të krijojë një formë paqartësie administrative, ku qytetarët përjetojnë pasojat e papajtueshmërisë pa i kuptuar plotësisht burimet e saj.

Dallimet rajonale janë sërish të dukshme. Në veri të Kosovës, 54.1% e të anketuarve raportuan se kishin hasur probleme, krahasuar me 35% në zonat në jug të lumit Ibër. Në të kundërt, të anketuarit në jug kishin më shumë gjasa të deklaronin se nuk kishin hasur probleme të tilla (33%, krahasuar me 18.9% në veri). Këto rezultate pasqyrojnë trajektore të ndryshme të integritetit institucional dhe sugjerojnë se efektet e dualizmit institucional janë më të theksuara në veri, ku qytetarët më shpesh gjenden ndërmjet dy sistemeve. Në këtë kuptim, veriu i Kosovës mund të kuptohet si një zonë e fërkimeve të intensifikuara institucionale.

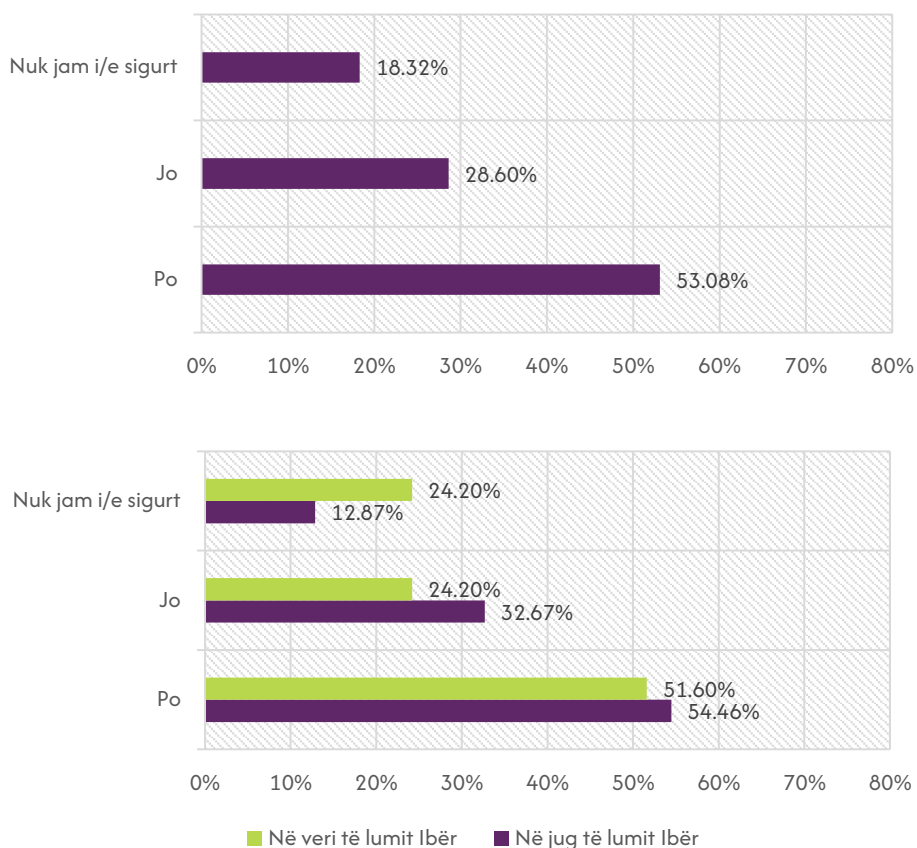
Të anketuarit që raportuan se kishin hasur vështirësi të tilla u pyetën më tej të specifikonin se cilat të drejta ose dokumente ishin prekur. Problemi më i përmendur lidhet me pajisjen me letërnjoftim të Kosovës (37.6%). Problemet që lidhen me lirinë e lëvizjes dhe kalimet administrative ishin gjithashtu shumë të përfaqësuara (31.8%), të ndjekura nga vështirësitë që lidhen me patentë shoferin e Kosovës (18.6%), qasjen në përfitimet sociale (19%) dhe të drejtat pronësore (16.3%). Procedurat administrative që lidhen me regjistrat civilë gjithashtu shfaqen dukshëm, duke përfshirë ekstraktet nga regjistrat civilë të Kosovës (16.7%) dhe regjistrimin në regjistrat civilë të Kosovës (13.9%). Këto gjetje tregojnë se papajtueshmëria institucionale ndikon në fusha themelore të të drejtave, përfshirë identitetin juridik, lirinë e lëvizjes, mbrojtjen sociale dhe të drejtat pronësore.

Të dhënat tregojnë gjithashtu se papajtueshmëria ndërmjet dy sistemeve ndikon si në procedurat administrative të Kosovës, ashtu edhe në ato të Serbisë. Për shembull, 11.6% e të anketuarve raportuan vështirësi që lidhen me ekstraktet nga regjistrat civilë të Serbisë, ndërsa 6.6% përmendën probleme me regjistrimin në regjistrat civilë të Serbisë. Kjo sugjeron se problemi lind nga ndërveprimi ndërmjet dy sistemeve, duke përforcuar qëndrimin se pengesat administrative janë sistemike dhe nuk mund t'i atribuohen vetëm njërës palë.

Dallime të caktuara janë të dukshme ndërmjet veriut të Kosovës dhe zonave në jug të lumit Ibër sa i përket llojeve të problemeve të hasura. Të anketuarit në veri raportuan më shpesh vështirësi që lidhen me certifikatat e vendbanimit (19.8%), përfitimet sociale (25.5%) dhe dokumentet e lëshuara brenda sistemit serb, ndërsa të anketuarit në jug raportuan më shpesh probleme që lidhen me të drejtat pronësore (21.7%) dhe pajisjen me letërnjoftim të Kosovës (43.4%). Problemet që lidhen me lirinë e lëvizjes u raportuan në nivele të ngjashme në të dy rajonet, duke sugjeruar se disa dimensione të papajtueshmërisë institucionale ndikojnë te qytetarët pavarësisht kontekstit rajonal.

Në përgjithësi, gjetjet nxjerrin në pah se bashkëjetesa dhe papajtueshmëria e pjesshme e sistemeve administrative të Kosovës dhe Serbisë krijojnë sfida praktike për qytetarët që përpiqen të ushtrojnë të drejtat e tyre ose të pajisen me dokumentacion. Këto sfida nuk duhet të kuptohen thjesht si vështirësi të izoluara administrative, por si rezultat i fërkimeve strukturore ndërmjet kornizave institucionale që mbivendosen. Së bashku me gjetjet e mëparshme, rezultatet sugjerojnë se pengesat në ushtrimin e të drejtave përcaktohen më pak nga mungesa e gatishmërisë së qytetarëve për t'u angazhuar me institucionet dhe më shumë nga kompleksiteti dhe mungesa e konsistencës së sistemeve nëpër të cilat ata detyrohen të orientohen.

A ka ndikuar qasja e kufizuar ose mungesa e shërbimeve të ofruara nga institucionet serbe në mundësinë tuaj për t'u pajisur me dokumente ose për të ushtruar të drejta të caktuara brenda sistemit serb?

Në mostrën e përgjithshme, 53.1% e të anketuarve raportuan se qasja e kufizuar në institucionet serbe kishte ndikuar në mundësinë e tyre për t'u pajisur me dokumente ose për të ushtruar të drejta të caktuara, ndërsa 28.6% deklaruan se nuk kishin hasur probleme të tilla. Ashtu si në pyetjen e mëparshme, një përqindje relativisht e lartë e të anketuarve (18.3%) zgjodhën përgjigjen "nuk jam i sigurt", gjë që mund të pasqyrojë pasiguri lidhur me shkaqet e sakta administrative të vështirësive të caktuara ose ndërveprimin kompleks ndërmjet rregullimeve institucionale në Kosovë dhe Serbi. Në këtë kuptim, qytetarët mund të përjetojnë pasojat e ndryshimeve institucionale pa qenë gjithmonë në gjendje t'ia atribuojnë qartë ato një sistemi të caktuar, duke treguar një gjendje më të gjerë të paqartësisë administrative.

Dallimet sipas vendbanimit janë të dukshme, megjithëse disi më pak të theksuara sesa në pyetjet e mëparshme. Të anketuarit në zonat në jug të lumit Ibër kishin më shumë gjasa të deklarorin se nuk kishin përjetuar probleme të tilla (32.7%), krahasuar me 24.2% në veri të Kosovës. Në të njëjtën kohë, 24.2% e të anketuarve në veri raportuan

se nuk ishin të sigurt, krahasuar me 12.9% në jug, duke sugjeruar një nivel më të lartë pasigurie dhe kompleksiteti institucional në veri të Kosovës. Ky model është në përputhje me gjetjet e mëparshme, duke treguar se qytetarët në veri ekspozohen më shpesh ndaj rregullimeve institucionale të mbivendosura dhe më pak të qarta.

Të anketuarit që deklaruan se qasja e kufizuar në institucionet serbe kishte ndikuar tek ata u pyetën më tej të specifikonin se cilat të drejta ose dokumente ishin prekur. Problemi më i përmendur lidhet me pajisjen me letërnjoftim brenda sistemit serb (43.9%). Vështirësi të tjera të përmendura shpesh përfshijnë targat e automjeteve (34.9%), ekstraktet nga regjistrat civilë (31.6%), lirinë e lëvizjes nëpër kalimet administrative (31.6%) dhe patentë shoferët (30.6%). Të anketuarit raportuan gjithashtu vështirësi lidhur me të drejtat pronësore (24.8%), dëshminë e vendbanimit (19%) dhe qasjen në ndihmën sociale (18.4%). Këto gjetje tregojnë se proceset e tranzicionit administrativ të zbatuara gjatë dy viteve të fundit, të kombinuara me reagimin e vonuar institucional ndaj sfidave të reja, kanë ndikuar në fusha themelore të të drejtave, përfshirë identitetin juridik, lirinë e lëvizjes, mbrojtjen sociale dhe të drejtat pronësore.

Një shqyrtim më i afërt i dallimeve sipas vendbanimit zbulon ndryshime të caktuara në llojet e problemeve të hasura. Të anketuarit në veri të Kosovës raportuan më shpesh vështirësi që lidhen me ndihmën sociale (23.6%), procedurat e regjistrat civil dhe regjistrimin në regjistrat civilë, ndërsa të anketuarit në zonat në jug të lumit Ibër përmendën më shpesh probleme që lidhen me targat e automjeteve (46.9%) dhe patentë shoferët (35.9%). Problemet që lidhen me lirinë e lëvizjes dhe të drejtat pronësore u raportuan në nivele të krahasueshme në të dy rajonet, duke sugjeruar se disa dimensione të këtyre sfidave janë të përbashkëta në të gjitha kontekstet.

Në përgjithësi, gjetjet e hulumtimit ilustrojnë se ndryshimet që kanë ndikuar në disponueshmërinë e shërbimeve të ofruara nga institucionet serbe kanë pasoja konkrete për qytetarët që përpiqen të ushtrojnë të drejtat e tyre brenda sistemit administrativ serb. Së bashku me gjetjet e paraqitura në pyetjen e mëparshme, rezultatet tregojnë një model më të gjerë në të cilin qytetarët ekspozohen ndaj kufizimeve që burojnë nga të dyja kornizat institucionale. Në vend që të ofrojnë rrugë plotësuese për qasjen në të drejta, bashkëjetesa e sistemeve të Kosovës dhe Serbisë krijon kufizime të mbivendosura, duke i vendosur qytetarët në një situatë ku ushtrimi i të drejtave ndërmjetësohet dhe shpesh kufizohet nga ndërveprimi i të dy sistemeve.

Përfundimet kryesore

Gjetjet e këtij kapitulli tregojnë një hendek strukturor ndërmjet përfshirjes formale dhe qasjes efektive në të drejta për komunitetin serb në Kosovë, të formësuar nga pengesat administrative dhe bashkëjetesa e vazhdueshme e kornizave institucionale të Kosovës dhe Serbisë. Edhe pse shumica dërrmuese e të anketuarve posedojnë dokumente të lëshuara nga Kosova, kjo duket se pasqyron domosdoshmëri funksionale dhe jo besim në institucione, duke treguar se integrimi formal nuk përkthehet automatikisht në qasje efektive ose domethënëse në të drejta.

Në të njëjtën kohë, mungesa e dokumenteve shkaktohet kryesisht jo nga refuzimi, por nga vështirësitë procedurale, duke treguar ekzistencën e pengesave sistemike administrative që kufizojnë qasjen në shërbime dhe të drejta. Këto sfida janë veçanërisht të theksuara në veri të Kosovës, ku nivelet më të ulëta të posedimit të dokumenteve dhe pengesat më të shpeshta sugjerojnë një integrim institucional të vonuar dhe më kompleks, duke rritur rrezikun e përjashtimit.

Një gjetje qendrore është se dualizmi institucional, i pasqyruar në papajtueshmërinë dhe mosnjohjen reciproke të sistemeve të Kosovës dhe Serbisë, krijon kufizime sistemike dhe të mbivendosura. Këto ndikojnë në fusha themelore si identiteti juridik, liria e lëvizjes, mbrojtja sociale dhe të drejtat pronësore, duke treguar se pengesat burojnë nga ndërveprimi i dy sistemeve dhe jo nga një kornizë e vetme institucionale. Në këtë kontekst, qytetarët detyrohen të orientojnë nëpër procedura komplekse dhe shpesh jokonsistente në të dy sistemet.

Kjo dinamikë ndërlikohet më tej nga paqartësia administrative, pasi një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve nuk janë në gjendje t'i identifikojnë qartë burimet e vështirësive me të cilat përballen. Kjo mungesë qartësie pasqyron jo vetëm kompleksitetin e mjedisit institucional, por edhe transparencën dhe parashikueshmërinë e kufizuar të mënyrës se si funksionojnë dhe ndërveprojnë sistemet.

Në përgjithësi, gjetjet sugjerojnë se pengesat në ushtrimin e të drejtave përcaktohen më pak nga gatishmëria e qytetarëve për t'u angazhuar me institucionet dhe më shumë nga fragmentimi dhe mungesa e konsistencës së peizazhit institucional. Në vend që të ofrojë rrugë alternative ose plotësuese, bashkëjetesa e dy sistemeve prodhon pengesa kumulative dhe vetëpërforcuese, duke i vendosur qytetarët në një pozitë të kufizuar në mënyrë strukturore dhe duke kufizuar qasjen e tyre efektive në të drejta.

KAPITULLI III

**Fenomeni i migrimit
masiv nga Kosova**

Duke analizuar situatën aktuale, është e qartë se Kosova, si shoqëri multietnike, përballlet me sfida të shumta lidhur me pozitën e komuniteteve joshumicë, me theks të veçantë në pozitën e pjesëtarëve të komunitetit serb. Megjithëse korniza ligjore për mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve joshumicë në Kosovë, e cila përfshin Kushtetutën e Kosovës, Ligjin për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre, Ligjin për përdorimin e gjuhëve, Ligjin për mbrojtjen nga diskriminimi dhe aktet e tjera përkatëse, ofron garanci të rëndësishme, problemi kryesor mbetet zbatimi i pamjaftueshëm i këtyre normave në praktikë dhe respektimi i kufizuar institucional i detyrimeve që burojnë prej tyre. Në mbështetje të këtij konstatimi mund të përmendet fakti se problemet në zbatimin e Ligjit për përdorimin e gjuhëve janë identifikuar në raportin e shoqërisë civile për të drejtat e njeriut në Kosovë për vitin 2024²⁰, si edhe në rastin e emërimit të noterëve në mbarë Kosovën, kur tetë vende noteriale ishin paraparë për pjesëtarët e komunitetit serb, por Ministria e Drejtësisë nuk emëroi asnjë kandidat.²¹

Më tej, komuniteti serb në Kosovë është përballur me presione të kushtëzuara nga situata e pafavorshme shoqërore dhe politike, ndërsa periudha nga viti 2022 deri në vitin 2024 u karakterizua nga ngjarje të rëndësishme që ndikuan më tej në pozitën e komunitetit serb dhe pjesëtarëve të tij. **Një nga shembujt është tërheqja e pjesëtarëve të komunitetit serb nga katër komunat në veri, si edhe nga gjyqësori, policia dhe administrata.**²² Pas largimit nga institucionet në veri të Kosovës, votuesit nga komuniteti serb bojkotuan zgjedhjet lokale të prillit 2023, gjë që çoi në një dalje rekord të ulët prej vetëm 3.47% dhe mundësoi zgjedhjen e kryetarëve të komunave nga komuniteti shqiptar në katër komunat në veri të Kosovës. Periudha e mandatit të tyre u karakterizua nga tensione të thella politike dhe përkeqësim i mëtejshëm i besimit të komunitetit serb ndaj institucioneve të Kosovës. Edhe pse Lista Serbe në zgjedhjet lokale të tetorit 2025 mori sërish drejtimin e këtyre komunave, besimi i qytetarëve nuk u rikthye dhe te pjesëtarët e komunitetit serb vazhdon të jetë i pranishëm perceptimi i fortë se institucionet e Kosovës nuk funksionojnë si shërbime publike neutrale, por si instrumente politike të drejtuara kundër komunitetit të tyre.

Përveç problemeve të përmendura tashmë, si respektimi jo i duhur i të drejtave të garantuara dhe zbatimi jokonsistent i kornizave ligjore, si edhe situata e pafavorshme shoqërore dhe politike, pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë përballen edhe me

²⁰ "Raporti i Shoqërisë Civile për të Drejtat e Njeriut në Kosovë gjatë vitit 2024", NSI, maj 2025, f. 78.

<https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2025/05/04-Report-Civil-Society-Report-on-Human-Rights-2024-SRB-03.pdf>

²¹ Po aty.

²² Miodrag Marinkovic, "Sfidat e sigurisë në veri të Kosovës përmes pjesëmarrjes institucionale të komunitetit serb (gjyqësori, policia dhe administrata lokale)", CASA, 2025, f. 7.

https://ngocasa.org/wp-content/uploads/2025/04/Security-challenges-in-northern-Kosovo-through-political-participation-of-Serbian-community_SRB.pdf

probleme socioekonomike që e ndërlikojnë dhe e vështirësojnë më tej pozitën e individit, por edhe të të gjithë komunitetit.

Të shqyrtuara së bashku, këto gjetje tregojnë ndërlidhjen ndërmjet sfidave politike, të sigurisë dhe ekonomike me trendin në rritje të migrimit ndër pjesëtarëve të komunitetit serb në Kosovë. Siç është paraqitur në pjesën hyrëse të raportit të vitit të kaluar, periudha e migrameve më të shpeshta dhe më masive "të detyruara" të serbëve nga Kosova konsiderohet periudha gjatë dhe pas bombardimeve të NATO, kundër Republikës Federale të Jugosllavisë në vitin 1999. Sipas vlerësimeve të UNHCR, Kryqit të Kuq dhe autoriteteve ndërkombëtare, ndërmjet 200.000 dhe 250.000 serbë dhe joshqiptarë u larguan nga Kosova gjatë asaj periudhe.²³ Në vend të migrimit të detyruar, periudha që filloi pas shpalljes së pavarësisë dhe vazhdon deri më sot njihet si periudha e migrimit "të heshtur" të komunitetit serb. Ky lloj migrimi karakterizohet nga mungesa e të dhënave konkrete, çka është një nga arsyet pse nuk ekziston një informacion i saktë për përqindjen e popullsisë serbe që ka migruar nga shpallja e pavarësisë e deri më sot.

Qëllimi i këtij hulumtimi është që, në bazë të analizës së të dhënave të marra përmes anketimit të pjesëtarëve të komunitetit serb në mbarë Kosovën, të përcaktojë perceptimet e të anketuarve lidhur me migrimin, si edhe të identifikojë faktorët kyç që ndikojnë në vendimin për t'u larguar ose për të qëndruar, si dhe, përmes një analize krahasuese me hulumtimin e mëparshëm, të shqyrtojë ndryshimet në perceptimin e problemeve dhe të trendeve të migrimit. Vëmendje e veçantë i është kushtuar dallimeve në perceptimet e të anketuarve nga veriu dhe jugu i Kosovës, me qëllim të kuptimit më të mirë të konteksteve të ndryshme shoqërore që formësojnë vendimet për migrim dhe perceptimin për të ardhmen ndër pjesëtarët e komunitetit serb.

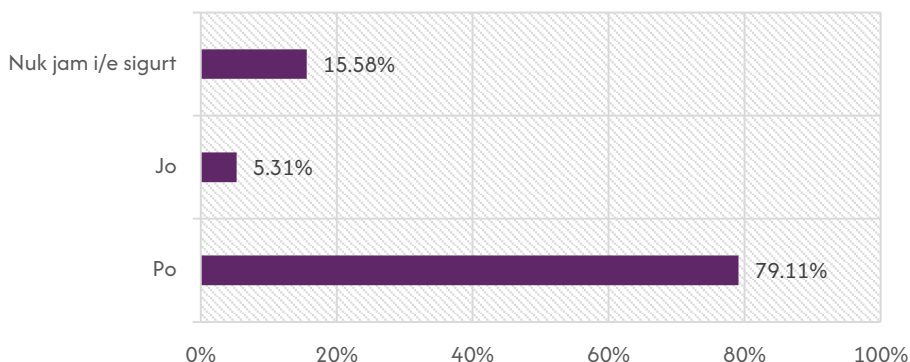
Qëndrimet e qytetarëve – gjetjet e hulumtimit

A është rritur numri i njerëzve nga rrethi juaj i afërt që po largohen përgjithmonë nga Kosova, krahasuar me vitin e kaluar?

Qëndrimi i një pjese të madhe të të anketuarve nga komuniteti serb në mbarë Kosovën (79.11%) është se numri i njerëzve nga rrethi i tyre i afërt që po largohen përgjithmonë nga Kosova është rritur krahasuar me vitin e kaluar. Në të njëjtën kohë, 15.58% e të anketuarve nuk janë të sigurt nëse ky proces është intensifikuar apo është zvogëluar. Nëse bëhet një krahasim me rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar, vërehet një dallim

²³ Zeljko Bosnjakovic, "Serbet u larguan fillimisht për shkak të hakmarrjes së shqiptareve, e më pas për shkak të politikave të keqja të Beogradit", *Danas*, 24 mars 2024.
<https://www.danas.rs/vesti/drustvo/iseljavanje-srba-kosovo-bombardovanje-1999/>

i konsiderueshëm në qëndrime, prej gati 15%, në përzgjedhjen e opsionit të parë. Në hulumtimin e vitit të kaluar, deri në 92.30% e numrit të përgjithshëm të të anketuarve zgjodhën si përgjigje opsionin që tregonte se numri i njerëzve nga rrethi i tyre i afërt që po largoheshin përgjithmonë nga Kosova ishte rritur krahasuar me tre vitet e mëparshme. Gjithashtu, vërehet një rritje e numrit të të anketuarve të pavendosur, përkatësisht atyre që nuk e dinë nëse ky numër është zvogëluar apo rritur, prej më shumë se 10% krahasuar me hulumtimin e vitit të kaluar (4.40%).

Nëse krahasohen përgjigjet duke marrë parasysh përkatësinë gjeografike të të anketuarve, vërehen dallime të caktuara në perceptim. Nga numri i përgjithshëm i të anketuarve, deri në 83.63% e të anketuarve nga veriu i Kosovës pajtohen se numri i njerëzve nga rrethi i tyre i afërt që po largohen përgjithmonë nga Kosova është rritur krahasuar me vitin e kaluar, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë 74.92% e të anketuarve nga jugu. Krahasimi i rezultateve të të anketuarve nga veriu dhe jugu, në raport me hulumtimin e vitit të kaluar, tregon një ndryshim në perceptimet e tyre. Derisa vitin e kaluar të anketuarit nga veriu (92.50%) dhe jugu (92.10%) i Kosovës pothuajse në të njëjtën përqindje konsideronin se numri i njerëzve që largohen nga Kosova po rritej, rezultatet e hulumtimit aktual tregojnë një dallim më të theksuar në përvojat personale sipas përkatësisë gjeografike. Gjithashtu, vërehet lehtë dallimi në përgjigje lidhur me intensitetin e migrimit në rrethin e tyre, përkatësisht 1.78% e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se migrimi i njerëzve në rrethin e tyre nuk është bërë më i shpeshtë, ndërsa të njëjtin mendim e ndajnë 8.58% e të anketuarve nga jugu. Qëndrimi i të anketuarve të pavendosur është i ngjashëm, 14.59% e të anketuarve nga veriu dhe 16.50% e të anketuarve nga jugu nuk janë të sigurt nëse numri i njerëzve nga rrethi i tyre i afërt që po largohen përgjithmonë nga Kosova është rritur krahasuar me vitin e kaluar.

Përqindja më e lartë e të anketuarve nga veriu i Kosovës që vëren rritjen e largimit të përhershëm të njerëzve mund të lidhet me rrethanat aktuale politike dhe të sigurisë në

atë pjesë të Kosovës. Në një kontekst të tillë, migrimi paraqitet si një nga sfidat më serioze shoqërore me të cilat përballet komuniteti serb në Kosovë.

Sipas mendimit tuaj, cilat janë arsyt kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova? (Renditni tri përgjigje të mundshme sipas rëndësisë, nga 1 deri në 3, ku 1 është më e rëndësishmja.)

Pozita aktuale e komunitetit serb në Kosovë karakterizohet nga sfida të shumta, ndër të cilat veçohen veçanërisht ato politike, të sigurisë dhe ekonomike. Këto pohime konfirmohen edhe nga rezultatet e anketimit të pjesëtarëve të komunitetit serb në mbarë Kosovën. Në bazë të përgjigjeve të të anketuarve mund të konkludohet se mungesa e vendeve të punës (56.43%) (zgjedhja e parë), më pas paqëndrueshmëria politike me 51.39% (zgjedhja e dytë) dhe situata e sigurisë me 43.23% (zgjedhja e tretë), janë arsyt kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova. Nëse bëhet një krahasim ndërmjet rezultateve të hulumtimit të këtij viti dhe atij të vitit të kaluar, vërehet se qëndrimet e të anketuarve kanë mbetur të pandryshuara. Në raportin e kaluar, tri arsyt më të përmendura ishin mungesa e vendeve të punës (51.10%), e cila u rendit si zgjedhja e parë nga më shumë se gjysma e të anketuarve, e ndjekur nga paqëndrueshmëria politike (zgjedhja e dytë me 45.50%) dhe arsyt e sigurisë, të cilat ishin pothuajse njësoj të përfaqësuara si zgjedhja e parë (29.30%) dhe si zgjedhja e tretë (28.90%).

Rezultatet e hulumtimit tregojnë se faktorët ekonomikë, politikë dhe të sigurisë vazhdojnë të jenë arsyt kryesore pse pjesëtarët e komunitetit serb largohen nga Kosova. Rezultatet e marra nuk janë befasuese nëse merren parasysh rezultatet e hulumtimeve të mëparshme, por edhe raportet e ndryshme mbi trendet demografike në Kosovë. Kështu, raportet e Bankës Botërore, Komisionit Evropian dhe OECD-së theksojnë shkallën e lartë të papunësisë së të rinjve në Kosovë.²⁴ Më tej, raporti i NSI-së tregon se mungesa e investimeve të konsiderueshme publike në zonat me shumicë serbe, si Mitrovica e Veriut, vazhdon të kufizojë hapjen e vendeve të punës dhe mundësitë për zhvillim.²⁵ Sa i përket shqetësimit të të anketuarve lidhur me situatën e sigurisë, raporti i Aktiv-it tregon se mesatarisht çdo i pesti i anketuar (18.1%) konsideron se siguria e tij ka qenë e rrezikuar gjatë vitit të kaluar,²⁶ çka tregon ekzistencën e një ndjenje të vazhdueshme pasigurie brenda komunitetit serb.

²⁴ "Analiza e hulumtimit: Bashkëpunimi nderetnik i të rinjve në Kosovë, sfidat, perspektivat dhe rekomandimet për përmirësim", ACDC dhe REC, f. 6.

https://acdc-kosovo.org/publikacije/pub_1714298753.pdf

²⁵ "Raporti i Shoqërisë Civile për të Drejtat e Njeriut në Kosovë gjatë vitit 2024", f. 14.

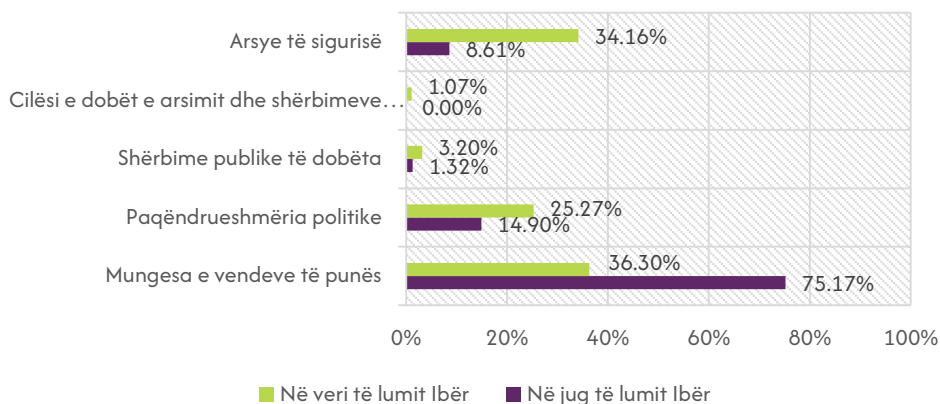
<https://newsocialinitiative.org/wp-content/uploads/2025/05/Report-Digital-SRB.pdf>

²⁶ "Analiza e Trendeve: 2024", OJQ Aktiv, 2025, f. 66.

<https://ngaaktiv.org/wp-content/uploads/2025/04/Analiza-Trendova-2024-1.pdf>

Përveç se ishin të pritshme, këto rezultate njëkohësisht tregojnë nevojën për përmirësimin e mundësive ekonomike, stabilizimin e mjedisit politik dhe forcimin e sigurisë, me qëllim që të zvogëlohet trendi i largimit të popullsisë.

Analiza e mëtejshme e përgjigjeve, duke marrë parasysh përkatësinë gjeografike të të anketuarve, tregon dallime të caktuara në perceptimin e arsyeve kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova. Qëndrimi i 36.30% të të anketuarve nga veriu është se arsyeja kryesore (zgjedhja e parë) është mungesa e vendeve të punës, ndërsa mungesa e vendeve të punës paraqet arsyen e parë për pothuajse dyfish më shumë të anketuar nga jugu (75.17%). Rezultati i hulumtimit që i referohet të anketuarve nga veriu është pothuajse identik me rezultatin e hulumtimit të ACDC-së lidhur me shkallën e kënaqësisë së të anketuarve me standardin material të familjes së tyre (36.5%).²⁷ Gjithashtu, rezultati tregon se ekziston një dallim i konsiderueshëm në perceptimin e arsyeve kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova në varësi të përkatësisë gjeografike, përkatësisht problemi i pamundësisë për të gjetur një vend pune është më i theksuar në jug të Kosovës sesa në veri.

Gjithashtu, derisa arsyet e sigurisë janë zgjedhja e parë për 34.16% të të anketuarve nga veriu, këtë opsion e kanë zgjedhur vetëm 8.61% e të anketuarve nga jugu (opsioni i dytë i zgjedhjes së parë). Në veri të Kosovës, pjesëtarët e komunitetit serb e perceptojnë sigurinë e tyre si veçanërisht të rrezikuar. Incidentet e herëpashershme, si protestat, aksionet e Njësisë Speciale të Policisë, përplasjet me forcat e sigurisë dhe ngjarje të tjera, e shtojnë edhe më tej ndjenjën e pasigurisë te popullsia lokale. Si arsye të dytë për largimin e njerëzve nga Kosova, të anketuarit nga veriu (43.77%) dhe jugu (59.69%) kanë përzgjedhur paqëndrueshmërinë politike. Nëse merren parasysh rezultatet e hulumtimeve të mëparshme, vërehet se të anketuarit nga veriu edhe më

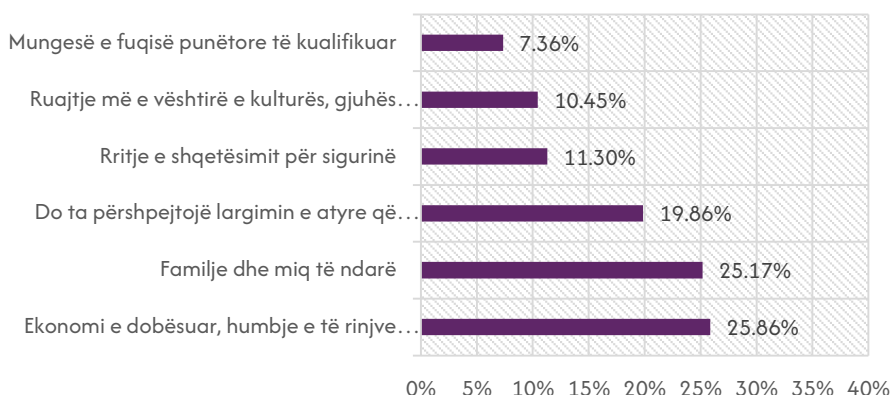
²⁷ Zoran Gavrilovic, Dusan Radakovic, "Studim: Imazhet në mendje dhe në zemer, Shqiptaret dhe Serbet, njeri për tjetrin", ACDC, f. 21.
https://acdc-kosovo.org/publikacije/pub_1756472890.pdf

parë e kanë vendosur paqëndrueshmërinë politike, përkatësisht politikën, në kontekstin e problemeve kryesore që rëndojnë marrëdhëniet ndërmjet serbëve dhe shqiptarëve në Kosovë.²⁸ Arsyet e sigurisë (zgjedhja e tretë), si faktorë që ndikojnë në largimin e njerëzve nga Kosova, janë përzgjedhur nga 27.76% e të anketuarve nga veriu dhe 62.90% e të anketuarve nga jugu. Nëse bëhet krahasimi i qëndrimeve të pjesëtarëve të komunitetit serb sipas përkatësisë gjeografike, shumica e të anketuarve nga komunat me shumicë serbe në veri të Kosovës konsiderojnë se arsyeja kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova është situata e dobët e sigurisë (44.70%). Megjithatë, këtë qëndrim e ndajnë vetëm 17.60% e të anketuarve në jug të lumit Ibër, për të cilët mungesa e vendeve të punës (66.40%) është arsyeja kryesore pse njerëzit largohen nga Kosova. Në bazë të këtyre rezultateve mund të nxirret një nga përfundimet e mundshme se të anketuarit në veri të lumit Ibër janë më të ngarkuar me presionet e sigurisë, ndërsa të anketuarit në jug të lumit Ibër përballen, para së gjithash, me probleme ekonomike.

Si ka ndikuar largimi i njerëzve në komunitetin tuaj? (Renditni tri përgjigje të mundshme sipas rëndësisë, nga 1 deri në 3, ku 1 është më e rëndësishmja.)

Në kontekstin e ndikimit që ka largimi i njerëzve, qëndrimi i pjesës më të madhe të të anketuarve është se migrimi ka ndikuar pothuajse në të njëjtën masë në dobësimin e ekonomisë, humbjen e të rinjve dhe të popullsisë në moshë pune (25.86%) dhe në perceptimin e ndarjes së familjeve dhe miqve (25.17%) (zgjedhja e parë), por gjithashtu ka pasur ndikim të konsiderueshëm edhe në vështirësimin e ruajtjes së kulturës, gjuhës dhe identitetit (23.29%). Shqetësimin më të vogël të anketuarit e kanë shprehur ndaj mundësisë që largimi i njerëzve të krijojë një situatë me mungesë të fuqisë punëtore profesionale (7.36%). Krahasimi me rezultatet e hulumtimit të mëparshëm tregon një vazhdimësi të konsiderueshme në perceptimin e pasojave kryesore të migrimit, pasi edhe në hulumtimin e kaluar dobësimi i ekonomisë (25.90%) dhe ndarja e familjeve dhe miqve (22.70%) ishin ndër përgjigjet më të përmendura. Megjithatë, vërehet një ndryshim i caktuar në prioritetet e të anketuarve, pasi në hulumtimin e vitit të kaluar, sipas përgjigjeve të tyre, një nga pasojat më të rëndësishme të largimit të popullsisë ishte rritja e shqetësimit për sigurinë (20.30%).

²⁸ Po aty, f. 23.

Analiza e mëtejshme tregon dallime në perceptimin e pasojave të migrimit ndërmjet të anketuarve nga veriu dhe jugu i Kosovës. Derisa të anketuarit nga jugu si pasojën më të rëndësishme më së shpeshti përmendin dobësimin e ekonomisë lokale për shkak të largimit të të rinjve dhe popullsisë në moshë pune (29.70%), të anketuarit nga veriu në përqindjen më të madhe theksojnë ndarjen e familjeve dhe miqve (29.18%) (zgjedhja e parë). Më tej, rezultatet e përgjigjeve të të anketuarve nga veriu tregojnë se ata janë të mendimit se largimi i njerëzve ka ndikuar pothuajse në të njëjtën masë në vështirësimin e ruajtjes së kulturës, gjuhës dhe identitetit (25.62%) dhe në përshpejtimin e largimit të atyre që kanë mbetur (24.91%) (zgjedhja e dytë). Nga ana tjetër, të njëjtin qëndrim lidhur me ndikimin e procesit të migrimit në vështirësimin e ruajtjes së kulturës, gjuhës dhe identitetit e ndajnë 21.09% e të anketuarve nga jugu, si edhe një përqindje e përafërt konsideron se migrimi i popullsisë ka ndikuar në atë mënyrë që ka përshpejtuar largimin e atyre që kanë mbetur (20.70%). Analiza e rezultateve të përgjigjeve nga hulumtimi i mëparshëm, duke marrë parasysh përkatësinë gjeografike, tregon një ndërprerje të vazhdimësisë në qëndrimet e të anketuarve nga veriu. Më saktësisht, rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar tregojnë se në qendër të shqetësimit të të anketuarve nga veriu ishte rritja e brengës për sigurinë (25.50%), ndërsa në hulumtimin e këtij viti shqetësimi për ndarjen e familjeve dhe miqve e ka zëvendësuar shqetësimin për sigurinë. Një nga arsytet e mundshme për këtë ndryshim është se migrimi, me kalimin e kohës, është bërë më i dukshëm në jetën e përditshme të komunitetit, kështu që ndikimi i tij ndihet gjithnjë e më shumë përmes zvogëlimit të numrit të banorëve dhe dobësimit të lidhjeve familjare dhe shoqërore.

A planifikoni të largoheni nga Kosova në tri vitet e ardhshme?

Problemet komplekse dhe të ndërlidhura të sigurisë, ekonomike dhe sociale të përmendura më sipër ndikojnë në mënyrë të konsiderueshme në perceptimin e së ardhmes të pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë. Si pasojë e këtyre rrethanave, rezultatet e hulumtimit tregojnë një përqindje relativisht të lartë të të anketuarve që

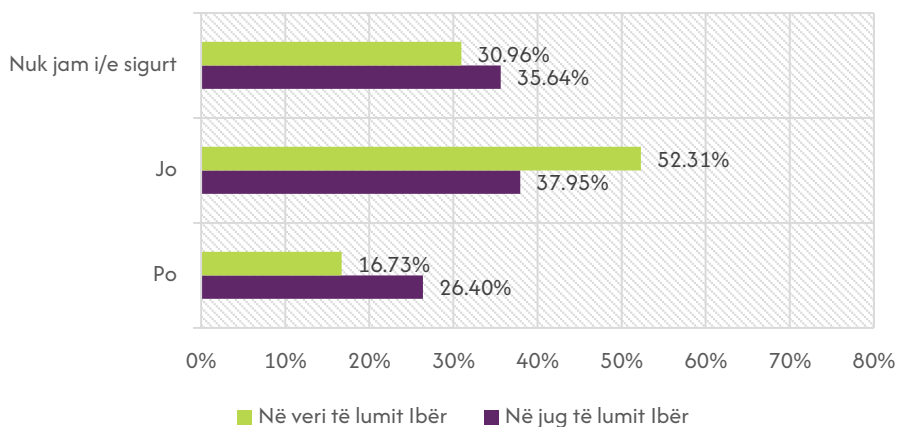
planifikojnë të largohen nga Kosova në tri vitet e ardhshme. Përkatësisht, 21.75% e të anketuarve planifikojnë ta lëshojnë përgjithmonë këtë hapësirë gjatë tri viteve të ardhshme. Ndryshe nga ata, pothuajse gjysma e të anketuarve (44.86%) nuk planifikojnë të largohen nga Kosova. Krahës të anketuarve që planifikojnë largimin nga Kosova dhe atyre që nuk e shqyrtojnë një mundësi të tillë, një përqindje e konsiderueshme e të anketuarve (33.39%) mbeten të pavendosur lidhur me planet e tyre të ardhshme për migrim. Rezultatet e hulumtimit të mëparshëm tregojnë se 25.30% e të anketuarve planifikonin të largoheshin përgjithmonë nga Kosova në tri vitet e ardhshme, ndërsa 40.10% ishin të prerë në qëndrimin se nuk planifikonin të shpërnguleshin nga Kosova. Ndërkohë, 34.50% e të anketuarve nuk ishin të sigurt sa i përket shpërnguljes nga Kosova në tri vitet e ardhshme. Nëse merret parasysh struktura sipas moshës e të anketuarve, pjesën më të madhe të atyre që planifikojnë të largohen në tri vitet e ardhshme e përbëjnë personat e moshës 18 deri në 29 vjeç (41.20%), pasuar nga të anketuarit e moshës 30 deri në 44 vjeç (15.80%), më pas ata të moshës 45 deri në 59 vjeç (12.60%) dhe personat mbi 60 vjeç (11.90%). Rezultatet e hulumtimit tregojnë se me rritjen e moshës zvogëlohet gatishmëria për migrim. Më tej, sipas nivelit të arsimit, përqindjen më të madhe të të anketuarve që planifikojnë të largohen në tri vitet e ardhshme e përbëjnë të anketuarit me arsim të mesëm (26.00%), pasuar nga ata me arsim të lartë (17.00%), ndërsa pjesa më e vogël është te të anketuarit me arsim fillor (4.30%). Duke i analizuar këto rezultate sipas statusit të punësimit, pothuajse një e treta e të anketuarve të papunë kanë shprehur synimin për ta lëshuar Kosovën. Për më tepër, pothuajse gjysma e të anketuarve që janë deklaruar si studentë (48.50%) janë përgjigjur pozitivisht kur janë pyetur për planifikimin e largimit në tri vitet e ardhshme, gjë që mund të interpretohet si një prirje drejt mundësive më të mira arsimore dhe profesionale.

Analiza e përgjigjeve të të anketuarve, duke përfshirë edhe përkatësinë e tyre gjeografike, tregon se trendi i planifikimit të largimit nga Kosova në tri vitet e ardhshme është më i lartë në jug (26.40%) sesa në veri (16.73%). Në këtë kontekst, më shumë se gjysma e të anketuarve nga veriu janë të vendosur të mos largohen nga këto hapësira (52.31%), krahasuar me 37.95% të të anketuarve nga jugu që shprehin të njëjtin qëndrim për të mos u larguar përgjithmonë. Ekziston mundësia që një nga arsytet e këtij rezultati, edhe pse jo domosdoshmërisht, të jetë edhe fakti se 51.7% e të anketuarve serbë presin përkeqësim të marrëdhënieve ndërmjet serbëve dhe shqiptarëve.²⁹ Nëse merren parasysh rezultatet e hulumtimit të mëparshëm, 27.30% e të anketuarve nga jugu atëherë planifikonin të shpërnguleshin, ndërsa te të anketuarit

²⁹ Ognjen Gogic, "Indeksi i Besimit, Hulumtimi 2025: Studim mbi Gjendjen e Marrëdhënieve Nderetnike në Kosovë", Qendra Barabar, 2025, f. 4.

<https://ngocasa.org/wp-content/uploads/2025/11/Indeks-poverenja-2025.pdf>

nga veriu vërehet një ndryshim në qëndrime, pasi në hulumtimin e vitit të kaluar 22.80% e tyre planifikonin të largoheshin, krahasuar me rezultatin e këtij viti.

Nëse përgjigjja juaj është jo ose nuk jam i sigurt, cila do të ishte arsyeja/motivi kryesor që do t'ju bënte të qëndronit në Kosovë?

Motivi kryesor për të cilin të anketuarit, si në veri ashtu edhe në jug të lumit Ibër, do të qëndronin në Kosovë është fakti se familja dhe miqtë e tyre ndodhen këtu, 40.20% e të anketuarve nga veriu krahasuar me 33.77% të të anketuarve nga jugu. Megjithatë, ajo që ndryshon sipas përkatësisë gjeografike të të anketuarve janë motivet dytësore dhe tretësore. Motivi i dytë më i përmendur nga të anketuarit në veri për të qëndruar në Kosovë është puna që kanë (25.98%), ndërsa për të anketuarit nga jugu motivi i dytë janë rrënjët që kanë këtu (15.15%). Si motivi i tretë më i përmendur nga të anketuarit në veri është prona që kanë këtu (8.82%), ndërsa për të anketuarit nga jugu arsyeja e tretë është puna që kanë këtu (14.29%).

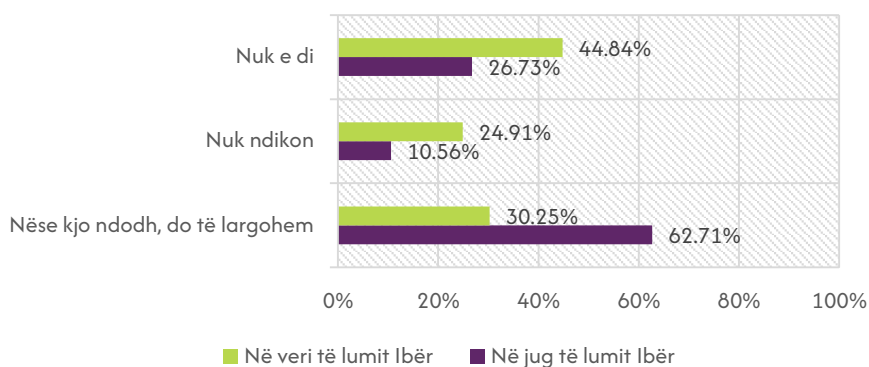
Ndër motivet kryesore të të anketuarve që ende nuk kanë një qëndrim të qartë nëse do të qëndrojnë apo do ta lëshojnë përgjithmonë Kosovën veçohen: familja dhe miqtë e mi janë këtu (24.68%), rrënjët e mia janë këtu (19.11%) dhe prona që kam këtu (15.75%). Rezultatet e këtij hulumtimi dallojnë deri diku nga rezultatet e hulumtimit të vitit të kaluar, kur ndër motivet më të përmendura për të qëndruar në Kosovë ishin: familja dhe miqtë (42.7%), puna (15.2%) dhe prona (12.5%). Krahasuar me hulumtimin e vitit të kaluar, vërehet një rënie e konsiderueshme e rëndësisë së punësimit si motiv për të qëndruar në Kosovë. Ndërsa vitin e kaluar puna ishte arsyeja e dytë më e përmendur nga të anketuarit e pavendosur, në hulumtimin e këtij viti vetëm 7.23% e të anketuarve e përmendin atë si motiv kryesor.

Ndër motivet më pak të përmendura që ndikojnë në vendimin e të anketuarve për të qëndruar janë: i besoj Presidentit Vuçiq (0.85%) dhe besoj se autoritetet e Kosovës

dëshirojnë që serbët të qëndrojnë (0.43%). Këto gjetje sugjerojnë se besimi politik ka ndikim shumë të kufizuar në vendimin për të qëndruar, ndërsa faktorët e jetës së përditshme janë dukshëm më të rëndësishëm në formësimin e këtyre vendimeve të komuniteti serb në Kosovë. Gjithashtu, përveç faktit se tradicionalisht shumica dërrmuese e votuesve nga Kosova ua japin besimin e tyre në zgjedhje pikërisht SNS-së³⁰, nga ana tjetër besimi te Presidenti Vuçiq paraqet një motiv pothuajse të papërfillshëm për të qëndruar në Kosovë për pjesëtarët e komunitetit serb, pothuajse në nivel të gabimit statistikor. Kjo mospërputhje në rezultate mund të tregojë se mbështetja zgjedhore nuk pasqyron domosdoshmërisht motivet kryesore jetësore apo vendimet për të qëndruar.

Si do të ndikonte në vendimin tuaj për të qëndruar në Kosovë "integrimi" i paralajmëruar i arsimit dhe shëndetësisë?

Çështja e integritit të shëndetësisë dhe arsimit në Kosovë u ngrit në shtator të vitit të kaluar, kur Kryeministri i Kosovës, Albin Kurti, deklaroi se sistemi dual nuk është i qëndrueshëm dhe se është e nevojshme "inkorporimi dhe unifikimi" i tij.³¹ Rezultatet e hulumtimit tregojnë se pothuajse gjysma e të anketuarve (47.09%) do ta lëshonin Kosovën në rast të një integrimi të mundshëm të sistemit arsimor dhe shëndetësor pa arritjen paraprake të një marrëveshjeje me përfaqësuesit e komunitetit serb dhe nëse ai do të realizohej si një veprim i njëanshëm i Prishtinës. Nga ana tjetër, vetëm 17.47% e numrit të përgjithshëm të të anketuarve në mbarë Kosovën u përgjigjën se integrimi nuk do të ndikonte në vendimin e tyre për të qëndruar në Kosovë. Ndërkohë, më shumë se një e treta e të anketuarve (35.45%) nuk e dinë se si integrimi i paralajmëruar do të ndikonte në qëndrimin e tyre në këto hapësira.

³⁰ M. R. Milenkovic, "Si fitoi SNS e djathta ne Kosove?", *Danas*, 19 dhjetor 2023.

<https://www.danas.rs/vesti/politika/kako-je-sns-pobedila-na-kosovu-desnicu-srbi-sa-kim-zbog-eqzistencije-uvek-glasaju-za-stranke-na-vlasti/>

³¹ "Cilat modele te integritit te shendetesise dhe arsimit serb ne Kosove jane ne shqyrtim?", *Alternativa*, 24 shkurt 2026.

<https://alternativna.com/koji-modeli-integracije-srpskog-zdravstva-i-obrazovanja-na-kosovu-su-u-opciji/>

Rezultatet e hulumtimit tregojnë se një integrim i tillë i mundshëm i sistemit arsimor dhe shëndetësor mund të ketë ndikim të konsiderueshëm në rrjedhat e ardhshme të migrimit të komunitetit serb në Kosovë. Një gjetje e tillë nuk është befasuese, duke pasur parasysh se të anketuarit pikërisht shqetësimin lidhur me integrimin e paralajmëruar të këtyre sistemeve e vlerësuan si problemin më të madh me të cilin përballlet aktualisht komuniteti serb (78.60%). Gjithashtu, rezultati i hulumtimit është në korrelacion me informacionet e marra gjatë realizimit të intervistave të thelluara. Sa komplekse është çështja e integritetit të arsimit dhe shëndetësisë tregohet edhe nga deklaratat e njërit prej bashkëbiseduesve: "Rreziku më i madh është padyshim shpërngulja, sepse mendoj se arsimi është çështja më e ndjeshme. Arsimi lidhet kryesisht me të ardhmen, sepse bëhet fjalë për fëmijët. Nëse njerëzit nuk janë aq të ndjeshëm kur bëhet fjalë për vendin e punës, sidomos brezat më të vjetër, të cilët kanë përjetuar shumë vështirësi, do ta përballojnë edhe këtë, edhe ndryshimet."³²

Analiza e përgjigjeve të të anketuarve sipas vendbanimit tregon dallime në përgjigje. Rezultatet tregojnë një dallim të konsiderueshëm në qëndrimet e të anketuarve nga veriu dhe jugu i Kosovës lidhur me largimin e mundshëm në rast të një integrimi pa arritjen paraprake të një marrëveshjeje me përfaqësuesit e komunitetit serb. Përkatesisht, një përqindje dukshëm më e lartë e të anketuarve nga jugu (62.71%) deklarojnë se në një situatë të tillë do ta lëshonin Kosovën, ndërsa kjo përqindje është dukshëm më e ulët te të anketuarit nga veriu (30.25%). Një dallim i tillë sipas përkatesisë gjeografike është i pritshëm nëse merret parasysh se në jug të Kosovës një pjesë e konsiderueshme e komunitetit serb është e punësuar në sektorët e arsimit dhe shëndetësisë që funksionojnë në kuadër të sistemit serb, prandaj një integrim i mundshëm mund të perceptohet si kërcënim për punësimin dhe ekzistencën e tyre të mëtejshme në Kosovë. Dallimi në përgjigje vazhdon edhe sa i përket qëndrimit se zbatimi i integritetit nuk do të ndikonte në largimin e tyre. Kështu, 10.56% e të anketuarve nga jugu janë të mendimit se ai nuk do të ndikonte në largimin e tyre, ndërsa 24.91% e të anketuarve nga veriu ndajnë të njëjtin mendim. Në fund, 44.84% e të anketuarve nga veriu nuk e dinë nëse integrimi do të ndikojë fare në qëndrimin e tyre, ndërsa të njëjtin qëndrim e ndajnë 26.73% e të anketuarve nga jugu.

Përfundimet kryesore

Rezultatet e hulumtimit konfirmojnë se migrimi vazhdon të përbëjë një nga sfidat më të theksuara me të cilat përballlet komuniteti serb në Kosovë. Në të njëjtën kohë, gjetjet tregojnë se ndër faktorët kryesorë që ndikojnë në vendimin për t'u shpërngulur

³² Interviste e thelluar 1, punonjes ne arsim, jurist.

vazhdojnë të veçohen mungesa e mundësive për punësim, paqëndrueshmëria politike dhe sfidat e sigurisë. Po ashtu, këto rezultate tregojnë nevojën për përmirësimin e mundësive ekonomike, stabilizimin e mjedisit politik dhe forcimin e sigurisë, me qëllim të zvogëlimit të trendit të largimit të pjesëtarëve të komunitetit serb.

Gjithashtu, dallimet në përgjigjet e të anketuarve sipas përkatësisë së tyre gjeografike ishin të pritshme. Ndërsa të anketuarit nga jugu në masë më të madhe theksojnë problemet ekonomike dhe mungesën e vendeve të punës si arsyt kryesore të largimit, të anketuarit nga veriu më shpesh theksojnë aspektet e sigurisë dhe ato shoqërore të jetës së përditshme. Këto dallime tregojnë se përkatësia gjeografike ndikon në formësimin e qëndrimeve dhe vendimeve të individëve për të qëndruar ose për t'u larguar.

Ajo që nuk ishte në masë të madhe e pritshme është mungesa e vazhdimësisë sa i përket punësimit si motiv për qëndrimin e të anketuarve në Kosovë. Në hulumtimin e vitit të kaluar, puna ishte motivi i dytë më i rëndësishëm për të cilin të anketuarit e pavendosur do të qëndronin në Kosovë, ndërsa në hulumtimin e këtij viti ajo mbetet motivi kryesor vetëm për një përqindje relativisht të vogël të të anketuarve.

Procesi i migrimit të heshtur të komunitetit serb në Kosovë po bëhet gjithnjë e më i theksuar. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se ky trend do të përshpejtohet ndjeshëm në rast të realizimit të procesit të integritetit të arsimit dhe shëndetësisë. Në të njëjtën kohë, rezultatet e hulumtimit tregojnë nevojën për një qasje gjithëpërfshirëse në zgjidhjen e problemeve me të cilat përballen komuniteti serb në Kosovë. Kjo kërkon angazhim afatgjatë të të gjithë aktorëve relevantë në Prishtinë dhe Beograd, me mbështetjen e bashkësisë ndërkombëtare.

KAPITULLI IV

**Integrimi i paralajmëruar i
sektorëve të arsimit dhe
shëndetësisë në sistemin e
Kosovës**

Çështja e integritetit të paralajmëruar të arsimit dhe shëndetësisë serbe në sistemin e Kosovës nuk paraqitet në një vakum apo si një temë e izoluar administrative, por si pjesë e një procesi më të gjerë politik të ripërcaktimit të marrëdhënieve ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, si dhe të konsolidimit të brendshëm institucional në Kosovë. Në mjediset me shumicë serbe, institucionet arsimore dhe shëndetësore funksionojnë në kuadër të sistemit serb, me plane dhe programe mësimore, diploma, paga dhe financim nga buxheti i Serbisë, gjë që gjatë dekadës së fundit ka përbërë një nga pikat kryesore të pranisë institucionale të Serbisë në terren. Pikërisht për këtë arsye, çdo nismë për "integrimin" e tyre tejkalon çështjen teknike të harmonizimit të rregulloreve dhe prek vetë thelbin e statusit politik dhe sigurisë kolektive të komunitetit serb.

Gjatë muajve të fundit, autoritetet e Kosovës, të udhëhequra nga Kryeministri Albin Kurti, kanë intensifikuar narrativën mbi nevojën për "integrimin gradual" të sistemit arsimor dhe shëndetësor në të gjithë territorin e Kosovës, duke theksuar se ky proces duhet të zhvillohet në përputhje me rendin kushtetues dhe në koordinim me Bashkimin Evropian. Në deklaratat publike, ky proces paraqitet si çështje e sundimit të ligjit dhe e një kornize të unifikuar institucionale, pra si faza përfundimtare e shuarjes së sistemeve institucionale paralele. Në të njëjtën kohë, në debatet mediale dhe politike është vënë në dukje mungesa e një plani të qartë operacional. Nuk është saktësuar se si do të zgjidhen çështjet që lidhen me programet mësimore, njohjen e diplomave, statusin juridik të punësimit të punonjësve, sigurimin shëndetësor, financimin e spitaleve dhe qendrave të mjekësisë familjare, si dhe mënyrën se si do të zhvillohej tranzicioni në praktikë.

Nga ana tjetër, Qeveria e Serbisë këmbëngul se çështjet që kanë të bëjnë me institucionet serbe në Kosovë duhet të zgjidhen në kuadër të dialogut të ndërmjetësuar nga Bashkimi Evropian, duke theksuar se veprimet e njëanshme përbëjnë presion ndaj komunitetit serb dhe cenojnë marrëveshjet e arritura më parë. Në këtë kontekst, integrimi i arsimit dhe shëndetësisë interpretohet si një instrument politik përmes të cilit Prishtina synon të konsolidojë më tej sovranitetin e saj institucional, por edhe si mjet presioni në negociata në një kohë kur çështja e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe mbetet ende e pazgjidhur.

Është me rëndësi të theksohet se korniza ekzistuese ligjore në Kosovë garanton formalisht të drejtat e komuniteteve, duke përfshirë të drejtën për arsim në gjuhën amtare dhe ruajtjen e identitetit kulturor. Ligji për Mbrojtjen dhe Promovimin e të Drejtave të Komuniteteve dhe Pjesëtarëve të tyre parashikon mbrojtje të gjerë të të drejtave kolektive, ndërsa Ligji për Arsimin Parauniversitar, megjithëse nuk përmban

një dispozitë të qartë për zbatimin e programeve të një shteti tjetër, përmes politikave arsimore dhe praktikës administrative mundëson përdorimin e planeve dhe programeve mësimore, si dhe të teksteve shkollore të një shteti tjetër, me pëlqimin e institucioneve kompetente. Kjo praktikë mbështetet edhe në parimet e përcaktuara në Planin e Martti Ahtisaarit, i cili parashikonte të drejtën e komunitetit serb për arsim në gjuhën amtare dhe mundësinë e administrimit të institucioneve arsimore, duke përfshirë zbatimin e planit dhe programit mësimor të Serbisë me njoftimin e autoriteteve të Kosovës.³³

Rëndësi shtesë kësaj çështjeje i dhanë bisedimet e zhvilluara në fillim të vitit 2026 ndërmjet Kryeministrit Albin Kurti dhe Përfaqësuesit Special të Bashkimit Evropian për dialogun, Peter Sorensen. Me këtë rast u konfirmua se integrimi i mundshëm i institucioneve arsimore dhe shëndetësore do të zbatohej në përputhje me marrëveshjet e arritura në dialog, përmes konsultimeve me përfaqësuesit e komunitetit serb dhe me respektim të plotë të parimit të vazhdimësisë së ofrimit të shërbimeve. Bashkimi Evropian theksoi veçanërisht se çdo zgjidhje e ardhshme duhet të garantojë që të mos ketë ndërprerje të funksionimit të institucioneve arsimore dhe shëndetësore, as ndërprerje të ofrimit të shërbimeve për qytetarët gjatë periudhës së tranzicionit.

Një logjikë e ngjashme është e pranishme edhe në fushën e shëndetësisë. Sipas kornizës normative që buron nga Plani i Ahtisaarit, komunat me shumicë serbe, Mitrovica e Veriut, Graçanica dhe Shtërpca, kanë kompetenca të zgjeruara në fushën e kujdesit shëndetësor dytësor, duke përfshirë rolin në regjistrimin dhe organizimin e institucioneve shëndetësore. Në praktikë, institucionet shëndetësore në mjediset serbe tradicionalisht furnizohen me barna dhe materiale mjekësore nga Serbia, duke ruajtur kështu vazhdimësinë e sistemit. Megjithatë, autoritetet e Kosovës kërkojnë regjistrimin e barnave, lejet për import dhe përputhshmërinë me standardet rregullatore, gjë që e bën shpërndarjen juridikisht të mundur me respektimin e procedurave, por politikisht të ndjeshme dhe të ekspozuar ndaj mosmarrëveshjeve institucionale.

Në mënyrë të ngjashme funksionon edhe shpërndarja e teksteve shkollore. Shkollat që punojnë sipas programit të Serbisë përdorin tekste nga Serbia, por dërgesat u nënshtrohen procedurave doganore dhe administrative të institucioneve të Kosovës, gjë që herë pas here çon në ndalimin ose vonesën e tyre. Në këtë mënyrë, funksionimi

³³ Analizë e literaturës dhe burimeve ekzistuese, "Korniza normative për rregullimin e fushës së arsimit dhe shëndetësisë në Kosovë, me fokus të veçantë në komunat me shumicë serbe", CASA, 2025.

i përditshëm i sistemit arsimor dhe atij shëndetësor bëhet një pikëtakim i normave juridike dhe marrëdhënieve politike.

Një dimension shtesë kësaj kompleksiteti i jep edhe zbatimi i Ligjit për të Huajt në Kosovë, sipas të cilit personat që nuk kanë shtetësi të Kosovës trajtohen formalisht si të huaj. Kjo çështje mori rëndësi të veçantë pas marrëveshjeve të arritura në kuadër të dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës, përfshirë diskutimet për zbatimin e Marrëveshjes së Ohrit, kur u hap çështja e statusit institucional të të punësuarve, studentëve dhe qytetarëve që funksionojnë në kuadër të sistemit serb në Kosovë.

Në praktikë, kjo do të thotë se studentët nga Serbia që studiojnë në Universitetin e Prishtinës me seli të përkohshme në Mitrovicën e Veriut, si dhe profesorët, mjekët dhe personeli tjetër i angazhuar në institucionet që funksionojnë në kuadër të sistemit të Serbisë, mund të përballen me kërkesa shtesë administrative lidhur me rregullimin e qëndrimit, statusit të punës dhe dokumentacionit. Bashkëbiseduesit në intervistat e thelluara pikërisht këtë lloj pasigurie juridike dhe institucionale e kanë përmendur shpesh si një nga arsyet e shqetësimit lidhur me procesin e integritit.

Në aspektin shoqëror, arsimit dhe shëndetësia përbëjnë sektorë veçanërisht të ndjeshëm, pasi ndikojnë drejtpërdrejt në jetën e përditshme të popullsisë. Për një numër të madh të serbëve në Kosovë, shkollat dhe spitalet që funksionojnë në kuadër të sistemit serb nuk janë vetëm struktura administrative, por garanci e vazhdimësisë së arsimit, punësimit dhe sigurisë sociale. Për këtë arsye, çështja e integritit nuk perceptohet vetëm si një reformë administrative, por si një proces me implikime të thella politike, juridike dhe identitare.

Pikërisht në këtë pikëtakim të së drejtës, politikës dhe jetës së përditshme qëndron kompleksiteti i kësaj teme. Integrimi i arsimit dhe shëndetësisë nuk është vetëm çështje e riorganizimit institucional, por edhe çështje e ripërcaktimit të kompetencave, statusit dhe qëndrueshmërisë afatgjatë të një sistemi që u krijua si përgjigje ndaj rrethanave specifike politike dhe që sot ndodhet në qendër të një faze të re të rishqyrtimit politik dhe shoqëror.

Në këtë kontekst, qëllimi i këtij hulumtimi është që, përmes kombinimit të metodave kuantitative dhe cilësore, të analizojë qëndrimet e komunitetit serb lidhur me integrimin e mundshëm të arsimit dhe shëndetësisë në sistemin e Kosovës, me fokus të veçantë në perceptimin e sigurisë institucionale, besimit në institucione, pasojave të mundshme për jetën e përditshme dhe mbijetesës afatgjatë të komunitetit. Hulumtimi bazohet në analizën e rezultateve të një ankete të realizuar me pjesëtarë të

komunitetit serb në veri dhe në jug të lumit Ibër, si dhe në intervista të thelluara me bashkëbisedues nga profile të ndryshme profesionale dhe shoqërore.

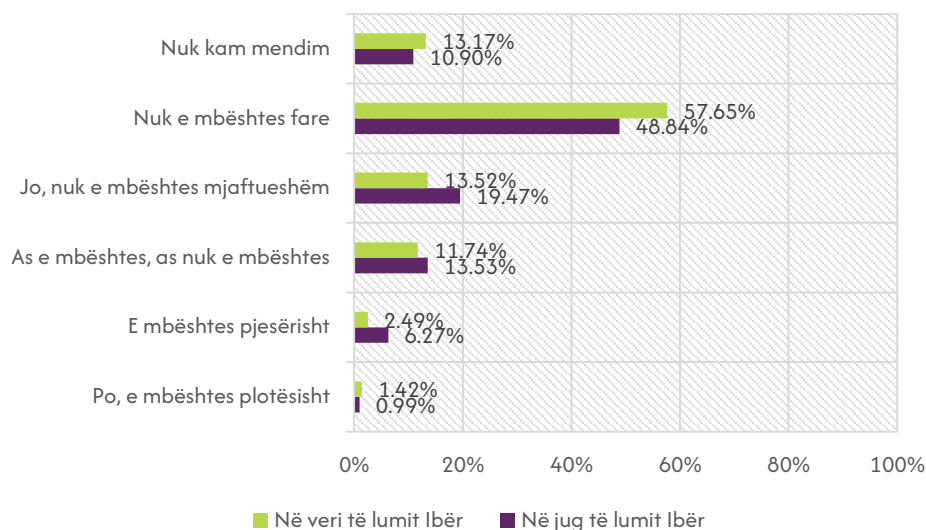
Duke kombinuar të dhënat statistikore me gjetjet cilësore nga intervistat, synohet të ofrohet një pasqyrë më e gjerë mbi mënyrën se si qytetarët e kuptojnë procesin e integritetit, cilat rreze dhe pasoja i identifikojnë në këtë proces, si dhe në çfarë kushtesh ndryshimet e mundshme institucionale mund të jenë më të pranueshme për komunitetin lokal. Vëmendje e veçantë i kushtohet dallimeve në perceptim ndërmjet mjedisve serbe në veri dhe në jug të lumit Ibër, duke pasur parasysh rrethanat e ndryshme politike, shoqërore dhe institucionale në të cilat funksionojnë këto komunitete.

Hulumtimi nuk synon të ofrojë përgjigje përfundimtare politike lidhur me çështjen e integritetit, por, përmes analizës së qëndrimeve të qytetarëve dhe përvojave të bashkëbiseduesve, të kontribuojë në një kuptim më të mirë të kompleksitetit të këtij procesi dhe të pasojave të tij të mundshme për komunitetin serb në Kosovë.

Shënim metodologjik: Në diskursin publik dhe politik, termi integriteti i sistemit arsimor dhe shëndetësor përdoret për modele të ndryshme të organizimit institucional. Ai mund të përfshijë një spektër të gjerë zgjidhjesh të mundshme, nga integriteti i plotë në kuadrin ekzistues institucional të Kosovës deri te modelet që nënkuptojnë ruajtjen e mënyrës aktuale të funksionimit të institucioneve, me rregullimin e tyre formal juridik brenda sistemit të Kosovës. Megjithatë nuk ishte e mundur të përfshiheshin të gjitha variantet e mundshme të një procesi të tillë në kuadër të një hulumtimi të opinionit publik, për nevojat e këtij studimi termi integritet është operacionalizuar në kuptimin e tij më të ngushtë, përkatësisht si një proces në të cilin institucionet arsimore dhe shëndetësore ndërpresin lidhjet institucionale me sistemin e Serbisë dhe bëhen pjesë përbërëse e sistemit arsimor dhe shëndetësor të Kosovës, pra modeli që një pjesë e publikut dhe aktorëve politikë e përshkruajnë si asimilim të plotë institucional në sistemin ekzistues të Kosovës. Rezultatet e hulumtimit që lidhen me çështjen e *integritetit* duhet të interpretohen duke pasur parasysh këtë përkufizim.

Qëndrimet e qytetarëve, gjetjet e hulumtimit

A e mbështesni integrimin e mundshëm të shëndetësisë dhe arsimit në sistemin e Kosovës?

Rezultatet e anketës tregojnë se shumica e të anketuarve nuk e mbështesin integrimin e mundshëm të shëndetësisë dhe arsimit në sistemin e Kosovës (nëse ai do të zbatohet në mënyrë të njëanshme, pa arritjen e një marrëveshjeje). Në veri të Kosovës, madje 57.65% e të anketuarve deklarojnë se nuk e mbështesin fare integrimin, ndërsa në jug të lumit Ibër të njëjtin qëndrim e ndajnë 48.84% e të anketuarve. Kur këtij grupi i shtohen edhe të anketuarit që deklarojnë se integrimin e mbështesin "pak", rezultojnë se gjithsej 71.17% e të anketuarve në veri të lumit Ibër dhe 68.31% e të anketuarve në jug të lumit Ibër shprehin një qëndrim negativ ose kryesisht negativ ndaj këtij procesi.

Nga ana tjetër, një përqindje shumë e vogël e të anketuarve e mbështet integrimin. Mbështetje të plotë për integrimin shprehin vetëm 1.42% e të anketuarve në veri dhe 0.99% në jug të lumit Ibër, ndërsa mbështetje të pjesshme shprehin 2.49% e të anketuarve në veri dhe 6.27% në jug të lumit Ibër. Një numër i caktuar i të anketuarve mban një qëndrim neutral ose nuk ka një mendim të qartë për këtë çështje. Opsionin "as e mbështes, as nuk e mbështes" e kanë zgjedhur 11.74% e të anketuarve në veri të lumit Ibër dhe 13.53% e të anketuarve në jug të lumit Ibër, ndërsa 13.17% e të anketuarve në veri dhe 10.90% në jug të lumit Ibër deklarojnë se nuk kanë mendim.

Rezultatet e marra tregojnë se qytetarët çështjen e integritetit nuk e shohin vetëm si një reformë administrative ose teknike, por si një proces që mund të ketë pasoja të drejtpërdrejta për jetën e përditshme, sigurinë institucionale dhe funksionimin e komunitetit serb në Kosovë. Në përgjigjet e të anketuarve veçohen veçanërisht shqetësimet lidhur me ruajtjen e arsimit në gjuhën serbe, qasjen në kujdesin shëndetësor, njohjen e diplomave dhe kualifikimeve profesionale, si dhe ruajtjen e vendeve të punës në sektorët e arsimit dhe shëndetësisë.

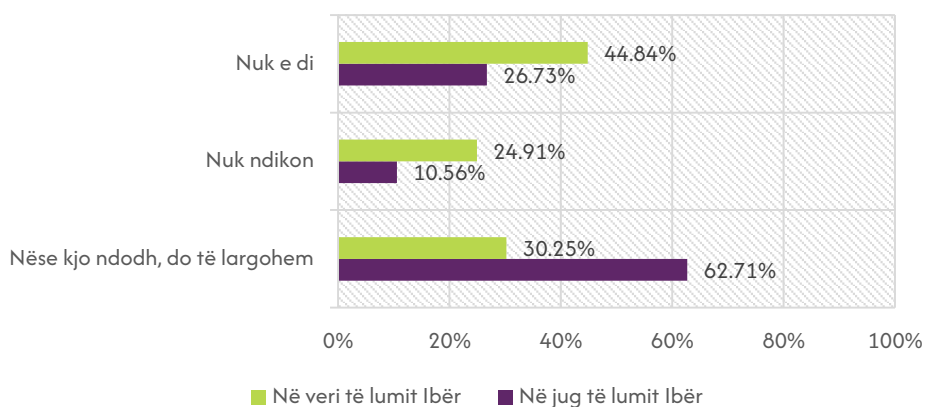
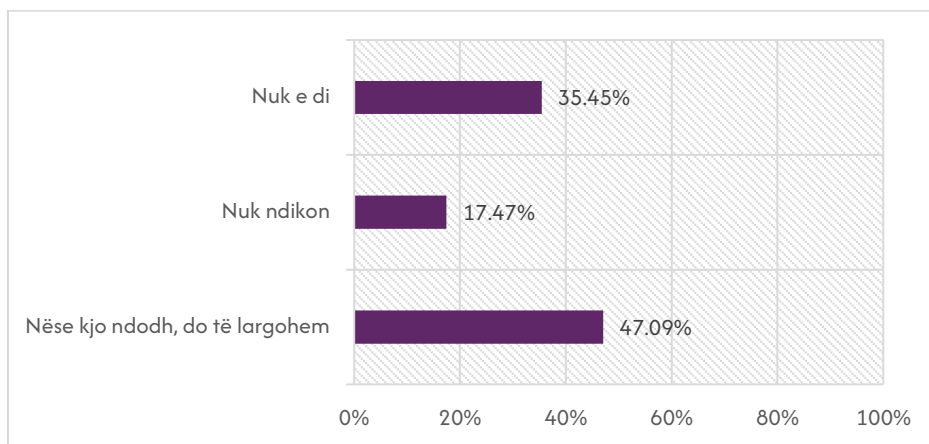
Dallimet ndërmjet veriut dhe jugut të Kosovës tregojnë rrethana të ndryshme shoqërore dhe institucionale në të cilat funksionon komuniteti serb. Shkalla më e lartë e kundërshtimit të integritetit në veri mund të lidhet me faktin se institucionet arsimore dhe shëndetësore në këto mjedise janë më të lidhura institucionalisht me sistemin e Serbisë dhe përbëjnë një nga shtyllat kryesore të jetës shoqërore dhe ekonomike të popullsisë lokale. Në mjediset në jug të lumit Ibër, kundërshtimi ndaj integritetit është gjithashtu dominues, por një përqindje disi më e lartë e të anketuarve ka shprehur një qëndrim neutral ose një shkallë të caktuar hapjeje ndaj bashkëpunimit institucional.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë rezultatet e anketës dhe shpjegojnë më tej arsyet e mosbesimit të theksuar ndaj procesit të integritetit. Bashkëbiseduesit shpesh theksojnë se problemin nuk e shohin domosdoshmërisht në çdo formë të bashkëpunimit institucional me institucionet e Kosovës, por në mënyrën se si çështja e integritetit po hapet dhe po zbatohet aktualisht. Në intervista theksohet vazhdimisht mungesa e një plani të qartë të tranzicionit, përfshirja e pamjaftueshme e komunitetit serb në procesin e vendimmarrjes dhe mungesa e garancive të qarta institucionale për ruajtjen e të drejtave të të punësuarve dhe përdoruesve të sistemit.

Bashkëbiseduesit veçanërisht shprehin shqetësime lidhur me ndryshimet e mundshme në programet mësimore, statusin e diplomave, organizimin e sistemit shëndetësor dhe sigurinë juridike të të punësuarve në arsim dhe shëndetësi. Në intervista shpesh theksohet se qytetarët e perceptojnë integritetin përmes çështjes së sigurisë së përditshme dhe mbijetesës së komunitetit, e jo vetëm përmes kornizave formale juridike ose politike.

Në të njëjtën kohë, rezultatet e pyetjeve pasuese në hulumtim tregojnë se të anketuarit nuk janë domosdoshmërisht kundër përfshirjes institucionale në sistemin e Kosovës si të tillë, por para së gjithash shprehin mosbesim ndaj modelit të integritetit të arsimit dhe shëndetësisë që aktualisht perceptohet në hapësirën publike. Pikërisht ky dallim përbën një nga gjetjet kryesore të hulumtimit.

Si do të ndikonte integrimi i mundshëm në vendimin tuaj për të qëndruar apo për t'u larguar nga Kosova?

Rezultatet e anketës tregojnë se një numër i madh i të anketuarve konsiderojnë se integrimi i mundshëm i shëndetësisë dhe arsimit në sistemin e Kosovës mund të ndikojë drejtpërdrejt në vendimin e tyre për të qëndruar në Kosovë. Veçanërisht i theksuar është përqindja e të anketuarve që deklarojnë se, në rast të integrit, do ta lëshonin Kosovën (47.09%), ndërsa kjo përqindje është dukshëm më e lartë te të anketuarit në veri të lumit Ibër (67.71%) dhe më e ulët në jug të lumit Ibër (26.73%).

Në të njëjtën kohë, një numër i caktuar i të anketuarve deklarojnë se nuk kanë një qëndrim të qartë ose nuk janë të sigurt se si integrimi i mundshëm do të ndikonte në vendimin e tyre për të qëndruar, përkatësisht 44.84% e të anketuarve në veri të lumit Ibër dhe 26.73% e të anketuarve në jug. Këto përgjigje tregojnë pasigurinë që ekziston

te qytetarët dhe mungesën e informacionit të qartë se si do të dukej në praktikë procesi i një integrimi të mundshëm.

Dallimet ndërmjet veriut dhe jugut të Kosovës tregojnë rrethana të ndryshme institucionale dhe ekonomike në të cilat funksionon komuniteti serb. Në mjediset në veri të lumit Ibër, institucionet arsimore dhe shëndetësore përbëjnë një nga shtyllat kryesore të ekonomisë lokale dhe të punësimit, për këtë arsye integrimi i mundshëm shpesh perceptohet si një kërcënim potencial për sistemin ekzistues të sigurisë shoqërore dhe ekonomike. Nga ana tjetër, edhe në mjediset në jug të lumit Ibër është i pranishëm një nivel i lartë shqetësimi, megjithëse përqindja e të anketuarve që deklarojnë se do ta lëshonin menjëherë Kosovën është disi më e ulët. Këto rezultate mund të lidhen me faktin se në shumë mjedise serbe në jug të lumit Ibër pikërisht institucionet arsimore dhe shëndetësore përbëjnë një nga burimet e rralla të qëndrueshme të punësimit dhe të pranisë institucionale të Serbisë. Në intervistat e thelluara, bashkëbiseduesit theksojnë disa herë se pikërisht sistemi i arsimit dhe shëndetësisë, pas ngjarjeve të luftës, ka qenë një nga mekanizmat kryesorë të mbijetesës ekonomike të popullsisë serbe në jug të lumit Ibër.

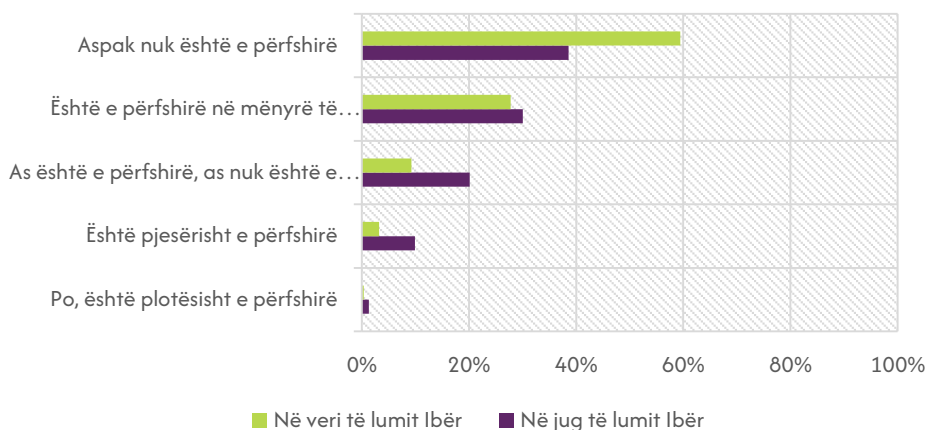
Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë më tej se qytetarët e lidhin drejtpërdrejt çështjen e integritit me mbijetesën afatgjatë të komunitetit serb në Kosovë. Bashkëbiseduesit shpesh theksojnë se shkollat, spitalet dhe qendrat e mjekësisë familjare nuk kanë vetëm funksion arsimor dhe shëndetësor, por përbëjnë bazën e mbijetesës ekonomike të një numri të madh familjesh. Se sa ngushtë lidhet çështja e integritit të mundshëm me vendimin për largimin ose qëndrimin e serbëve në Kosovë tregon edhe fakti se vetëm çdo i dhjeti i anketuar në veri të lumit Ibër (10.56%) dhe rreth një e katërta e të anketuarve në jug të lumit Ibër (24.91%) deklaruan se ai nuk do të ndikonte në vendimin e tyre për të qëndruar ose për t'u larguar.

Në intervista theksohet veçanërisht se një pjesë e madhe e popullsisë serbe punon pikërisht në sektorët e arsimit dhe shëndetësisë, sidomos në mjediset në jug të lumit Ibër, ku ekzistojnë më pak mundësi alternative për punësim. Njëri nga bashkëbiseduesit deklaroi se "një pjesë e madhe e popullsisë sonë punon në shëndetësi dhe arsim", ndërsa një tjetër thekson se "për 25 vjet nuk janë krijuar kushte që ajo popullsi atje të mbijetojë", për këtë arsye qytetarët integrimin e mundshëm shpesh e perceptojnë si një presion shtesë mbi pasigurinë ekonomike dhe demografike tashmë ekzistuese.

Bashkëbiseduesit gjithashtu shprehin shqetësime lidhur me mbylljen e mundshme të disa institucioneve shëndetësore dhe arsimore në mjediset më të vogla, gjë që, sipas mendimit të tyre, mund të çojë në humbjen e vendeve të punës dhe në shpërngulje të

mëtejshme të popullsisë. Në disa intervista theksohet se një riorganizim i mundshëm i sistemit mund të ketë pasoja serioze për komunitetet lokale, të cilat tashmë përballen me një proces afatgjatë të depopullimit dhe dobësimit ekonomik. Rezultatet e anketës dhe gjetjet nga intervistat tregojnë së bashku se qytetarët çështjen e integritetit nuk e shohin vetëm përmes prizmit politik ose institucional, por para së gjithash si një çështje të ekzistencës, punësimit dhe mundësisë së mbijetesës së komunitetit serb në Kosovë.

A mendoni se komuniteti serb në Kosovë është i përfshirë mjaftueshëm në procesin e vendimmarrjes lidhur me integritetin e mundshëm?

Rezultatet e anketës tregojnë se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve besojnë se komuniteti serb nuk është i përfshirë në mënyrë adekuate në procesin e vendimmarrjes lidhur me integritetin e mundshëm të arsimit dhe shëndetësisë në sistemin e Kosovës. Gjithsej 77.92% e të anketuarve në veri të lumit Ibër dhe 67.31% e të anketuarve në jug të lumit Ibër konsiderojnë se komuniteti serb **"nuk është fare i përfshirë"** ose është **"i përfshirë në mënyrë të pamjaftueshme"** në këtë proces. Nga ana tjetër, vetëm 7.37% e të anketuarve mendojnë se komuniteti është pjesërisht ose plotësisht i përfshirë në vendimmarrje.

Të dhënat njëkohësisht tregojnë dallime të caktuara në perceptim ndërmjet veriut dhe jugut të Kosovës. Një përqindje më e lartë e të anketuarve nga veriu konsiderojnë se komuniteti serb nuk është fare i përfshirë në procesin e vendimmarrjes. Një qëndrim i tillë mund të lidhet me krizat institucionale afatgjata dhe mosbesimin më të theksuar ndaj institucioneve të Kosovës në mjediset në veri të lumit Ibër.

Nga ana tjetër, të anketuarit nga mjediset serbe në jug të lumit Ibër, në një përqindje disi më të ulët, konsiderojnë se komuniteti serb nuk është i përfshirë në proceset e

vendimmarrjes. Ky dallim mund të shpjegohet pjesërisht me kontekstin e ndryshëm politik dhe institucional në të cilin funksionojnë komunitetet serbe në këto mjedise. Në jug të lumit Ibër janë më të pranishme forma të ndryshme të bashkëpunimit institucional me institucionet e Kosovës, si dhe aktorë politikë që publikisht mbështesin pjesëmarrjen e serbëve në institucionet dhe proceset vendimmarrëse të Kosovës, gjë që të një pjesë e qytetarëve mund të krijojë perceptimin se megjithatë ekziston një nivel i caktuar i përfshirjes.

Megjithatë, qëndrimi mbizotërues në të gjitha mjediset mbetet se qytetarët dhe publiku profesional nuk janë të përfshirë në mënyrë të mjaftueshme në proceset e vendimmarrjes që kanë të bëjnë me integrimin e arsimit dhe shëndetësisë. Rezultatet tregojnë një mosbesim të theksuar ndaj mënyrës se si për këto çështje diskutohet dhe vendoset në hapësirën publike dhe politike.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë rezultatet e anketës dhe tregojnë më tej perceptimin e qytetarëve se për çështjen e integritetit diskutohet kryesisht në nivel politik, ndërsa publiku profesional dhe ekspertët janë të përfshirë në mënyrë të pamjaftueshme në procesin e vendimmarrjes. Bashkëbiseduesit theksojnë veçanërisht se të punësuarit në sektorët e arsimit dhe shëndetësisë, të cilët kanë përvojë të drejtpërdrejtë pune në institucione, rrallë marrin pjesë në konsultimet publike dhe diskutimet mbi modelet e mundshme të integritetit.

Në intervista theksohet disa herë se qytetarët nuk kanë informacion të mjaftueshëm se si do të dukej në praktikë një integritet i mundshëm dhe as se cilat do të ishin pasojat konkrete për të punësuarit, nxënësit, studentët dhe përdoruesit e shërbimeve shëndetësore. Bashkëbiseduesit theksojnë se pikërisht mungesa e garancive të qarta institucionale dhe e komunikimit transparent e thellon më tej mosbesimin mes qytetarëve.

Disa bashkëbisedues veçojnë si problem edhe zbatimin selektiv të ligjeve ekzistuese dhe respektimin e pamjaftueshëm të të drejtave të komunitetit serb, duke përfshirë çështjen e përdorimit të gjuhës, njohjes së dokumentacionit dhe mbrojtjes institucionale të të drejtave kolektive. Në këtë kontekst, një pjesë e bashkëbiseduesve shprehin shqetësimin se integriteti i mundshëm mund të zbatohet pa u zgjidhur paraprakisht çështjet kyçe që kanë të bëjnë me sigurinë juridike dhe pozitën e komunitetit serb në Kosovë.

Çfarë ju shqetëson më së shumti në lidhje me integritetin e mundshëm të shëndetësisë?

Shqetësimet	Në jug të lumit Ibër	Në veri të lumit Ibër
Humbja e të drejtave dhe e sigurimit nga Serbia	51.16%	65.48%
Shumë të punësuar do të humbin vendet e tyre të punës	37.95%	44.48%
Do ta përshpejtojë largimin e serbëve nga Kosova	41.25%	52.67%
Në Kosovë nuk ka kujdes shëndetësor falas	34.32%	42.35%
Barrierat gjuhësore	23.10%	35.59%
Licenca për punë	22.11%	31.67%
Pengesat administrative	46.20%	58.36%
Përkeqësimi i cilësisë së shërbimeve	49.17%	62.63%
Shërbime shëndetësore më pak të qasshme për serbët e Kosovës	54.13%	67.62%
Nuk kam shqetësime	7.26%	2.14%
Nuk e di	9.57%	5.69%

Rezultatet e anketës tregojnë se qytetarët integrimin e mundshëm të shëndetësisë e shohin para së gjithash përmes pasojave të mundshme për qasjen në kujdesin shëndetësor, cilësinë e shërbimeve dhe sigurinë sociale. Numri më i madh i të anketuarve shprehin shqetësimin se integrimi mund të çojë në qasje më të kufizuar në kujdesin shëndetësor për komunitetin serb (60.79%), humbjen e të drejtave dhe sigurimit shëndetësor nga sistemi i Serbisë (58.73%), përkeqësimin e cilësisë së shërbimeve shëndetësore (55.82%) dhe krijimin e pengesave shtesë administrative (52.40%).

Rezultatet tregojnë se këto shqetësime janë më të theksuara te të anketuarit në veri të lumit Ibër. Qasje më të kufizuar në kujdesin shëndetësor përmendin 67.62% e të anketuarve nga veriu, krahasuar me 54.13% në jug të lumit Ibër. Humbjen e të drejtave dhe sigurimit nga Serbia si problem e shohin 65.48% e të anketuarve në veri dhe 51.16% në jug të lumit Ibër, ndërsa përkeqësimin e cilësisë së shërbimeve e përmendin 62.63% e të anketuarve në veri dhe 49.17% në jug të lumit Ibër. Dallime vërehen edhe sa i përket pengesave administrative, licencave dhe çështjes së gjuhës.

Përveç çështjes së kujdesit shëndetësor, një numër i konsiderueshëm i të anketuarve e lidhin integrimin edhe me pasojat e mundshme demografike. Gati gjysma e të anketuarve konsiderojnë se integrimi i mundshëm i shëndetësisë mund të kontribuojë në largimin e mëtejshëm të serbëve nga Kosova. Këto rezultate tregojnë se qytetarët sistemin shëndetësor nuk e shohin vetëm si një shërbim publik, por edhe si një nga faktorët kryesorë të stabilitetit shoqëror dhe ekonomik të komuniteteve lokale.

Në të njëjtën kohë, një numër shumë i vogël i të anketuarve, 2.14% në jug dhe 7.26% në veri të lumit Ibër, konsiderojnë se integrimi i mundshëm nuk do të shkaktonte probleme apo shqetësime të mëdha, gjë që konfirmon më tej nivelin e lartë të mosbesimit ndaj këtij procesi.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë rezultatet e anketës dhe hedhin më shumë dritë mbi arsyet pse qytetarët e perceptojnë sistemin shëndetësor si një nga çështjet më të ndjeshme të integritit të mundshëm. Bashkëbiseduesit theksojnë shpesh se për qytetarët çështja e sigurimit shëndetësor dhe vazhdimësia e të drejtave që i gëzojnë përmes sistemit të Serbisë kanë rëndësi të veçantë.

Në intervistat e realizuara në kuadër të pjesës cilësore të hulumtimit, theksohet disa herë frika se integrimi i mundshëm mund të sjellë kosto shtesë të trajtimit mjekësor, qasje më të vështirë në shërbimet shëndetësore dhe procedura administrative më të ndërlikuar. Bashkëbiseduesit shprehin veçanërisht shqetësim lidhur me mosnjohjen e mundshme të licencave, diplomave dhe specializimeve të fituara jashtë sistemit të Kosovës, si dhe për problemet e mundshme në rregullimin e statusit të punës së të punësuarve në sektorin e shëndetësisë.

Disa bashkëbisedues theksojnë se institucionet shëndetësore në mjediset serbe kanë një rëndësi shumë më të madhe sesa vetë funksioni i tyre shëndetësor, pasi ato përbëjnë një nga burimet kryesore të punësimit dhe të stabilitetit institucional të komuniteteve lokale. Në këtë kontekst, ndryshimet e mundshme në organizimin e sistemit shëndetësor shpesh lidhen me frikën nga humbja e vendeve të punës dhe largimi i mëtejshëm i popullsisë.

Bashkëbiseduesit gjithashtu theksojnë se te qytetarët ekziston një nivel i ulët besimi se të drejtat e komunitetit serb do të mbroheshin në mënyrë të qëndrueshme në kuadër të një sistemi të integruar. Në intervista përmenden veçanërisht problemet e zbatimit selektiv të ligjeve, çështjet e gjuhës dhe procedurat administrative, për shkak të të cilave qytetarët integrimin e shëndetësisë shpesh e perceptojnë si një proces që mund ta vështirësojë edhe më tej ushtrimin e të drejtave themelore dhe qasjen në kujdesin shëndetësor.

Si mendoni se integrimi i mundshëm do të ndikonte në arsimin në gjuhën serbe?

Përgjigjja	Në jug të lumit Ibër	Në veri të lumit Ibër
Do ta përshpejtojë largimin e serbëve nga Kosova	30.46%	24.20%
Mund ta rrezikojë mësimin në gjuhën serbe	20.20%	30.60%
Do ta përkeqësonte sigurinë në shkolla dhe do ta vështirësonte pozitën e tyre	24.83%	25.27%
Shumë njerëz do të humbnin vendet e tyre të punës	6.62%	6.76%
Të punësuarve mund t'u ndërpritet siguri shëndetësor dhe pensional	3.97%	5.34%
Mund t'i përmirësojë kushtet e punës në shkolla	5.96%	1.07%
Nuk do të kishte ndryshime të mëdha	1.32%	0.36%
Do ta përmirësonte sigurinë në shkolla dhe do të kontribuonte në një zgjidhje afatgjatë	0.66%	0.00%
Nuk e di	5.96%	6.41%

Rezultatet e anketës tregojnë se qytetarët integrimin e mundshëm të arsimit e lidhin para së gjithash me pasojat e mundshme për mbijetesën e komunitetit serb, ruajtjen e mësimin në gjuhën serbe dhe sigurinë e nxënësve dhe të punësuarve në sistemin arsimor. Përqindja më e madhe e të anketuarve shprehin shqetësimin se integrimi mund ta përshpejtojë largimin e serbëve nga Kosova (27.46%), ndërsa 25.41% e të anketuarve si problemin më të madh e shohin mundësinë e rrezikimit të mësimin në gjuhën serbe. Një përqindje pothuajse identike e të anketuarve (25.05%) shpreh shqetësim për përkeqësimin e mundshëm të sigurisë së nxënësve dhe të punësuarve në shkolla.

Dallimet ndërmjet veriut dhe jugut të Kosovës janë veçanërisht të theksuara sa i përket çështjes së gjuhës dhe perceptimit të pasojave afatgjata të integritit. Mundësinë e rrezikimit të mësimin në gjuhën serbe si shqetësimin më të madh e përmendin 30.60% e të anketuarve në veri të lumit Ibër, krahasuar me 20.20% në jug të lumit Ibër. Nga ana tjetër, të anketuarit në jug të lumit Ibër në një përqindje më të lartë konsiderojnë se integrimi mund ta përshpejtojë largimin e popullsisë nga Kosova.

Këto rezultate tregojnë se qytetarët sistemin arsimor nuk e perceptojnë vetëm si çështje të shkollimit, por edhe si një nga mekanizmat kryesorë për ruajtjen e gjuhës, identitetit kulturor dhe mbijetesës afatgjatë të komunitetit. Në të njëjtën kohë, një numër shumë i vogël i të anketuarve konsiderojnë se integrimi mund të kontribuojë në

përmirësimin e kushteve të punës në shkolla ose në zgjidhjen afatgjatë të problemeve në sistemin arsimor.

Rezultatet tregojnë gjithashtu se te qytetarët ekziston një nivel i ulët besimi se integrimi i mundshëm mund të zbatohet pa pasoja negative për sistemin ekzistues arsimor dhe pozitën e komunitetit serb në të.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë rezultatet e anketës dhe tregojnë se qytetarët e shohin arsimin si një nga çështjet kyçe për ruajtjen e identitetit dhe vazhdimësisë institucionale të komunitetit serb në Kosovë. Bashkëbiseduesit shpesh theksojnë se arsimi në gjuhën serbe ka një rëndësi shumë më të madhe sesa vetë procesi mësimor, pasi ai përbën bazën e vazhdimësisë kulturore dhe shoqërore të komunitetit.

Në intervista theksohet veçanërisht shqetësimi lidhur me ndryshimet e mundshme në programet mësimore dhe përmbajtjen e arsimit, sidomos në fushat e historisë, gjuhës dhe shkencave shoqërore. Bashkëbiseduesit theksojnë se ndryshimet e mundshme në përmbajtjet mësimore mund të kenë pasoja afatgjata në mënyrën e formimit të identitetit të brezave të rinj.

Bashkëbiseduesit gjithashtu e lidhin shpesh çështjen e arsimit me mbijetesën demografike të komunitetit serb. Në disa intervista theksohet se shkollat dhe institucionet universitare janë një nga arsyt kryesore pse familjet vazhdojnë të jetojnë në mjediset serbe në Kosovë. Për këtë arsye, integrimi i mundshëm i sistemit arsimor shpesh perceptohet si një çështje që tejkalon fushën e politikave arsimore dhe ndikon drejtpërdrejt në qëndrueshmërinë afatgjatë të komunitetit.

Në intervistat e realizuara në kuadër të pjesës cilësore të hulumtimit theksohet gjithashtu shqetësimi lidhur me njohjen e diplomave, licencave të mësimdhënësve dhe statusit profesional të të punësuarve në arsim. Bashkëbiseduesit theksojnë se te qytetarët ekziston frika se integrimi i mundshëm mund të krijojë pengesa shtesë administrative dhe juridike për të punësuarit dhe nxënësit, gjë që kontribuon më tej në nivelin e lartë të mosbesimit ndaj procesit të integritetit të sistemit arsimor.

Nëse do të ndodhte integrimi, çfarë e konsideroni më të rëndësishme për ruajtjen e cilësisë së arsimit të fëmijëve serbë në Kosovë?

Ruajtja e mësimi në gjuhën amtare serbe me personel mësimor, gjuha amtare e të cilit është serbishtja	79.28%
Që mësimi të zhvillohet sipas programit të Serbisë	74.49%
Njohja e diplomave dhe programeve të Serbisë për personelin mësimor dhe administrativ	68.66%
Paga të qëndrueshme dhe pagesa të rregullta pa ndërprerje të bashkëfinancimit nga buxheti i Serbisë	71.75%
Vazhdimësia e sigurimit shëndetësor dhe pensional në kuadër të sistemit të Serbisë për të punësuarit	66.10%
Bashkëpunim më i mirë ndërmjet sistemeve të Serbisë dhe Kosovës	42.64%

Rezultatet e anketës tregojnë se qytetarët, si kushtet më të rëndësishme për ruajtjen e cilësisë së arsimit në rast të një integrimi të mundshëm, konsiderojnë ruajtjen e mësimi në gjuhën serbe, vazhdimin e zbatimit të programit mësimor të Serbisë dhe ruajtjen e statusit profesional dhe social të të punësuarve në arsim.

Përqindja më e madhe e të anketuarve konsideron se është thelbësore të ruhet mësimi në gjuhën amtare serbe me personel mësimor, gjuha amtare e të cilit është serbishtja (79.36%). Ky qëndrim është veçanërisht i theksuar te të anketuarit në veri të lumit Ibër, ku e mbështesin 85.41% e tyre, ndërsa të njëjtin qëndrim e ndajnë 72.94% e të anketuarve në jug të lumit Ibër.

Një përqindje e lartë e të anketuarve si kusht të rëndësishëm përmend edhe vazhdimin e zhvillimit të mësimi sipas programit të Serbisë (74.17%), ndërsa edhe ky qëndrim është më i theksuar në veri të Kosovës sesa në mjediset në jug të lumit Ibër. Gjithashtu, 72.12% e të anketuarve konsiderojnë se për ruajtjen e cilësisë së arsimit është e rëndësishme të ruhen pagat e qëndrueshme dhe pagesat e rregullta për të punësuarit, ndërsa 68.17% theksojnë rëndësinë e njohjes së diplomave dhe kualifikimeve të fituara në sistemin e Serbisë.

Rezultatet tregojnë se qytetarët çështjen e cilësisë së arsimit nuk e lidhin vetëm me procesin mësimor, por edhe me kornizën më të gjerë institucionale, e cila përfshin sigurinë sociale të të punësuarve, sigurinë juridike të diplomave dhe vazhdimësinë e sistemit arsimor.

Përqindja më e vogël e të anketuarve konsideron se bashkëpunimi më i mirë ndërmjet sistemeve të Serbisë dhe Kosovës do të ishte faktori kryesor për ruajtjen e cilësisë së arsimit. Një rezultat i tillë tregon se qytetarët u japin përparësi ruajtjes së elementeve ekzistuese të sistemit, e jo transformimit të tij përmes harmonizimit institucional.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë se qytetarët sistemin arsimor që funksionon në kuadër të Serbisë e perceptojnë si një nga mekanizmat kryesorë për ruajtjen e identitetit, gjuhës dhe vazhdimësisë institucionale të komunitetit serb në Kosovë.

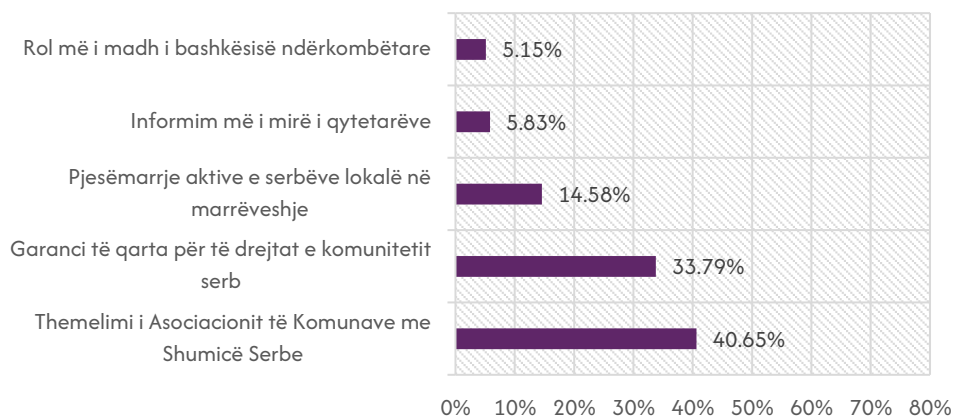
Bashkëbiseduesit theksojnë veçanërisht rëndësinë e mësimit në gjuhën serbe dhe ruajtjes së programeve mësimore të Serbisë, sidomos në lëndët që kanë një dimension të rëndësishëm kulturor dhe identitar. Në intervista theksohet disa herë se te qytetarët ekziston frika se ndryshimet e mundshme në programet mësimore mund të ndikojnë në përmbytjen e arsimit dhe, në afat të gjatë, ta ndryshojnë mënyrën se si formohet identiteti i brezave të rinj.

Intervistat konfirmojnë gjithashtu shqetësimin lidhur me njohjen e diplomave, licencave të mësimdhënësve dhe statusit profesional të të punësuarve në arsim. Bashkëbiseduesit theksojnë se te të punësuarit ekziston frika nga pengesat e mundshme administrative dhe pasiguria juridike në rast të ndryshimit të kornizës institucionale të sistemit arsimor.

Përveç dimensionit identitar, bashkëbiseduesit shpesh theksojnë edhe rolin ekonomik të institucioneve arsimore në mjediset serbe. Stabiliteti i pagave, vendeve të punës dhe të drejtave sociale të të punësuarve në arsim lidhet shpesh në intervista me stabilitetin e përgjithshëm të komuniteteve lokale dhe me mundësinë e mbijetesës së popullsisë në këto mjedise.

Rezultatet e anketës dhe gjetjet nga intervistat tregojnë së bashku se qytetarët mund ta imagjinojnë integrimin e mundshëm të arsimit vetëm nëse ekzistojnë garanci të qarta për ruajtjen e gjuhës, programeve mësimore, diplomave, punësimit dhe vazhdimësisë institucionale të sistemit arsimor që aktualisht funksionon në kuadër të Serbisë.

Sipas mendimit tuaj, çfarë do të ndihmonte më së shumti që procesi i integrimit të paralajmëruar të ishte i suksesshëm dhe i drejtë?

Rezultatet e anketës tregojnë se qytetarët konsiderojnë se suksesi dhe drejtësia e procesit të mundshëm të integrimit do të vareshin para së gjithash nga ekzistenca e garancive të qarta institucionale dhe politike për mbrojtjen e të drejtave të komunitetit serb. Përqindja më e madhe e të anketuarve si kusht kyç përmend themelimin e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe (40.66%), ndërsa ky qëndrim është më i theksuar te të anketuarit në jug të lumit Ibër (44.22%) sesa në veri të Kosovës (36.79%).

Përgjigjja e dytë më e shpeshtë lidhet me nevojën për garanci të qarta lidhur me të drejtat e komunitetit serb, gjë që e përmendin 33.72% e të anketuarve. Ky rezultat tregon se qytetarët çështjen e integrimit nuk e shohin vetëm përmes riorganizimit institucional, por para së gjithash përmes sigurisë juridike dhe mbrojtjes së të drejtave kolektive.

Një përqindje dukshëm më e vogël e të anketuarve konsiderojnë se një proces më i suksesshëm i integrimit do të mund të arrihej përmes përfshirjes më aktive të serbëve lokalë në negociata dhe proceset e vendimmarrjes (14.78%). Ky qëndrim është më i theksuar te të anketuarit në veri të lumit Ibër, duke treguar një nevojë më të madhe për përfaqësim të drejtpërdrejtë politik dhe përfshirje të komunitetit lokal në proceset e vendimmarrjes.

Numri më i vogël i të anketuarve konsiderojnë se komuniteti ndërkombëtar ose informimi më i mirë i qytetarëve duhet të kenë një rol më të madh. Këto rezultate tregojnë se qytetarët i konsiderojnë më të rëndësishëm mekanizmat institucionale për

mbrojtjen e të drejtave dhe garancitë politike, ndërsa mekanizmat e komunikimit dhe ata ndërkombëtarë i shohin si më pak të rëndësishëm në krahasim me çështjet e sigurisë institucionale.

Rezultatet tregojnë gjithashtu një shkallë relativisht të lartë pajtueshmërie ndërmjet të anketuarve në veri dhe në jug të lumit Ibër lidhur me kushtet themelore nën të cilat një proces i mundshëm integrimi mund të ishte i pranueshëm.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë rezultatet e anketës dhe tregojnë më tej rëndësinë e garancive institucionale dhe të besimit politik në procesin e një integrimi të mundshëm. Bashkëbiseduesit theksojnë shpesh se çështja e integritetit nuk mund të shihet e ndarë nga konteksti më i gjerë politik dhe nga marrëveshjet e arritura më herët ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës.

Në intervista theksohet veçanërisht rëndësia e Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe, i cili shpesh përmendet si një nga mekanizmat kryesorë përmes të cilit komuniteti serb mund të ushtrojë një nivel të caktuar autonomie institucionale në fushat e arsimit dhe shëndetësisë. Bashkëbiseduesit theksojnë se pa mekanizma të qartë institucionale për mbrojtjen e të drejtave do të ishte e vështirë të ndërtohej besimi i nevojshëm për çdo ndryshim më serioz institucional.

Bashkëbiseduesit gjithashtu theksojnë nevojën për përfshirje më të madhe të publikut profesional, të të punësuarve në arsim dhe shëndetësi, si dhe të përfaqësuesve lokalë të komunitetit në proceset e vendimmarrjes. Në intervista theksohet disa herë se për çështjet e integritetit diskutohet kryesisht në nivel politik, ndërsa përvojat profesionale dhe ekspertiza e të punësuarve janë të përfaqësuara në mënyrë të pamjaftueshme në debatet publike.

Përveç kësaj, një pjesë e bashkëbiseduesve theksojnë se çdo proces i mundshëm integrimi duhet të bazohet në zbatimin konsekuent të ligjeve dhe marrëveshjeve ekzistuese, duke përfshirë respektimin e të drejtës për përdorimin e gjuhës, njohjen e dokumentacionit dhe mbrojtjen institucionale të të drejtave kolektive të komunitetit serb.

Rezultatet e anketës dhe gjetjet nga intervistat e thelluara tregojnë së bashku se qytetarët mund ta konsiderojnë të pranueshëm një proces të mundshëm integrimi vetëm nëse ai shoqërohet me garanci të qarta institucionale, përfshirje të komunitetit lokal në proceset e vendimmarrjes dhe një nivel më të lartë sigurie juridike dhe politike.

Temat nga intervistat e thelluara që nuk janë përfshirë në anketë

Analiza e intervistave të thelluara zbuloi një sërë temash të rëndësishme që nuk ishin përfshirë drejtpërdrejt në pyetjet e anketës, por që u shfaqën spontanisht gjatë bisedave me bashkëbiseduesit dhe ofrojnë një pasqyrë shtesë mbi kontekstin më të gjerë shoqëror dhe politik të procesit të integrimit të arsimit dhe shëndetësisë. Ndërsa anketa mundësoi një pasqyrë sasiore të qëndrimeve të qytetarëve lidhur me aspekte të caktuara të integrimit, intervistat e thelluara krijuan hapësirë për identifikimin e çështjeve më komplekse shoqërore, politike dhe institucionale, të cilat nuk mund të përfshihen plotësisht përmes instrumenteve të standardizuara të anketimit.

Një nga temat që u shfaq shpesh në intervista lidhet me kontekstin më të gjerë demografik dhe shoqëror në të cilin shqyrtohet çështja e integrimit. Bashkëbiseduesit theksojnë se procesi i integrimit të arsimit dhe shëndetësisë nuk mund të shihet i shkëputur nga kushtet e përgjithshme të jetesës së komunitetit serb në Kosovë. Në disa intervista theksohet se, gjatë njëzet e pesë viteve të fundit, sipas perceptimit të bashkëbiseduesve, nuk janë krijuar kushte të qëndrueshme shoqërore dhe ekonomike që do të mundësonin mbijetesën afatgjatë të popullsisë serbe në disa mjedise. Përkundrazi, bashkëbiseduesit shpesh i referohen një procesi që e përshkruajnë si dobësim të vazhdueshëm të bazave institucionale dhe ekonomike të jetës së komunitetit, përmes presioneve të ndryshme, ndryshimeve në pronësinë mbi tokën dhe pasuritë e paluajtshme, si dhe pasigurisë së përgjithshme lidhur me perspektivat afatgjata të jetesës në këto mjedise.

Në intervista shfaqet gjithashtu tema e transformimit hapësinor dhe demografik të disa zonave, veçanërisht në lidhje me krijimin e vendbanimeve të reja ndërmjet fshatrave ekzistuese serbe. Bashkëbiseduesit theksojnë se në disa mjedise vërehen ndryshime në strukturën e vendbanimeve, të cilat, sipas mendimit të tyre, ndikojnë në balancën demografike dhe në perspektivat afatgjata të mbijetesës së komuniteteve serbe. Ky perceptim kontribuon më tej në ndjenjën e pasigurisë dhe frikës nga ndryshimet e mëtejshme që mund të ndikojnë në jetën e popullsisë lokale.

Një pjesë e rëndësishme e bisedave në intervista lidhet edhe me qëndrimin ndaj trashëgimisë kulturore dhe fetare të komunitetit serb. Në këtë kontekst, bashkëbiseduesit përmendin shpesh raste të dëmtimit ose shkatërrimit të varrezave ortodokse dhe objekteve të tjera me rëndësi kulturore dhe fetare, të cilat në intervista paraqiten si një nga faktorët që ndikojnë në nivelin e besimit ndërmjet komuniteteve.

Këta shembuj interpretohen shpesh si tregues të një problemi më të gjerë të mbrojtjes së trashëgimisë kulturore dhe si element që ndikon në perceptimin e sigurisë së komunitetit serb.

Një temë e veçantë që shfaqet në intervista lidhet me çështjen e zbatimit të marrëveshjeve politike të arritura më herët ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës. Bashkëbiseduesit theksojnë shpesh se çështja e integritetit të institucioneve nuk mund të shihet e ndarë nga konteksti më i gjerë politik dhe nga obligimet e marra në kuadër të dialogut. Në këtë kontekst, veçanërisht theksohet çështja e themelimit të Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe, e cila në intervista përmendet shpesh si një nga mekanizmat kryesorë institucionalë që, sipas mendimit të bashkëbiseduesve, mund të sigurojë një shkallë të caktuar autonomie institucionale në fushat me rëndësi të veçantë për komunitetin serb, duke përfshirë arsimin dhe shëndetësinë.

Në intervista trajtohet gjithashtu në mënyrë të detajuar çështja e pasojave ekonomike dhe sociale të integritetit të mundshëm, veçanërisht në lidhje me të punësuarit në sektorët e shëndetësisë dhe arsimit. Bashkëbiseduesit theksojnë se këto institucione janë ndër punëdhënësit më të mëdhenj në shumë mjedise serbe dhe se një numër i madh familjesh varen drejtpërdrejt ose tërthorazi nga funksionimi i tyre. Si ilustrim i pasojave të mundshme, në një intervistë përmendet shembulli i komunës së Graçanicës, ku, sipas vlerësimit të bashkëbiseduesit, zbatimi i standardeve organizative të sistemit shëndetësor të Kosovës mund të çonte në centralizimin e shërbimeve shëndetësore në një qendër të vetme shëndetësore për një numër të caktuar banorësh. Në një skenar të tillë, bashkëbiseduesi përmend mundësinë e mbylljes së disa qendrave më të vogla shëndetësore në mjediset përreth, si Gushterica, Fushë Kosova ose Uglari. Në intervistë vlerësohet se në rrethana të tilla një numër i madh i të punësuarve, veçanërisht infermierët dhe personeli teknik, mund të mbeteshin pa punë, ndërsa mjekët do të prekeheshin në një masë më të vogël. Bashkëbiseduesi vlerëson se në disa mjedise deri në 80% e të punësuarve në shërbimet mbështetëse mund të humbnin vendet e tyre të punës, gjë që, sipas mendimit të tij, mund të çonte në largimin e mëtejshëm të popullsisë.

Një nga aspektet e rëndësishme që shfaqet në intervista lidhet me pengesat juridike dhe administrative që mund të lindin gjatë procesit të integritetit, veçanërisht në fushën e shëndetësisë. Bashkëbiseduesit theksojnë problemet e mundshme që lidhen me njohjen e kualifikimeve profesionale, licencave dhe përvojës së punës. Si shembull përmendet mundësia që mjekët të cilët specializimet i kanë përfunduar jashtë Kosovës të detyrohen të kalojnë sërish procedura të caktuara ose praktikë shtesë për të marrë

lejen e punës në sistemin e Kosovës. Gjithashtu theksohet edhe çështja e gjuhës, pasi për integrim të plotë profesional do të ishte e nevojshme njohja e gjuhës shqipe, gjë që bashkëbiseduesit e shohin si një proces afatgjatë, veçanërisht për brezat më të vjetër të të punësuarve.

Bashkëbiseduesit në intervista përmendin gjithashtu shqetësimin lidhur me zgjidhjet ligjore që kanë të bëjnë me statusin e qytetarëve pa shtetësi të Kosovës, përkatësisht me rregulloren që i trajton këta persona si të huaj. Sipas mendimit të tyre, këto zgjidhje ligjore mund të kenë pasojë shtesë administrative për një pjesë të komunitetit serb, veçanërisht në fushën e punësimit, arsimit dhe rregullimit të statusit të qëndrimit.

Në disa intervista trajtohet edhe çështja e cilësisë së sistemit arsimor në kontekstin ndërkombëtar, ku përmenden testimet ndërkombëtare të sistemeve arsimore, si testimi PISA, si tregues i cilësisë së arsimit. Bashkëbiseduesit theksojnë se rezultatet e këtyre testeve shpesh ndikojnë në perceptimin e publikut për cilësinë e sistemit arsimor dhe në mënyrën se si qytetarët i vlerësojnë pasojat e mundshme të ndryshimeve në arsim.

Të gjitha këto tema tregojnë se çështja e integritetit të arsimit dhe shëndetësisë nuk perceptohet vetëm si një reformë administrative ose institucionale, por si një çështje komplekse shoqërore që ndërthuret me dimensionet demografike, politike, ekonomike dhe identitare të jetës së komunitetit serb në Kosovë. Për këtë arsye, intervistat e thelluara mundësuan identifikimin e aspekteve të këtij procesi që nuk mund të përfshiheshin plotësisht përmes pyetjeve të anketës, por që kanë rëndësi thelbësore për të kuptuar qëndrimet dhe perceptimet e qytetarëve lidhur me integrimin e mundshëm të këtyre sistemeve.

Pyetja e fundit në pyetësor kishte të bënte me qëndrimin e të anketuarve lidhur me kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës në veri të lumit Ibër:

A e mbështesni kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës në veri të Kosovës?

Rezultatet e anketës tregojnë se një pjesë e konsiderueshme e të anketuarve, ndërmjet 80% dhe 90%, mbështesin kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës në veri të Kosovës dhe se kjo mbështetje është rritur për 10% deri në 20% krahasuar me anketën e realizuar vitin e kaluar. Rezultatet e marra tregojnë se qytetarët çështjen e pjesëmarrjes institucionale nuk e perceptojnë domosdoshmërisht në mënyrë negative, por se qëndrimet e tyre varen nga mënyra se si zbatohen proceset e caktuara dhe nga niveli i besimit në institucione.

Të dhënat nga anketa tregojnë se ekziston një dallim i caktuar ndërmjet qëndrimeve lidhur me kthimin në institucione dhe qëndrimeve lidhur me integrimin e shëndetësisë dhe arsimit. Ndërsa shumica e të anketuarve shprehin kundërshtim ndaj integritit të sistemit arsimor dhe shëndetësor në formën e tij aktuale, në të njëjtën kohë një numër i konsiderueshëm qytetarësh mbështesin kthimin e serbëve në institucionet e sistemit të Kosovës në të cilat ata ishin integruar më parë. Këto rezultate tregojnë se të anketuarit nuk janë domosdoshmërisht kundër përfshirjes institucionale si e tillë, por se shqetësimet e tyre lidhen para së gjithash me çështjet e sigurisë, besimit, mbrojtjes së të drejtave dhe mënyrës së zbatimit të procesit të integritit.

Rezultatet tregojnë gjithashtu dallime të caktuara ndërmjet veriut dhe jugut të Kosovës. Të anketuarit në jug të lumit Ibër, në një përqindje disi më të lartë, mbështesin kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës, gjë që mund të lidhet me faktin se komunitetet serbe në këto mjedise prej një periudhe më të gjatë funksionojnë përmes formave të ndryshme të bashkëpunimit institucional me sistemin e Kosovës. Në mjediset në veri të lumit Ibër është i pranishëm një nivel më i lartë rezervimi, i lidhur me tensionet politike dhe krizat institucionale që në vitet e fundit kanë qenë veçanërisht të theksuara në veri të Kosovës.

Gjetjet nga intervistat e thelluara konfirmojnë se qytetarët e dallojnë çështjen e kthimit në institucione nga çështja e integritit të arsimit dhe shëndetësisë. Bashkëbiseduesit theksojnë shpesh se institucionet e integruara më parë mundësonin një nivel të caktuar të funksionimit të jetës së përditshme, veçanërisht sa i përket komunikimit në gjuhën serbe, qasjes në shërbime dhe punësimit të popullsisë lokale.

Në intervista theksohet se një pjesë e qytetarëve e shohin kthimin e serbëve në institucione si një mundësi për një prani më të madhe institucionale dhe për pjesëmarrje më të drejtpërdrejtë në proceset e vendimmarrjes. Në të njëjtën kohë, bashkëbiseduesit theksojnë se një proces i tillë duhet të shoqërohet me një nivel më të lartë sigurie institucionale, respektim të të drejtave të komunitetit dhe garanci të qarta për të punësuarit.

Disa bashkëbisedues theksojnë se pikërisht prania e zyrtarëve serbë, punonjësve shëndetësorë dhe të punësuarve në arsim më parë mundësonite funksionim më të lehtë të qytetarëve në institucione, veçanërisht sa i përket gjuhës, procedurave administrative dhe ushtrimit të të drejtave themelore. Për këtë arsye, rezultatet e hulumtimit tregojnë se një pjesë e qytetarëve nuk e perceptojnë përfshirjen institucionale si problem në vetvete, por se rolin kyç e kanë mënyra e zbatimit të

procesit, niveli i besimit në institucione dhe shkalla e mbrojtjes së të drejtave kolektive dhe individuale të komunitetit serb.

Përfundimet kryesore

Rezultatet e hulumtimit të realizuar, të cilat përfshijnë si gjetjet sasiore të anketës ashtu edhe njohuritë cilësore nga intervistat e thelluara, tregojnë se çështja e integritetit të sistemit arsimor dhe shëndetësor në kornizën institucionale të Kosovës nuk perceptohet nga komuniteti serb si një çështje teknike apo administrative, por si një temë me implikime të thella shoqërore, politike dhe ekzistenciale. Qëndrimet e të anketuarve tregojnë se arsimi dhe shëndetësia janë ndër shtyllat më të rëndësishme institucionale të komunitetit serb në Kosovë, pasi përveç funksionit të tyre themelor, ato kanë edhe një rol më të gjerë në ruajtjen e vazhdimësisë arsimore, sigurisë sociale dhe mbijetesës ekonomike të popullsisë lokale.

Rezultatet e anketës tregojnë se shumica dërrmuese e të anketuarve nuk e mbështesin integritetin e mundshëm të arsimit dhe shëndetësisë në sistemin e Kosovës në kontekstin aktual politik dhe institucional. Veçanërisht i theksuar është shqetësimi i qytetarëve lidhur me pasojat e mundshme për arsimin në gjuhën serbe, qasjen në kujdesin shëndetësor, vendet e punës dhe mbijetesën afatgjatë të komunitetit serb në Kosovë. Në të njëjtën kohë, një numër i konsiderueshëm i të anketuarve deklarojnë se, në rast të integritetit, do ta shqyrtonin largimin nga Kosova, gjë që tregon më tej nivelin e lartë të pasigurisë dhe të paqartësisë mes popullsisë.

Hulumtimi njëkohësisht tregon se qytetarët nuk e refuzojnë domosdoshmërisht çdo formë të përfshirjes institucionale në sistemin e Kosovës. Rezultatet e pyetjes lidhur me kthimin e serbëve në institucionet e Kosovës tregojnë se ndër të anketuarit ekziston gatishmëri për pjesëmarrje institucionale nëse ajo do të shoqërohej me një nivel më të lartë sigurie juridike, mbrojtje të të drejtave kolektive dhe garanci të qarta institucionale. Pikërisht ky dallim ndërmjet qëndrimit ndaj përfshirjes institucionale dhe qëndrimit ndaj modelit të integritetit siç perceptohet aktualisht përbën një nga gjetjet kryesore të hulumtimit.

Rezultatet e anketës dhe intervistave të thelluara tregojnë dallime të caktuara në perceptim ndërmjet mjediseve serbe në veri dhe në jug të lumit Ibër, duke pasqyruar rrethanat e ndryshme shoqërore, politike dhe institucionale në të cilat funksionojnë këto komunitete. Megjithatë, pavarësisht këtyre dallimeve, ndër të anketuarit ekziston

një shkallë e lartë pajtueshmërie për çështjet kryesore, ruajtjen e mësimin në gjuhën serbe, njohjen e diplomave dhe kualifikimeve profesionale, mbrojtjen e të drejtave të të punësuarve dhe ruajtjen e qasjes në kujdesin shëndetësor.

Intervistat e thelluara ndriçuan më tej kontekstin më të gjerë në të cilin qytetarët e shqyrtojnë çështjen e integritetit. Bashkëbiseduesit shpesh theksojnë mungesën e besimit në institucione, zbatimin selektiv të ligjeve, problemet lidhur me përdorimin e gjuhës dhe shqetësimin për mungesën e garancive të qarta institucionale për mbrojtjen e të drejtave të komunitetit serb. Në intervista, çështja e integritetit lidhet shpesh me proceset më të gjera politike, duke përfshirë zbatimin e marrëveshjeve të arritura më herët dhe çështjen e themelimit të Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe.

Rëndësi të veçantë në intervista ka edhe çështja e mbijetesës ekonomike të komuniteteve lokale. Bashkëbiseduesit theksojnë se institucionet arsimore dhe shëndetësore në shumë mjedise serbe përbëjnë punëdhënësit kryesorë dhe një element të rëndësishëm të stabilitetit ekonomik lokal. Për këtë arsye, qytetarët ndryshimet e mundshme në statusin e tyre institucional shpesh i shohin përmes pasojave të mundshme për punësimin, sigurinë sociale dhe zhvillimet demografike.

Në tërësi, rezultatet e hulumtimit tregojnë se procesi i mundshëm i integritetit të sistemit arsimor dhe shëndetësor nuk mund të shihet vetëm si një çështje e riorganizimit institucional. Bëhet fjalë për një proces kompleks shoqëror që kërkon shqyrtim të kujdesshëm të dimensioneve juridike, politike, ekonomike dhe identitare të jetës së komunitetit serb në Kosovë. Hulumtimi tregon se çdo përpjekje për reforma në këto fusha duhet të bazohet në dialog transparent, përfshirjen e komunitetit lokal dhe ekzistencën e garancive të qarta dhe afatgjata institucionale, me qëllim shmangien e tensioneve të mëtejshme dhe krijimin e kushteve për stabilitet dhe zhvillim të qëndrueshëm të komunitetit.

PËRFUNDIM

Rezultatet e hulumtimit tregojnë se komuniteti serb në Kosovë ndodhet në një gjendje të theksuar pasigurie institucionale, shoqërore dhe ekzistenciale. Perceptimi dominues i qytetarëve është se pozita e komunitetit është përkeqësuar edhe më tej gjatë vitit të kaluar, ndërsa si problemet më të rëndësishme veçohen i ashtuquajtimi integrim i paralajmëruar i shëndetësisë dhe arsimit, mbyllja e institucioneve që funksionojnë në sistemin e Serbisë, tensionet politike dhe ndëretnike, situata e pafavorshme ekonomike dhe mundësitë e kufizuara për punësim.

Hulumtimi konfirmon ekzistencën e një hendeku strukturor ndërmjet përfshirjes formale të qytetarëve në sistemin institucional dhe realizimit të të drejtave të tyre në praktikë. Edhe pse shumica e të anketuarve posedojnë dokumente të lëshuara nga institucionet e Kosovës, kjo para së gjithash pasqyron nevojën funksionale të qytetarëve dhe jo besimin në institucione. Ekzistenca paralele dhe harmonizimi i pamjaftueshëm ndërmjet sistemeve të Kosovës dhe Serbisë krijojnë pengesa komplekse administrative, të cilat e vështirësojnë realizimin e të drejtave në fushat e identitetit juridik, mbrojtjes sociale, të drejtave pronësore dhe qasjes në shërbimet publike. Këto vështirësi përforcohen më tej nga informimi i pamjaftueshëm i qytetarëve dhe niveli i ulët i pjesëmarrjes qytetare.

Gjetjet gjithashtu tregojnë vazhdimin e trendit të emigrimit të përsheptuar. Qytetarët migrimin nuk e perceptojnë vetëm si një fenomen ekonomik, por si një proces që mund të ketë pasoja afatgjata për qëndrueshmërinë demografike dhe praninë e ardhshme të komunitetit serb në Kosovë. Arsyet ekonomike mbeten të rëndësishme, por paqëndrueshmëria politike, pasiguria e sigursë dhe pasiguria institucionale po bëhen faktorë gjithnjë e më të rëndësishëm në vendimin për t'u larguar, veçanërisht në mesin e banorëve të veriut të Kosovës.

Një gjetje veçanërisht e rëndësishme e hulumtimit lidhet me çështjen e të ashtuquajturit integrim të sistemeve të arsimit dhe shëndetësisë. Qytetarët këtë proces nuk e perceptojnë si një reformë teknike, por si një çështje me pasoja të thella politike, identitare dhe ekzistenciale. Shumica dërmuese e të anketuarve deklarojnë se nuk janë mjaftueshëm të informuar për përmbajtjen dhe pasojat e integrit të paralajmëruar, ndërsa ai perceptohet në mënyrë dominuese si kërcënimi më serioz për të ardhmen e komunitetit serb në Kosovë. Pothuajse gjysma e të anketuarve deklarojnë se do ta shqyrtonin mundësinë e largimit nga Kosova nëse një integrim i tillë do të zbatohet.

Në të njëjtën kohë, hulumtimi tregon se komuniteti serb nuk e refuzon integrimin si të tillë. Përkundrazi, niveli shumë i lartë i mbështetjes për kthimin e serbëve në

institucionet e Kosovës në veri të Kosovës, i cili arrin rreth 85% dhe është rritur më tej krahasuar me vitin paraprak, tregon gatishmëri për pjesëmarrje institucionale, nëse ajo do të bazohej në siguri juridike, mbrojtje të të drejtave kolektive, dialog transparent dhe garanci të qarta institucionale. Gjetja kryesore e hulumtimit është se qytetarët para së gjithash refuzojnë modelin e integritit të njëanshëm, jo mjaftueshëm transparent dhe destabilizues, të cilin aktualisht e perceptojnë në fushën e shëndetësisë dhe arsimit.

Në tërësi, rezultatet e hulumtimit tregojnë se stabilizimi i qëndrueshëm i pozitës së komunitetit serb kërkon tejkalimin e fragmentimit institucional, përmirësimin e qasjes në të drejta dhe shërbime publike, forcimin e sigurisë juridike dhe transparencës, si dhe përfshirjen e komunitetit lokal në proceset e vendimmarrjes. Pa garanci të qarta institucionale dhe një proces politik gjithëpërfshirës, ekziston një rrezik serioz për thellimin e mëtejshëm të mosbesimit, përshpejtimin e emigrimit dhe dobësimin afatgjatë të pranisë së komunitetit serb në Kosovë.

REKOMANDIME

I. MONITORIMI I PUNËS SË INSTITUCIONEVE

Nevojat dhe interesat e qytetarëve, si dhe pjesëmarrja e tyre

Gjetjet e këtij hulumtimi tregojnë se komuniteti serb në Kosovë i percepton institucionet e Kosovës si të pamjaftueshme në përgjegjshmërinë ndaj qytetarëve, me transparencë të kufizuar dhe nivel të ulët të përfshirjes, si dhe me një nivel veçanërisht të ulët besimi, pjesëmarrjeje qytetare dhe komunikimi efektiv institucional. Këto sfida janë veçanërisht të theksuara në veri të Kosovës, ku distancimi i qytetarëve nga institucionet dhe perceptimi i përjashtimit janë dukshëm më të pranishme.

Tejkalimi i këtyre sfidave kërkon zbatimin e masave të synuara për përmirësimin e përgjegjshmërisë së institucioneve ndaj qytetarëve, forcimin e komunikimit institucional dhe krijimin e kushteve për përfshirjen substanciale të qytetarëve në proceset e vendimmarrjes. Zbatimi efektiv i këtyre rekomandimeve është me rëndësi thelbësore për rivendosjen e besimit dhe përmirësimin e marrëdhënieve ndërmjet qytetarëve dhe institucioneve.

1. **Përmirësimi i komunikimit institucional në gjuhën serbe** - Të sigurohet komunikim i vazhdueshëm, në kohë dhe cilësor në gjuhën serbe në të gjitha nivelet e qeverisjes, duke përfshirë njoftimet zyrtare, informacionet mbi ndryshimet ligjore dhe procedurat administrative.
2. **Krijimi i kanaleve të qarta dhe lehtësisht të qasshme të komunikimit në nivel lokal** - Komunitat duhet të përcaktojnë qartë dhe të prezantojnë publikisht pikat e kontaktit, duke përfshirë shërbimet përgjegjëse, personat përgjegjës dhe platformat digjitale, përmes të cilave qytetarët mund të parashtrojnë pyetje, ankesa dhe propozime.
3. **Zbatimi i fushatave proaktive të informimit publik** - Para zbatimit të ndryshimeve të rëndësishme rregullatore ose politike, institucionet duhet të organizojnë fushata të synuara informuese për t'u shpjeguar qytetarëve në mënyrë të qartë pasojat e masave të reja, veçanërisht në mjediset me shumicë serbe.
4. **Rritja e transparencës përmes informacionit të qasshëm dhe të kuptueshëm** - Vendimet e institucioneve, procedurat administrative dhe kriteret për

ushtrimin e të drejtave duhet të jenë lehtësisht të qasshme, të paraqitura qartë dhe të përshtatura me nevojat e qytetarëve.

5. **Forcimi i mekanizmave pjesëmarrës dhe sigurimi i përfshirjes substanciale të qytetarëve** - Konsultimet publike, takimet dhe proceset e tjera pjesëmarrëse duhet të organizohen në mënyrë që mendimet dhe propozimet e qytetarëve të shqyrtohen realisht dhe të merren parasysh gjatë procesit të vendimmarrjes.
6. **Rritja e përfshirjes së grupeve shoqërore të nënpërfaqësuar** - Të zhvillohen mekanizma të posaçëm për përfshirjen më aktive të komuniteteve joshumicë, të rinjve, grave dhe grupeve të cënueshme në proceset e vendimmarrjes, duke përfshirë forume të posaçme, organe këshillimore dhe modele gjithëpërfshirëse të konsultimeve publike.
7. **Zhvillimi i mekanizmave efektivë për mbledhjen dhe trajtimin e reagimeve të qytetarëve** - Të krijohen ose të përmirësohen mekanizmat formalë për pranimin, regjistrimin dhe shqyrtimin e propozimeve, ankesave dhe sugjerimeve të qytetarëve, duke siguruar monitorimin e duhur të veprimeve dhe përgjegjshmërinë e institucioneve.
8. **Forcimi i njohurive institucionale të qytetarëve** - Të zbatohen programe informimi dhe edukimi për t'i njohur qytetarët me mënyrën e funksionimit të institucioneve, procedurat për ushtrimin e të drejtave, përdorimin e shërbimeve publike dhe procedurat administrative.
9. **Monitorimi i rregullt i punës së institucioneve nga perspektiva e qytetarëve** - Të krijohet një sistem i hulumtimeve të rregullta të opinionit publik dhe mekanizmave të tjerë për mbledhjen e reagimeve mbi punën e institucioneve, nivelin e besimit dhe kënaqësinë e qytetarëve, në mënyrë që rezultatet të përdoren për përmirësimin e politikave publike dhe praktikave institucionale.

Qasja në shërbime në nivel lokal dhe qendror

Gjetjet e këtij hulumtimi tregojnë se qasja në dokumentet personale dhe ushtrimi i të drejtave të komunitetit serb në Kosovë kufizohen në masë të konsiderueshme nga pengesat administrative, dualizmi institucional dhe qasja e kufizuar në shërbime, veçanërisht në veri të Kosovës. Megjithatë përfshirja formale në sistemin institucional

të Kosovës është relativisht e lartë, kjo nuk reflektohet në mënyrë të qëndrueshme në qasje reale dhe efektive në ushtrimin e të drejtave.

Tejkalimi i këtyre sfidave kërkon aktivitete të koordinuara, të orientuara drejt thjeshtimit të procedurave administrative, përmirësimit të koordinimit ndërmjet institucioneve dhe zvogëlimit të pasojave praktike të fragmentimit institucional. Zbatimi i këtyre rekomandimeve është me rëndësi thelbësore për sigurimin e një qasjeje të barabartë dhe funksionale në të drejta dhe shërbime publike.

10. **Thjeshtimi dhe përmirësimi i procedurave për pajisjen me dokumente të lëshuara nga institucionet e Kosovës** - Të zvogëlohet kompleksiteti administrativ i procedurave, të shkurtrohet koha e shqyrtimit të kërkesave dhe të eliminohen hapat proceduralë të panevojshëm, veçanërisht në rastet që kanë të bëjnë me regjistrat civilë dhe lëshimin e dokumenteve personale.
11. **Eliminimi i mospërputhjeve në regjistrat civilë** - Të realizohet një rishikim sistematik dhe harmonizim i të dhënave në regjistrat civilë, duke përfshirë evidencat që lidhen me periudhën pas vitit 1999, me qëllim parandalimin e vonesave dhe refuzimit të kërkesave për lëshimin e dokumenteve.
12. **Përmirësimi i qasjes në shërbimet administrative në gjuhën serbe** - Të sigurohet qasje e plotë në shërbime, formularë dhe mbështetje administrative në gjuhën serbe, si në të gjitha sportelet dhe zyrat administrative, ashtu edhe përmes platformave digjitale.
13. **Krijimi i mekanizmave të synuar mbështetës për pajisjen me dokumente** - Të krijohen shërbime mbështetëse për qytetarët, duke përfshirë pika informuese, ekupe mobile dhe ndihmë juridike falas, për t'u ofruar asistencë qytetarëve që përballen me vështirësi gjatë procedurave për pajisjen me dokumente, veçanërisht në veri të Kosovës.
14. **Përmirësimi i koordinimit ndërmjet institucioneve përgjegjëse për lëshimin e dokumenteve** - Të forcohet bashkëpunimi ndërinstitucional për të zvogëluar dyfishimin e procedurave, për të eliminuar kërkesat e papërputhshme ndërmjet institucioneve dhe për të shkurtuar kohëzgjatjen e procedurave administrative që rëndojnë qytetarët.
15. **Zbatja e pasojave praktike të dualizmit institucional** - Të zhvillohen zgjidhje të përkohshme ose teknike që do të zvogëlonin pasojat e mosnjohjes reciproke të sistemeve të Kosovës dhe Serbisë, duke përfshirë pranimin e llojeve të caktuara të dokumentacionit ose krijimin e procedurave të thjeshtuara për verifikimin e të dhënave.

16. **Sigurimi i qasjes së vazhdueshme në shërbimet themelore** - Të sigurohet që shërbimet përkatëse të ofruara nga institucionet e Serbisë të jenë lehtësisht të qasshme, funksionale dhe të përshtatura me nevojat e qytetarëve.
17. **Rritja e qartësisë dhe transparencës së procedurave administrative** - Qytetarëve t'u ofrohen udhëzime të qarta dhe lehtësisht të kuptueshme, hap pas hapi, për procedurat e pajisjes me dokumente, duke përfshirë kriteret për ushtrimin e të drejtave, dokumentacionin e nevojshëm dhe afatet për shqyrtimin e kërkesave.
18. **Sigurimi i zbatimit të parashikueshëm dhe të koordinuar të rregulloreve të reja** - Para hyrjes në fuqi të ligjeve dhe akteve nënligjore të reja, duke përfshirë ato që lidhen me vendbanimin, automjetet ose dokumentet personale, të sigurohet informim me kohë i qytetarëve, afate kalimtare të përshtatshme dhe udhëzime praktike për zbatimin e tyre.
19. **Zvogëlimi i barrës administrative që rrjedh nga funksionimi paralel i dy sistemeve** - Të zhvillohen mekanizma që do të zvogëlonin dyfishimin e procedurave administrative dhe kërkesave për paraqitjen e dokumentacionit për qytetarët që ushtrojnë të drejtat e tyre në kuadër të të dy sistemeve administrative.

II. FENOMENI I SHPËRNGULJES MASIVE NGA KOSOVA

Migrimi i pjesëtarëve të komunitetit serb nga Kosova përbën një nga sfidat më të rëndësishme shoqërore dhe demografike me të cilat përballlet ky komunitet gjatë viteve të fundit. Arsyet e shpërnguljes janë të shumta dhe përfshijnë faktorë të sigurisë, ekonomikë, institucionalë dhe socialë, të cilët ndikojnë drejtpërdrejt në cilësinë e jetës së qytetarëve dhe në vendimin e tyre për t'u larguar nga vendbanimet e tyre.

Rekomandimet e paraqitura në këtë dokument synojnë përmirësimin e sigurisë, forcimin e mundësive ekonomike, rritjen e përfshirjes së komuniteteve në proceset e vendimmarrjes, si dhe zbatimin më të qëndrueshëm në praktikë të të drejtave të komuniteteve joshumicë, me qëllim parandalimin ose zvogëlimin e trendit të migrimit të komunitetit serb.

20. **Rritja e sigurisë për komunitetet joshumicë në Kosovë** - Është e nevojshme të rritet prania e strukturave shumetnike të policisë, të përshpejtohet trajtimi i rasteve të dhunës, diskriminimit dhe gjuhës së urrejtjes. Po ashtu, është e domosdoshme të sigurohet mbrojtja e trashëgimisë kulturore dhe fetare, si dhe e pronës private të të kthyerve dhe personave të zhvendosur.

21. **Rritja e mundësive të punësimit për pjesëtarët e komunitetit serb në Kosovë** - Rekomandohet krijimi i vendeve të reja të punës, zbatimi i procedurave transparente të punësimit, si dhe zhvillimi i programeve të aftësimit profesional për të rinjtë. Gjithashtu, duhet të rritet mbështetja për vetëpunësim, me theks të veçantë tek të rinjtë.
22. **Rritja e mundësive të punësimit për komunitetet joshumicë, me fokus të veçantë te gratë, të kthyerit dhe personat me aftësi të kufizuara** - Të zhvillohen trajnime profesionale, të ofrohet mbështetje financiare për fillimin e bizneseve familjare, të sigurohen subvencione për punëdhënësit që punësojnë pjesëtarë të grupeve të cënueshme, si dhe të fuqizohen ekonomikisht gratë përmes granteve, mentorimit dhe mbështetjes për sipërmarrje.
23. **Hartimi dhe zbatimi i një programi gjithëpërfshirës që do të inkurajonte qëndrimin, do të parandalonte ose ngadalësonte shpërnguljen e mëtëjshme, si dhe do të krijonte kushte për kthim të qëndrueshëm të personave të zhvendosur** - Institucionet në nivel qendror dhe lokal, me mbështetjen e partnerëve ndërkombëtarë, duhet të zhvillojnë një program që përfshin zgjidhjen e çështjeve pronësore, sigurimin e strehimit, qasjen në shërbime shëndetësore dhe arsimore, punësimin dhe masat për përmirësimin e sigurisë për qytetarët që jetojnë aktualisht në Kosovë dhe për të kthyerit.
24. **Angazhim më i madh i vetëqeverisjeve lokale për të kuptuar nevojat e komuniteteve joshumicë** - Është e nevojshme të realizohen analiza dhe hulumtime të rregullta mbi pozitën e komuniteteve joshumicë dhe të organizohen konsultime publike me qytetarët. Gjithashtu, është me rëndësi hartimi i strategjive lokale për parandalimin e migrimit të komuniteteve joshumicë.
25. **Përfshirje më e madhe e komuniteteve shumicë në proceset e vendimmarrjes** - Vëmendje e veçantë duhet t'u kushtohet organizimit të debateve publike dhe konsultimeve për çështje me rëndësi për komunitetet shumicë, si dhe sigurimit të përfaqësimit të tyre në këshillat lokale dhe organet vendimmarrëse.
26. **Vazhdimi i ofrimit të mbështetjes për komunitetet shumicë me një qasje më të drejtë** - Është e nevojshme të vazhdohet ofrimi i ndihmës humanitare, sociale dhe ekonomike, duke përmirësuar njëkohësisht transparencën e kriteve për ndarjen e kësaj ndihme. Më pas, duhet të monitorohen efektet e programeve të mbështetjes.
27. **Përmirësimi i zbatimit dhe monitorimit të të drejtave të komuniteteve** - Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet zbatimit të qëndrueshëm të mekanizmave ligjorë dhe institucionalë për mbrojtjen e të drejtave të

komuniteteve joshumicë, përmes forcimit të institucioneve si Avokati i Popullit dhe krijimit të organeve të pavarura për monitorim.

III. INTEGRIMI I PARALAJMËRUAR I SEKTORËVE TË ARSIMIT DHE SHËNDETËSISË NË SISTEMIN E KOSOVËS

Bazuar në analizën e rezultateve të anketës dhe gjetjeve të siguruara përmes intervistave të thelluara, mund të identifikohen rekomandime që burojnë nga qëndrimet dhe perceptimet e të anketuarve, si dhe nga konteksti më i gjerë i përshkruar nga bashkëbiseduesit gjatë intervistave. Këto rekomandime nuk përfaqësojnë propozime normative politike të autorëve të hulumtimit, por janë nxjerrë nga problemet kryesore, shqetësimet dhe pritshmëritë që të anketuarit dhe bashkëbiseduesit kanë theksuar gjatë hulumtimit.

Të gjitha rekomandimet e paraqitura tregojnë se çështja e integritetit të arsimit dhe shëndetësisë kërkon planifikim të kujdesshëm, dialog të gjerë shoqëror dhe ekzistencën e garancive të qarta institucionale. Pa një qasje të tillë, ekziston rreziku që ndryshimet eventuale institucionale të thellojnë më tej tensionet ekzistuese shoqërore dhe politike dhe të ndikojnë negativisht në stabilitetin afatgjatë të komunitetit serb në Kosovë.

28. **Sigurimi i garancive të qarta institucionale dhe juridike për mbrojtjen e të drejtave të komunitetit serb në arsim dhe kujdes shëndetësor përmes dialogut ndërmjet Beogradit dhe Prishtinës** - Hulumtimi tregon se te qytetarët ekziston një nivel i lartë mosbesimi ndaj mundësisë së mbrojtjes së qëndrueshme të të drejtave në kuadër të një sistemi eventualisht të integruar. Për këtë arsye, çdo proces i mundshëm i ndryshimeve institucionale duhet të shoqërohet me mekanizma të qartë juridikë që garantojnë ruajtjen e të drejtës për arsim në gjuhën serbe, qasjen në kujdes shëndetësor, njohjen e diplomave dhe mbrojtjen e statusit profesional të të punësuarve.
29. **Procesi i integritetit eventual duhet të bazohet edhe në përfshirjen e komunitetit lokal** - Rezultatet e hulumtimit tregojnë se një numër i madh qytetarësh konsideron se komuniteti serb nuk është i përfshirë sa duhet në proceset e vendimmarrjes lidhur me çështjet e integritetit. Për këtë arsye, është e domosdoshme të sigurohet pjesëmarrje më e madhe e përfaqësuesve lokalë,

të punësuarve në sektorët e shëndetësisë dhe arsimit, ekspertëve dhe shoqërisë civile në të gjitha fazat e ndryshimeve të mundshme institucionale.

30. **Ruajtja e mësimi në gjuhën serbe dhe vazhdimësisë së sistemit arsimor përbën një nga kushtet kryesore për ndryshimet eventuale në arsim** - Rezultatet e anketës tregojnë se qytetarët e konsiderojnë ruajtjen e mësimi në gjuhën serbe, vazhdimin e zbatimit të planprogrameve të Serbisë dhe njohjen e diplomave si kushtet më të rëndësishme për ruajtjen e cilësisë së arsimit. Reformat eventuale duhet të bazohen në garanci të qarta për ruajtjen e gjuhës, përmbajtjes arsimore dhe vazhdimësisë institucionale.
31. **Duhet të sigurohet vazhdimësia e kujdesit shëndetësor dhe ruajtja e qasjes në shërbimet shëndetësore** - Qytetarët shprehin veçanërisht shqetësim për përkeqësimin e mundshëm të cilësisë së shërbimeve shëndetësore, pengesat administrative dhe humbjen e të drejtave që rrjedhin nga sistemi i Serbisë. Për këtë arsye, çdo proces i mundshëm i riorganizimit të sistemit shëndetësor duhet të garantojë vazhdimësinë e trajtimit, qasjen në institucionet shëndetësore dhe mbrojtjen e të drejtave të pacientëve.
32. **Është e domosdoshme të zgjidhen çështjet e njohjes së diplomave, licencave dhe kualifikimeve profesionale** - Në intervista theksohet shpesh shqetësimi i të punësuarve në arsim dhe shëndetësi lidhur me problemet e mundshme në njohjen e diplomave, licencave dhe specializimeve të fituara jashtë sistemit të Kosovës. Për këtë arsye, procedurat për njohjen e kualifikimeve duhet të përcaktohen paraprakisht në mënyrë të qartë për të shmangur pasigurinë juridike të të punësuarve.
33. **Duhet të mbrohen vendet e punës dhe të drejtat sociale të të punësuarve në arsim dhe shëndetësi** - Rezultatet e hulumtimit tregojnë se institucionet arsimore dhe shëndetësore janë ndër punëdhënësit kryesorë në shumë mjedise serbe në Kosovë. Ndryshimet eventuale institucionale duhet të përfshijnë mekanizma për mbrojtjen e pagave, sigurimit pensional dhe shëndetësor të të punësuarve, në mënyrë që të shmangen pasoja të mëtejshme ekonomike dhe demografike për komunitetet lokale.
34. **Është i nevojshëm zbatimi i qëndrueshëm i marrëveshjeve të arritura më herët dhe i obligimeve institucionale** - Bashkëbiseduesit në intervista theksojnë shpesh se niveli i besimit të qytetarëve në proceset e integritetit varet nga zbatimi i qëndrueshëm i marrëveshjeve të mëparshme, duke përfshirë çështjen e themelimit të Asociacionit të Komunave me Shumicë Serbe dhe mbrojtjen e të drejtave kolektive të komunitetit serb.

35. **Duhet të sigurohet një nivel më i lartë transparence dhe informimi për qytetarët** - Rezultatet e hulumtimit tregojnë se te qytetarët ekziston një nivel i lartë pasigurie lidhur me mënyrën se si do të zbatohet një integrim eventuale. Informimi më transparent i publikut për modelet e mundshme dhe pasojat e ndryshimeve institucionale mund të kontribuojë në uljen e mosbesimit dhe spekulimeve në opinionin publik.
36. **Të shqyrtohet mundësia e një qasjeje graduale dhe me faza ndaj ndryshimeve eventuale institucionale** - Duke pasur parasysh nivelin e lartë të shqetësimit dhe mosbesimit ndaj ndryshimeve të menjëhershme institucionale, çdo proces i mundshëm reformash do të kërkonte një qasje graduale, me mekanizma kalimtarë të përcaktuar qartë dhe garanci institucionale për mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve.
37. **Është e nevojshme të përfshihen aktorët ndërkombëtarë në monitorimin e proceseve të mundshme të ndryshimeve institucionale** - Bashkëbiseduesit në intervista theksojnë shpesh rëndësinë e garancive dhe mbikëqyrjes ndërkombëtare në procesin e mbrojtjes së të drejtave të komuniteteve. Përfshirja më aktive e organizatave ndërkombëtare mund të kontribuojë në rritjen e besimit të qytetarëve dhe transparencës së ndryshimeve eventuale institucionale.
38. **Të shqyrtohet mundësia e vendosjes së një moratoriumi të përkohshëm për proceset e njëanshme të integritit deri në arritjen e një konsensusi më të gjerë politik dhe institucional** - Duke pasur parasysh nivelin e lartë të mosbesimit ndërmjet qytetarëve, si dhe faktin se një numër i madh të anketuarish e lidh çështjen e integritit me ndjenjën e pasigurisë institucionale dhe ekzistenciale, proceset e mundshme të integritit mund të kërkojnë arritjen paraprake të një marrëveshjeje të qartë politike dhe garancive institucionale. Në këtë kontekst, bashkëbiseduesit në intervista theksojnë se proceset e njëanshme dhe të përshpejtuara mund të thellojnë më tej tensionet ekzistuese dhe ndjenjën e pasigurisë te popullsia.
39. **Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet mbrojtjes së të drejtave të komuniteteve në shoqëri multietnike dhe pas konfliktit** - Përvojat e shoqërive të ndryshme pas konfliktit tregojnë se proceset e qëndrueshme institucionale kërkojnë nivel të lartë besimi, zbatim gradual dhe mekanizma të fortë për mbrojtjen e të drejtave kolektive të komuniteteve. Rezultatet e këtij hulumtimi tregojnë se qytetarët nuk e shohin çështjen e integritit vetëm si një proces administrativ, por edhe si një çështje identiteti, sigurie dhe qëndrueshmërie

afatgjatë të komunitetit. Për këtë arsye, çdo ndryshim eventual institucional kërkon një qasje veçanërisht të kujdesshme dhe gjithëpërfshirëse.

Ky publikim është hartuar në kuadër të projektit "Nga integrimi drejt një kontrate të re shoqërore për një Kosovë vërtet multietnike", i cili zbatohet nga organizata joqeveritare Qendra për Veprime Afirmative Sociale, CASA, në partneritet me Spaces for Societal Changes, Spaces, financuar nga Ambasada e Mbretërisë së Holandës në Prishtinë. Hulumtimi njëkohësisht ishte pjesë e procesit të forcimit të kapaciteteve të anëtarëve të platformës joformale të organizatave të shoqërisë civile serbe në Kosovë. Qëndrimet e shprehura në këtë publikim u përkasin ekskluzivisht autorëve dhe nuk përfaqësojnë domosdoshmërisht qëndrimet e Ambasadës së Holandës.